

Praeconia

—— *Liturgikus szakfolyóirat* ——

Kiengesztelődés és liturgia

XIV. évfolyam 2019/2. szám

Praeconia

Liturgikus szakfolyóirat
XIV. évfolyam 2019/2. (24. szám)

Laptulajdonos:
A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia
Liturgikus Bizottsága

Főszerkesztő:
Dr. Pákozdi István

Szerkesztőbizottság:
Dr. Veres András, a MKPK Liturgikus Bizottságának elnöke
Dr. Dolhai Lajos, szakmai munkatárs
Vajda Gábor, a Liturgikus Intézet irodaigazgatója
Bata-Király Edina, nyelvi lektor

Felelős kiadó:
Dr. Veres András
püspök, elnök

Szerkesztőség:
1068 Budapest, Városligeti fasor 42.
praeconia@yahoo.com

A fedőlap-szimbólum Vámos István rajza.
Tördelte: Dr. Tamáska Istvánné.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

HU ISSN 1416-8359

Kiadja a MKPK Liturgikus Bizottsága
irodaigazgató: Vajda Gábor

Ár: 1350 Ft (+ postaköltség)
Előfizetés egy évre (2 szám): 2400 Ft (+ postaköltség)

Készült: Virtuoz Kiadó és Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Tolonics Gergely

Tartalom

ELŐSZÓ	5
TEMATIKUS TANULMÁNYOK	
KRYSZTOF NYKIEL: A bűnbánat szentsége – Az irgalmasság apostoli szolgálata	6
NORBERTO VALLI: A kiengesztelődés szentségének gondozása	16
IVANCSÓ ISTVÁN: A kiengesztelődés liturgiája a bizánci egyházban	22
DIETER EISSING: Motivált bűnbánati liturgia	36
TARJÁNYI ZOLTÁN: A gyóntató lelkülete	40
HUZSVÁR LÁSZLÓ: Törpe testben óriás	51
EGYÉB TANULMÁNYOK ÉS CIKKEK	
MARTIN BRÜSKE: Romano Guardini forradalmi kérése	58
DIÓSI DÁVID: A liturgia: Isten meglepetésszerűségének „szentek szentje”	60
PIERANGELO MURONI: A liturgia nevel	67
EGRI LÁSZLÓ: A 30 év evangéliuma	73
VÉRTESALJAI LÁSZLÓ SJ: Az ókeresztény kor karácsonyi Szent Család ábrázolásai	76
Egy középkori német korál	81
DOKUMENTUMOK	
Ferenc pápa: Beszéd az Istentiszteleti és Szentségfegyelmi Kongregáció plenáris ülésén	82
Az Eucharisztia és a kiengesztelődés (a NEK-dokumentumokból)	84
LITURGIKUS ÉLET	
Új ünnepek	87
Zöld hétköznapiak	87
A 21. század miséje	89
Mi a bor?	90
Salve Regina: az ezeréves klasszikus	91
„Itt jelen vagyunk” - latinul	93
A latin, mint a liturgia nyelve	95
Stóla a kazula felett	96
LITURGIKUS KÉRDÉS	
Gyónás- és gyóntatás-élményeink	98
SZEMLE	102
LATIN NYELVŰ TARTALOMJEGYZÉK	107

Boldogít Jelened

Boldogít Jelened!
Talán nem is a Jelened,
hisz elég volt egyszer,
hogy jelenvalóvá lettél nekem!
De a tudat, hogy Vagy,
hogy előttem jársz és fölöttem Vagy,
nos, ez a legnagyobb vigaszom.
Mert kell, kire felnézhetek,
e nélkül emberként nem élhetek.
Te vagy méltó a legnagyobb tiszteletre,
az életemnél is nagyobb szeretetre.

Átszat és valóság

Nagy név
kis ember.
Kis név,
nagy ember.

Kuminetz Géza

A magyar kereszténység a jövőre (2020-ban) megrendezendő Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusra készül, ami „egy ragyogó lehetőség lesz az emlékezet megtisztítására és gyógyítására, a múlt sebeinek, sérelmeinek megbocsátására, hogy Krisztusban kiengesztelődjünk egymással, ugyanis ő képes legyőzni a jelen nehézségeit és kísértéseit. A kiengesztelődésre való törekvésben az Eucharisztia az lesz az életben, amit az ünneplésben jelentésként hordoz” – írja a Kongresszusra előkészítő dokumentum (ld. a Dokumentumok rovatunkban).

A *kiengesztelődés* és az *Eucharisztia* szorosan összetartoznak. Nemcsak azért, mert mind a kettőnek van liturgiája, hanem mert az Eucharisztia vételének feltétele a tisztá lélek, a megszentelő kegyelem állapota, a komoly előkészület, az igazi kiengesztelődés Istennel és egymással. Jól illeszkedik e számunk tanulmányainak gyűjteménye a majd a következő évben megjelenő *Eucharisztia és liturgia* számhoz és egyben a Kongresszus ünnepléséhez. Tematikus tanulmányaink a szentség apostoli szolgálatát, a szentség gondozását, a bizánci egyházban való gyakorlatát, a gyóntató lelkületét és a bűnbánati liturgiákat írják le. Végül bemutatjuk a gyóntatás egy kimagasló szolgálattevőjét, Boldog Leopold Mandić atyát.

Az Egyéb tanulmányok között olvasható Romano Guardiniról, a nevelő liturgiáról szóló írások, valamint a 30 év evangéliuma, az ókeresztény Szent Család ábrázolások és egy középkori német korál. A Dokumentumokban Ferenc pápa egy liturgiát érintő beszéde, valamint a NEK-dokumentum részlete található.

Gazdag a Liturgikus élet rovat is: új ünnepek, zöld hétköznapiak, a 21. század miseje, a bor liturgikus jelentése, Salve Regina, egy magyar ének latin változata, a latin nyelv fontossága és a kazula felett viselt stóla témái kerülnek szóba.

A Liturgikus kérdés a gyónásra és a gyóntatásra vonatkozik, személyes vallomások olvashatunk benne. A Szemlében tíz nemrég megjelent érdekes mű ismertetését találjuk.

Reméljük, hogy e számunk előfutára a várt Eucharisztikus Kongresszusunknak, ugyanakkor buzdít a kiengesztelődés szentségének buzgó vételére és szolgálatunk megerősítését is jelenti a gyóntatás papi gyakorlatában.

A főszerkesztő

A bűnbánat szentsége – az irgalmasság apostoli szolgálata

Mint ismert, Ferenc pápa nagy hangsúlyt helyez Isten végtelen irgalmasságának kifejezésére, közvetítésére azok felé a jó szándékú emberek felé, akik életük megváltoztatására törekszenek. Merthogy a változás lehetséges. Ezért beszélt róla részletesen is, hogy a bűnbánat szentségének szépségére világítson rá.¹ Így definiálta: a bűnbánat szentsége „a gyógyulás szentsége”, mivel amikor én magam gyónni megyek, akkor gyógyulni akarok, lelkemben, szívemben; hiszem, hogy amit tettem, az nincs jól... Ezért hirdette: a kiengesztelődés szentsége egy forró ölelést jelent, a mennyei Atya végtelen irgalmasságának ölelését, emlékezve a tékozló fiú apjára, aki nagy szeretettel ölelte át hazatérő fiát. Mindannyiszor, amikor gyónunk, Isten ölel át minket, Isten ünnepe az!

Hogyan ne emlékeznénk Szent II. János Pál pápára, aki a harmadik évezred küszöbén tiszteletet parancsolóan emlékeztetett a gyónás szentségének újrafelfedezésére és ünneplésére annak teljes értelmében: „a megtérés hirdetése a leghitelesebb értelemben elválaszthatatlan követelménye a keresztény szeretetnek, és különleges módon fontos a mai társadalomban, amelyben gyakran mellőzik a legalapvetőbb erkölcsi értékeket.”² Gondolnunk kell arra, hogy a hívek mennyi nehézséggel találkoznak megtérésük útján! Ezért a lekipásztorokat az a belső meggyőződés kell, hogy vezesse: ők egy értékes és helyettesíthetetlen szolgálat letéteményesei. Ahogy szintén a nagy szent pápa mondta: „mi papok, amikor feloldozunk, az Eucharisztia bemutatása után a legfontosabb tettet visszük végbe, ami papságunkból ered... Ezért arra buzdítok minden papot, hogy feladatainak sorában kiemelkedő helyet (ruolo privilegiato) biztosítson a csendes, emberileg nem mindig hálásnak tűnő gyóntatásnak.”³

E hivatás betöltéséhez igen fontos, hogy a gyóntató nem szűnő, serény szorgalommal, az Egyházi Tanítóhivatal vezetésével imádsággal és körültekintő tudással végezze szolgálatát. XVI. Benedek pápa a Belső Fórum kurzusán így buzdította a papságot: „szenteljük magunkat szívesen a bűnbánat szentségének meghallgatására, így vezetve az embereket, hogy ne hasonuljunk e világ mentalitásához (vö. Róm 12,2), hanem tudjunk az árral szemben haladni, elkerülve a kompromisszumokat. Ehhez a gyóntatónak állandó aszketikus állapotban kell élnie, az Istennel való közösségből táplálkoznia, nem figyelmen kívül hagyva a szünet nélküli erkölcsoteológiai és emberi tudományok terén való naprakészségét.”⁴ A bűnbánat szentségének kétségtelenül hatalmas irodalma van, az Egyház több-ezer éves gyakorlatából adódóan, hiszen tudja: a bűnöket csak Isten bocsáthatja meg (vö. Mk 2,7). Leginkább a Trentói Zsinat adott világos és áttekinthető tanítást róla, igaz, sürgető volt a hitújítás nézeteivel szemben,

1 Vö. 2014. február 19-i szerdai katekézisével.

2 *Tertio millennio adveniente*, 50.

3 Beszéd Róma patriarkális bazilikáinak gyóntatóihoz, in *Osservatore Romano*, 1989. március 20.

4 Az Apostoli Penitenciária szervezésében tartott kurzuson 2010. március 9-én mondott beszédéből.

ám ez lett a II. Vatikáni Zsinat tanításának is az alapja, amellyel a bűnbocsánat kiszolgáltatásának rendjét a liturgikus megújulás keretében újrafogalmazták.⁵ A feloldozás megadása elkötelezettséget igénylő, nehéz, de felemelő szolgálat. A gyóntató papnak atyának, tanácsadónak, bírónak és lelkesítő támasznak kell lennie, okosan, diszkréten, bölcs megkülönböztetéssel gyakorolva Isten jóságát. El kell kerülnie azt, hogy a gyónó vétkességtudata félelmében maradjon, ezzel ellentétben el kell vezetnie az Isten végtelen irgalmába vetett bizalomig; vallomásának bele kell torkollnia az Atya Isten felé kimondott dicsőítő hálaadásba annak, aki „előbb szeretett minket” (1Jn 4,19).

A pap egyszerre érzi e szentségben a nagyságot, Isten hatalmának nagyságát, ugyanakkor az emberi törekenység és esendőség nyomorúságát. Ezért a pap emberi adottságai, készsége igen jelentős tényezők a gyóntatásban. Minden pap, akinek érvényes gyóntatási engedélye (fakultása) van, érvényesen adhat feloldozást, ám a bűnbánó nem csak erre vágyik. Olykor fel kell tudni tární a lelkiismeret sötétebb területeit, erős lökést kell tudni adni az elkövetett bűnök rosszallásához, elutasításához, ugyanakkor bátorító szavakkal segíteni a továbblépésben. E megerősítő szavak biztonságot és vigaszt adnak a kétségbeesésben. Ilyet csak egy emberileg érett, keresztény erkölcsiségében stabil, a lelkiéletében karakterré vált emberi szív adhat, aki világosan látja a jó és a rossz közötti különbséget. Ez az érzékenység szükséges, hogy meglegyen a papban, aki mint jó gyóntató Krisztust közvetíti a megtérő számára.

A papi szolgálat talán legnehezebb és legigénybevevőbb része a gyóntatás. Érzékeny „antennának” kell lennie, aki felismeri a gyónó sokszor kimondatlan gyengeségét, fájdalmát, vagy éppen felületességét, gőgjét, beképzeltségét. Az sem könnyű, hogy a gyóntató egy pillanat alatt levesse magáról a pár perce még nála gyónt ember lelkiállapotának hatását és teljes empátiával forduljon a következő felé. Folyamatos kiüresedést és ugyanakkor folyamatos töltekezést is kíván e szolgálat, rugalmasságot, ami felül tud emelkedni olykor a saját belső kimerültségén is. Ezért nagy megbecsülést és elismerést érdemelnek azok a papok, akik rendszeresen és hosszan vállalják a gyóntatószék „terhét”.

Néhány negatívum, vétek, amelyeket sajnálatos módon több gyóntató követ el. Első helyen áll a *sietség*, amely „hogya ne veszítsünk túl sok időt” – sokszor végig se hagyja mondani a bűnbánó önvádoló szavait, figyelmetlenül és nyugtalanul reagálva. Ezzel csalódást okoz annak, aki nem csak a bűneit kívánta felsorolni, de más problémáit is ide akarta csatolni. A sietség abból is adódhat, ha a gyóntató nem kíván mélyre ásni, szembesülni a bajokkal, ezzel azonban a megtérésre vezető utat zárja el. Vannak tehát a pap magatartása miatt csalódott kárvallottak, de vannak, akik örülnek egy röpké gyónásnak, mert mindent nyugodtan úgy folytathatnak tovább, mint eddig.

Nagy baj a gyóntató *unalma*, amit megérez a gyónó, szembesül azzal, hogy a gyóntatónak máshol jár az esze. Azt érzékeli, hogy akihez beszél, az távol van tőle és közömbös iránta, úgy bánnak vele, mint egy számmal és nem pedig úgy, mint egy személlyel.

5 Ld. *Ordo paenitentiae*, 1974; CIC 959-963. kánonok, Keleti kánonjogi kódex 718-736. kánonok; II. János Pál pápa püspöki szinódust követő buzdítása: *Kiengesztelődés és bűnbánat a mai egyház küldetésében*, 1984, 28-34.

Veszélyeztetni a gyóntatót az *odaadó készség hiánya* is. Pontos eligazítást kell adni arról, mikor és hol található működő gyóntatóhelyiség, ahol biztosan el lehet végezni a szentgyónást. Az információáramlás korában világosan rá lehet találni a nap bármely szakaszában, hol szabadulhat meg terhéől a bűnös ember.

A *kifejezett keménység* megmutatkozhat egy olyan hideg, távolságtartó, érzéketlen nyelvezetben, amelyen nem jön át Isten irgalmas szeretete. Bizonyos határozottság szükséges a „fals” gyónókkal szemben, akik nem maguk akarnak megtérni, hanem a gyóntatót kívánnák megtéríteni és hibáikat szinte erényként tüntetik fel. Vannak olyanok, akik csak beszélgetni akarnak a pappal. Ám azokat, akik gyengeségüktől, felismert bűneiktől kívánnak megszabadulni, megértéssel, szelídséggel és bátorító szeretettel kell fogadni.

A *túl jószágos* gyóntató valami eláradó édességgel, mézédesszavakkal árasztja el a gyónót. Ez a magatartás nem őszinte buzgalomból, segíteni akarásból, hanem abból ered, hogy maga a gyóntató nem akar igazán szembenézni a bajjal, a rosszal, inkább nyugtatgat és világos, határozott szavak helyett alulértékeli, elkeni a valóságot. Ez a téves hozzáállás nemhogy nem közvetíti az Úr jóságát, vagy lelki javakat, de deformálja, félrevezeti a lelkiismeretet.

Sokszor felmerül a kérdés: szabad-e *polgári ruhában* gyóntatni? Az Egyház jogosan várja el, hogy a gyóntató pap mindig legyen felismerhető az öltözetéről is, amikor szabályszerűen szolgáltatja ki a szentséget. Természetesen adódhatnak rendkívüli esetek is. Amikor a pap liturgikus cselekményt végez, szentséget szolgáltat ki, öltöszön magára szent ruhát, hogy a hívő ezáltal is megértse, nem pusztán egy hivatali gesztusról van szó, hanem szent történésekről. A liturgikus ruha – reverenda, habitus, viola színű stóla – új dimenzióba állítja a szentséget kiszolgáltatót, annak nagyságát emeli ki, akit a pap képvisel, Jézus Krisztusét.

A gyóntató részéről elkövetett súlyosabb hibák (bűnök) között említhetjük a „*félesleges gyónás*” vádját a gyónó felé. Sokszor hallani: „elmentem gyónni, de mivel nem mondtam halálos bűnöket, faképnél hagyott a pap mondván: ezzel a butasággal nem kell gyónni jönni...” Eszerint a bocsánatos bűnökkel nem is mehetnének gyónni? Gondoljunk a kis öregekre, a gyermekekre; ezekről több pap azt állítja: már nincsenek abban a helyzetben, hogy vétkezzenek, vagy még nem jutottak abba az állapotba, hogy halálos bűnt tudnának elkövetni. Ha egy takarítónő csak éppen a nagyját távolítaná el a lakás pizskának, nem törölgetné le a bútorokat, képeket, vajon milyen munkát végezne? A „lelki higiénia” is megköveteli az alapos takarítást. Nem szabad hagyni, hogy híveinkből kivesszen a bűnre való érzékenység és így egyre inkább eltávolodjanak a gyónástól. Sokan így éveken, évtizedeken át megmaradnak a (halálos) bűn állapotában, vagy a bocsánatos bűnben nem kapnak eligazítást, szükséges segítséget.

Vét az a gyóntató is, aki *nem ad elégtételt* (penitenciát), mivel nincs joga ezt megtagadni, mivel az nem egy választható lehetőség, hanem a szentgyónás integráns (elválaszthatatlan) része. Súlyos mulasztást követ ez az a pap, aki az elégtételt helytelenül leértékeli. Arra kell gondolnia, hogy nem ő a gyónás tulajdonosa, csak a szentség szolgálattevője.

Gyakran hallható ez is papoktól: *a feloldozást senkitől sem szabad megtagadni!* Adódnak azonban olyan esetek, amikor a gyónó azt nyilvánítja ki, hogy súlyos kérdésekben nem akar megváltozni. Ilyenkor nem mondhatjuk: „mi az isteni irgalmasság szolgálai va-

gyunk, nem a keménységé, ha valaki már eljött gyónni, az már meg is tért...” Gondoljunk Jézus szavaira: „akinek megbocsátjátok bűneit, az bocsánatot nyer, s akinek megtartjátok, az bűnben marad” (Jn 20,23). Jézus feltételezi a bocsánat visszatartásának a lehetőségét, ám nem a gyóntató szeszélye miatt. Súlyos és objektív oknak kell lennie ahhoz, hogy ehhez folyamodjunk. Az isteni irgalmasság szolgálai vagyunk, de nem csaphatjuk be a gyónót, ha ő továbbra is a bűn állapotában marad; mindenekelőtt az igazság szolgálai vagyunk és semmiképpen sem a hazugságé.

Érvénytelen feloldozás az – hála Istennek ritkán fordul elő – ha a gyóntató más szavakkal bocsátja el a gyónót, nem az Egyház által meghatározott feloldozást használva: „Isten nagy szeretetében megbocsátja bűneidet, menj békével...” vagy hasonló. Ahogy a szentháromsági személyek nevének kihagyásával kiszolgáltatott keresztesség érvénytelen (pl. a Jehova tanúié), úgy a bizonytalan, határozatlan, esetleg ökumenikus szavak sem a feloldozás hivatalos formulája.

Nem forgathatjuk ki, nem árulhatjuk el az Evangéliumot! – Ezt a legteljesebb mértékig kimeríti az a szófordulat, amelyet több gyóntató alkalmaz: „Bátorság, az Úr megbocsát neked, amit mondtál, az nem is volt igazán bűn...” Az ilyen imprudens (nem körültekintő, nem bölcs) gyóntató nem az üdvösség közvetítője, hanem a lelkiismeret megrontója! Sajnos, hány gyóntatószékben megengedettek a házasságkötést megelőző nemi kapcsolatok, a fogamzásgátlás, a házasságtörés, a házastárs elárulása, válás utáni új együttélések, homoszexuális kapcsolatok, stb. Megesik, hogy egy lelkiismeretében nyugtalan gyónó később egy másik gyónásában feltárja a valóságot, s csalódottan látjuk a másik pap vélekedését (vagy a gyónó félreértését...). Óriási a pap felelőssége, nehogy Isten ellenségévé és az Evangélium elárulójává váljék!

A jó gyóntató legfontosabb jellemvonásai ezek. A megtérőnek joga van a szentségben nemcsak Jézus hatalmát, de szívének szeretetét is megtapasztalni. A jó gyóntató karakterét kiválóan írta le Liguori Szent Alfonz, a „szent gyóntató” *Opere morali* művében. E szerint a gyóntató feladatai, hogy befogadó *atya* legyen, gyógyító *orvos*, tanító, nevelő *mester* és irgalmas ítélő *bíró*.⁶ – A gyóntatónak különleges képessége kell, hogy legyen a be/elfogadásra, hogy minden megtérőt azzal az atyai szeretettel fogadjon, amivel az evangéliumi atya a messze tévedt, elveszett, tékozló fiát. Az igazi atya újraéleszti és növeli a kegyelmi életet, érzékelhetővé teszi isten atyai jóságát, valamint jó példát nyújt az imádságra és az engesztelésre. Mint bíró – nem a világi bíróságok módján, amelyek megbizonyosodnak arról, hogy a vádlott büntetendő vétket követett el és ezért el kell őt ítélni, hanem a bölcs megkülönböztetés képességével, amellyel látja, hogy megvan a feltétele a megbocsátásnak a lélek számára. Olyan bíró, aki Isten igazságossága szerint ítéli meg a helyzetet, ám alkalmazza az irgalmasságot. Ferenc pápa szavaival:

„...az Egyház szolgálainak irgalmasoknak kell lenniük, úgy viselni gondját a rájuk bízottaknak, mint az irgalmas szamaritanus, aki megmossa, megtörli, fölemeli a felebarátját. Ez a tiszta Evangélium. Isten nagyobb a bűnöknel. (...) Az evangélium szolgálainak fel kell tudniuk melengetni a hozzájuk fordulóknak szívét, velük

6 Ld. ALFONSO MARIA DE' LIGUORI: *Pratica del confessore per ben esercitare il suo ministero* (1755).

kell haladniuk akár éjszaka is, leszállva az ő éjük sötétjébe, párbeszédbe kerülni velük; sötétségükben anélkül, hogy elvesznének. Isten népének pásztorokra van szüksége, nem pedig hivatalnokokra vagy állami tisztségviselőkre emlékeztető klerikusokra.”⁷

– Orvosnak is kell lennie, hiszen „nem az egészségeseknek kell az orvos, hanem a betegeknek” (Mt 9,12). Betegségünkben, ami gyakran a reakcióinkban mutatkozik meg, az igazi és egyetlen orvos Jézus. Ő főpap is, de csak küldetésében, hatalmával és terápiájával, a pap az ő segédje. Így tudja gyógyítani azt a megtérőt, aki a kiengesztelődés szentségéhez járul azzal a vágygal, hogy megszabaduljon a bűnétől, ami miatt aggódik, ami lesújtja. – Mester is a gyóntató, hiszen Jézus ezzel küldi apostolait: „tegyetek tanítványommá minden nemzetet... és tanítsátok őket, hogy megtartsák mindazt, amit parancsoltam nektek!” (Mt 28, 19-20) Újra fel kell kínálnia azt a tanítást, ami különbséget tud tenni a jó és a rossz között anélkül, hogy a saját módján magyarázná az evangéliumi igazságot.

E főbb alapvető jellemvonáson kívül fontos, hogy a gyóntató a lelkiismeret nevelője legyen és testvérként viselkedjen a megtérő előrehaladása útján. A gyóntató a szentség kiszolgáltatása során kényes feladatot lát el: meg kell világítania és formálnia kell helyes irányba a megtérő lelkiismeretét. Szépen megfogalmazta ezt Szent II. János Pál pápa:

„E szolgálat betöltéséhez a gyóntatónak feltétlenül rendelkeznie kell *különös emberi képességekkel*, ezek: okosság, diszkréció, megkülönböztető képesség, szelíd határozottság és jóság. Továbbá szüksége van komoly és alapos, nem töredékes, hanem teljes és harmonikus felkészültségre a teológia különböző területein, a pedagógiában, a pszichológiában, az elbeszélgetés módszereiben. Mindenekfölött Isten szavának élő ismerete szükséges, valamint az, hogy át is tudja adni. De még szükségesebb, hogy ő maga mély és valóban lelki életet éljen. Hogy másokat a keresztyény tökéletesség útjára vezessen, *elsőzör* magának a gyóntatónak kell ezen az úton járnia, és inkább cselekedettel, mint szavakkal bizonyítania, hogy ő járatos az imaéletben, az evangélium teológiai és erkölcsi erényeinek gyakorlásában, isten akaratának engedelmes elfogadásában, az Egyház szeretetében és a tanítóhivatal követésében.”⁸

Testvérnek lenni a gyóntatószékben. „Ha vét ellened a testvéred, fedd meg...” (Mt 18,15). A szentgyónás szentségében tehát a gyóntató pap a megtérő testvére, aki feddi, de fel is szabadítja őt. Az Egyház történelme gazdag olyan papokban, akinek nem elvesztegetett idő volt a gyóntatószékben töltött idő. Ilyenek voltak: Vianney Szent János Ars-i plébános, Cafasso Szent József, Mandić Szent Leopold vagy Pietrelcinai

7 Interjú Ferenc pápával (A. Spadaro gondozásában), in *La Civiltà Cattolica* 164 (213), 3918, 462.

8 *Kiengesztelődés és bűnbánat a mai egyház küldetésében*, apostoli buzdítás, 29. pont, 1984, Szent István Társulat, Budapest, 1985, 75.

Szent Pió. Gyóntatószékeik előtt emberfolyam várakozott mindig. A gyóntatószékek félhomályában sok letargiába esett, szenvedő lélek éled újjá, tér meg és lép az élet-szentség útjára. Ezért a gyóntatószék kiváltságos helye az evangelizációnak, a hit átadásának és az igaz tanításnak; így tehát e szentségnek újra az Egyház lelkipásztori tevékenysége központjába kell kerülnie!⁹ Sose felejtjük el Jézus szavait: „Nagyobb öröm van a mennyben egy megtérő bűnös miatt, mint kilencvenkilenc igaz miatt, akinek nincs szüksége megtérésre” (Lk 15,7). Így el tudunk kerülni minden kétértelműséget, ami összevisszasághoz vezet; hiszen nem birtoklói, hanem irgalmas kiszolgáltatói vagyunk annak az egyetlen Igazságnak, aki maga Krisztus.

*

A megtérő gyónóknak is vannak speciális típusai: a szabálytalan házasság kapcsolatban élők, az Istennek szentelt személyek, az ördögi jelenséggel küzdők, a misztikus élményekkel érkezők, az aggályosok és a visszaesők.

Különös odafigyelést és egyházas érzékenységet igényelnek a *szabálytalan házassági kapcsolatban* élők. Az ő lelkipásztori kísérésük a manapság mutatkozó legnehezebben kezelhető kérdések egyike. Az Egyházi Tanítóhivatal és Ferenc pápa azonban arra bátorítanak, hogy ne meneküljünk el ezelől az igen összetett teológiai kihívás elől. Ferenc pápa *Evangelii gaudium* apostoli buzdításában arra emlékeztet, hogy az Egyház „nyitott szívű anya,”¹⁰ az a hivatása, hogy „erőtlen legyen az erőtlennel... mindenkinek mindene legyen” (1Kor 9,22). Tehát képesnek kell lennünk arra, hogy „társai lehessünk az út szélén maradtaknak,” még annak árán is, hogy megsebesülünk és bepiszkolódunk. Hivatásunk az, hogy mindig az Atya nyitott háza legyünk.¹¹ Az irgalmasság gyakran kényes vitákra adhat okot a szabálytalanság kérdésében, ám mindig hűségeseeknek kell maradnunk az Evangéliumhoz és ragaszkodnunk kell az igazsághoz, akkor is, ha ez nem kis erőfeszítést jelent a hívő számára és az Egyházat érthetetlennek, vagy népszerűtlennek tűnteti fel.

Belső fórumon sokszor adódnak különlegesen is kényes kérdések, amelyeket nagy gonddal kell kezelnie a gyóntatónak. Csak azokra a hívekre gondoljunk, akik egyházi házasságot kötöttek, majd polgárilag elváltak és újraházasodtak. Ők Isten előtt „érvénytelen” kapcsolatban élnek (*more uxorio* együttélésben), vagy csupán házasságtörő módon élnek együtt, esetleg a szent rendekben részesültek vagy szerzetesfogadalomban élők, akik civil házasságot kíséreltek meg. Ilyen esetekben úgy tűnik, az Egyház feloldhatatlan dilemmával szembesül. Egyrésztől szembekerülünk Krisztussal, aki elítélte a házasságtörést, a házastárs elbocsátását, másrésztől a szentség visszautasítása mintha nem annak a Jézusnak a lelkületét tükröznél, aki együtt érzett a bűnösökkel, nem törte meg az elhajlott nádszálat és nem oltotta ki a füstölő mécsest. Azt nehéz megértetni sokszor az ilyen helyzetben lévő felekkel, hogy nem azért nem

9 Ld. Püspöki Szinódus 33. javaslat az utolsó teljes ülésen, (2015. október).

10 *Az evangélium öröme*, 2013. november 24, 46-49. pontja, Szent István Társulat, Budapest, 2014, 31-33.

11 Uo., 47.

járulhatnak a szentségekhez, mert házasságuk kudarcot vallott, hanem mivel a házasságtörés állandósult állapota állt fenn kettőjük között, ami méltatlanná teszi őket. Ez nem kizárás, vagy egyházi büntetés, egy állapot, ami szemben áll az Úr tanításával. Többször segíthet a gyökerében való orvoslás (*sanatione in radice*) abban az esetben, ha helyreállítható a házasság az esküforma megújításával, az eddig csak együtt élők esetében egy korábban volt eskü megújításával. Ha a különválás nem megvalósítható (kiskorú gyermekek, betegség, idős kor stb. miatt), akkor járulhatnak szentáldozáshoz, ha a következő pontos feltételek teljesülnek: a) nem élnek házaseletet, b) őszinte bűnbánatot tartanak, c) a házasság együttléte barátsággá alakult közöttük, amelyben kölcsönösen támogatják egymást, d) olyan templomban járulnak szentáldozáshoz, ahol nem ismerik őket, elkerülve a megbotránkoztatást. A papnak különleges gondoskodással kell kezelnie az elvált és újravezetett párokat, kifejezetten akkor, ha betegek, vagy életveszélyben vannak. Szent II. János Pál pápa ezt a lelkipásztori közelséget fogalmazta meg felejtethetetlen módon:

„az elváltak nem elbocsátottak, vagy kiközösítettek, az Egyházhhoz tartoznak, akiket mindig irgalommal és szeretettel kell kísérni. Nem érezhetik az Egyházat intoleránsnak, mostohaanyának, hanem mindig figyelmes és megértő édesanyának... Az Egyház imádkozik értük, megerősíti őket, s mint irgalmas Anyjuk, támogatja őket a hitben és a reményben.”¹²

XVI. Benedek pápa ezért mondta:

„az elváltak és újravezetettek problémája az Egyház nagy szenvedéseinek egyike. Nincsenek egyszerű receptek rá... Látniuk és érezniük kell az Egyház szeretetét irántuk. Akkor is, ha nem kaphatnak feloldozást és nem részesülhetnek az Eucharishtiában, Ők nem »kint rekedtek«, hanem teljességgel benne élnek az Egyházban. Személyük ajándék is az Egyház számára, amely védelmezi a szeretet, a házasság stabilitását...”¹³

A Hittani Kongregáció még korábban egy levelében arra figyelmeztette a püspököket, hogy „a szentségek kiszolgáltatása terén a helyi ordináriusok ügyeljenek az érvényes egyházi tanítás megtartására; másrészt pedig gondoskodjanak arról, hogy a lelkipásztorok megkülönböztetett figyelemmel viseltesenek a szabálytalanságban élők iránt, alkalmazva azokat a megoldási lehetőségeket, amelyek akár a normál jogi lehetőségeken túl az Egyház belső fórumon megengedett gyakorlata...”¹⁴ A jog normális útja az érvényesség megvizsgálása. A belső fórumra tartozik pl. a „testvérként egymás mellett élésre” tett ígéret, ha a szétválás valami okból nem lehetséges.

12 *Familiaris consortio* apostoli buzdítás, 1981, 84/e, Szent István Társulat, Budapest, 1982, 135.

13 VII. Nemzetközi Családtalálkozó Milánóban, 2012. június 1-3, a pápa beszéde június 2-án.

14 Lettera, 1973. április 11.

A szent rendben, vagy fogadalomban élők számára azonban nem elegendő a szexuális önmegtartóztatás ígérete, nekik az illetékes egyházi hatóságukhoz kell fordulniuk felmentést kérve a klerikusi, ill. szerzetesi kötelezettségük (fogadalmuk) alól.¹⁵

Kérdés, hogyan viszonyuljon a gyóntató ahhoz a házastársához, aki a válásért felelős? Ha megbánja a vétkét és nem házasodik újra, és megpróbálja helyreállítani az elkövetett rosszat, akkor gyónhat és áldozhat, ellentétes esetben nem.¹⁶ A gyóntatónak mindig alaposan meg kell ismernie a helyzetet és nem saját ízlése alapján dönteni, hanem az Egyház tanítása alapján, amint ezt az egyházjog előírja.¹⁷

A felszentelt személyek, szerzetesek, papnövendékek felé különös gonddal forduljon a gyóntató. Legyen igaz bíró, de jó lelki orvos is. A keménykedés nem célravezető, adjunk meg minden segítséget annak, aki ki akar emelkedni a bűnből. Visszatérő hibák esetén a tökéletesség útján előrehaladót figyelmeztetni kell, de nem apokaliptikus, vagy kitanító hangnemben. Állandó és súlyos kérdésekben a gyóntató – a tévedésből, kényszerből, erős külső tanácsra választott hivatás esetében – ajánlhatja a fogadalom alóli felmentés kérését, vagy az egyházi szolgálat elhagyását.

A gyónók között előfordulnak igen *rendkívüli esetek* is. Léteznek ördögi jelenségek (örjögés, megszállottság, zaklatás). Olykor pszichopatológiai vagy parapszichológiai esetek, máskor valóságos démoni erők tartanak valakit fogságban. Szükséges óvatossággal a gyóntató utalja az ilyen gyónót speciális szakértőhöz, katolikus orvoshoz. Amikor úgy ítéli meg, hogy nem tud segíteni, forduljon a püspökhöz, vagy a felhatalmazott (egyházmegyei) exorcistához, vagy kérjen támpontot hozzáértő más paptestvérektől. Persze ilyen esetben sem fedhető fel a gyónó személye. Mindenesetre sohase vállalja a gyóntató a pszichiáter vagy a pszichológus szerepét.

Előadódhat olyan gyónó is, aki *misztikus jelenségek* hatása alá kerül. Annak kritériuma, hogy igazolható lehessen egy ilyen természetfeletti jelenség hitelessége, vagy valódi misztikus természete, a gyónónak az engedelmesség és a tanulékonyság magatartását kell tanúsítania. Ha az illető nem mutat ilyen vonásokat, akkor feltételezhető, hogy önhietség, illúzió, hisztéria, mániás depresszív szindrómák, vagy érzelmeszedésből fakadó állapot idéz elő benne furcsa jelenségeket. Persze „a priori” sohasem zárható ki természetfeletti hatás, de az igazoláshoz méltányos időre van szükség. A gyóntatónak nagy éberséggel kell követnie a gyónó állapotát. A felületes hiszékenység ugyanolyan rossz, mint a szisztematikus kételkedés. Ha a gyóntató maga nem tud biztos véleményt formálni, akkor nem szégyen a saját határaitra utalva más gyóntatóra vagy más kompetensebb szakemberre bízni a kérdést.

Gyakoriak az *aggályos lelkiismeretű* gyónók. Mivel a gyóntató nem pszichoterapeuta, tudatában kell mindig lennie helyes funkciójának. Az aggályosokkal szemben nagy türelemmel és jóakarattal kell viszonyulnia, soha nem elveszítve a szilárdságát és a tekintélyét. Általában nem szabad hagyni, hogy az ilyen gyónó túlzottan elemezze ma-

15 Nem nyilvános esetekben (in casi occulti) fordulhatnak közvetlenül az Apostoli Penitenciáriához kötelmeik feloldásáért, kivéve a cölibátust.

16 Vö. CEI (Olasz Püspöki Konferencia): *Családi lelkipásztori direktórium Itália egyházának*, 1993, július 25, 212.

17 Vö. 978. § 2. kánon.

gát. Számára úgyszólván nagyon fontos a szentgyónás, és mivel igen nagy erővel kíván szabadulni belső feszültségétől, növekvő vágyakozással ismételné azt, de örökös kétellyel és szorongással, vajon jól végezte-e el? Ez pedig szüntelen belső nyugtalansággal tölti el, ezért akar újra meg újra gyónni. Az is vele jár, hogy a túl aggályosok gyóntatóról gyóntatóra járnak abbéli félelmükben, hogy az előző atya félreértette őket. Aztán ha itt is, ott is egymástól eltérő véleményeket hallanak, akkor teljesen összezavarodnak. Ezért arra kell őket segíteni, hogy legyen egy stabil gyóntatójuk, akiben megbíznak, aki nem megy bele részletkérdésekbe és bizonyos meghatározott időintervallumokban fogadja csak a gyónót.

A *visszaesők* azok, akik többszörösen ugyanabba a bűnbe esnek vissza, amit már meggyóntak és nem mutatnak semmiféle előrehaladást, vagy komoly elhatározást, ami akadályozná a visszaesést. Meg kell vizsgálni, hogy e személyek vajon nem elmebeteg, képesek-e egyáltalán való erkölcsi döntést hozni? Ilyenek felé a szeretet soha nem kemény szavait kell alkalmazni. Azoknak azonban, akik ilyen döntésre képesek, őszintén kell kifejezniük szilárd elhatározásukat, hogy minden szükséges eszközt felhasználjanak a közeli bűnalkalom elkerülésére. A gyóntató mielőtt feloldozást ad, győződjön meg a bánatról és az elhatározásról. Akinél minimális jelei sincsen ezeknek, azokat feloldozás nélkül kell elbocsátani. Nem szimulálhatjuk a valódi feloldozást szentségtörő tettel és nem téveszthetjük meg a gyónót azáltal, hogy megerősítjük a rosszban. Aki gyengeségből követi el a visszaesést, de megvan a jóakarata, megértéssel kell keresni gyengesége valódi okait (és nem szabad megtagadni a feloldozást tőle).¹⁸ Ha megvan a felkészültség (dispositio), a bánat és a jóakarata, akkor kegyetlenség lenne megtagadni, vagy elhalasztani a feloldozást, és ezzel elvonni tőle a megszentelő kegyelmet meg a bátorító támogatást. Régi elv: „hinni kell a gyónónak!”

Lehet, hogy korábban a gyóntásnak döntően a bírói oldalát hangsúlyozták, ma egészen világosan az egyházi, közösségi voltát. A bűnnek közösségi, társadalmi vonatkozása van, a hívő embernek együtt kell élnie az Egyházzal, ezért az új *Ordo Poenitentiae*, a megújított bűnbocsánat szentségének kiszolgáltatása lelkipásztori figyelemmel értékeli a hívek megértését és érzékenységét, hogy a szentséget méltóan fogadják. Fel kell rázni a lelkiismereteket, hogy rádöbbenjenek a keresztyén kiengesztelődés szentségének fontosságára, a kegyelemre, a remény csíráira és arra, hogy ha Istennel nincs béke, akkor más emberekkel és önmagunkkal sincs.

Fordította: Pákozdi István

¹⁸ Vö. CIC 980. kánon.

ÉLETRAJZI ADATOK: a Szerző 1965-ben született a lengyelországi Oszakówban. 1990-ben doktorált a varsói teológiai akadémián (ma Wyszyński Bíboros Egyetem). Ugyanebben az évben szentelték pappá a Łódź-i Érsekség számára. 2001-től doktori kurzusra járt a Pápai Gergely Egyetemre, közben 1995-től áll a Szentszék szolgálatában különböző hivataloknál. 2001-től pápai káplán, 2010-től pápai prelátus. Több szenttéavatási ügy posztulátora. Számos folyóiratban publikál, előadásokat, konferenciákat vezet, több média munkatársa, úgy, mint a Vatikáni Rádió lengyel szekciója. 2012-ben XVI. Benedek pápa nevezte ki az Apostoli Penitencia régensévé. 2014-től a Gregoriana kánonjogi fakultásán meghívott professzor. 2016-ban ő vezette a gyóntatóknak tartott továbbképző kurzust Mátraverebély-Szentkúton március 13-16. között. (kristofnyk@gmail.com)

Székely újévi köszöntő

Adjon Isten minden szépet,
Irigyeknek békességet,
Adjon Isten minden jót,
Hazug szájba igaz szót.
Hontalannak menedéket,
Éhezőknek eleséget,
Tollat író kezébe,
Pulyát asszony ölébe.
Legényeknek feleséget,
Szegényeknek nyereséget,
Áfonyát a havasra,
Pisztrángot a patakba.
Istenhitet a pogánynak,
Hű szeretőt a leánynak,
Szép időben jó vetést,
Szomorúknak feledést.
Sarkvidékre hideg telet,
Az árváknak jó kenyeret,
Fegyvereknek nyugalmat,
Szelíd szónak hatalmat.
Betegeknek egészséget,
Fuldoklónak reménységet,
Vitorlának jó szelet,
Nápfényből is öleget.
Jó lövést az ordasokra,
Nyíló ajtót vaskapukra,
Vándoroknak fogadót –
Isten adjon minden jót!

A kiengesztelődés szentségének gondozása

A liturgia II. Vatikáni Zsinat útmutatásai alapján bevezetett reformja lehetővé tette a híveknek, hogy öntudatosabban járuljanak a szentségekhez. Ezen években sokat tettek a nevelés terén, hogy kellő tájékoztatást nyújtsanak a liturgikus könyvekről és a bennük rejlő gazdagságról/kincsről. Meg kell azonban állapítanunk, hogy az 1974-ben kiadott Bűnbocsánat szertartáskönyve nem érte el a kívánt hatást. Még a legbuzgóbb és legfelkészültebb gyakorló katolikusok sem tudnak a létezéséről. Emiatt aztán a bűnbánat szentsége a kiszolgáltatását illetően majdhogynem változatlan maradt a múlthoz képest: míg a legtöbбекnél az e szentséghez való járulás fokozatos csökkenése tapasztalható, azokban is, akik ennek még jelentőséget tulajdonítanak, bizonyos nehézségek merülnek fenn a gyakorlat életben tartása tekintetében, a gyónást továbbra is lényegében mint egyéni élményt élik meg, csekély közösségi értékkel. Ráadásul úgy látszik, hogy annak, aki belép a gyónatószékhöz, immár egyáltalán nem világos a bűnbánat és a saját, gyakran szenvedéssel teli élethelyzet elmesélése közötti különbségtétel: a szentséget összetévesztjük egy vigasztalást nyújtó beszélgetéssel és a bűnbánatból végül igen kevés marad. Néhány esetben a hívő már csak áldás kérésére szorítkozik anélkül, hogy igazi, feloldozásra vonatkozó szükségéről említést tenne.

„Atyám, nem is tudom, mit mondjak. Segítsen nekem Ön egy kicsit!”. Ez a gyónás elején nagyon gyakran elhangzó kijelentés igencsak félreérthető. Néhány esetben a bűntudat okozta zavar jele, de olykor a felületes és sztereotipizált bűnbánattal való szentséghez járulás miatti zavar kinyilvánításának módja: tehát komolyabb elmélyülés szükségessége merül fel. Mindezek miatt azt kell mondanunk, hogy plébániáinkon mérhetetlen szükség mutatkozik a bűnbánat szentségének felülvizsgálatára, hacsak nem akarjuk az idő előrehaladásával elveszteni annak erejét és hatékonyságát.

A bűnbocsánat szertartásában olvasható leírás pontosan meghatározza, ahhoz, hogy a bűnbocsánat szentségének üdvösségszerző hatását a hívő elnyerhesse, az irgalmas Isten rendelkezése szerint minden egyes súlyos bűnét, melyre lelkiismeretének megvizsgálása után emlékezik, köteles a papnak meggyónni. Továbbá, ennek a szentségnek gyakori és buzgó vétele a bocsánatos bűnök leküzdésére is felette hasznos. Ez ugyanis nem valami szertartás pusztá ismételtetése, nem is lélektani gyakorlat, hanem állandó törekvés a keresztségben nyert kegyelmi állapot tökéletesítésére. Az ilyen gyónásokban a megtérők, akik bocsánatos bűnökkel vádolják magukat, főleg arra törekedjenek, hogy mind teljesebben hasonuljanak Krisztushoz, és mind gondosabban kövessék a Szentlélek szavát.”

Pierpaolo Caspani szerint meg lehet különböztetni a szentség elsődleges célját, azaz a súlyos bűnben magát bűnösnek elismerő személy Istennel és az Egyházzal való kiengesztelődését egy másodlagos céltól, ami a bocsánatos bűnöktől, a visszatérő és enyhe mulasztásoktól való megtisztulás¹. A szertartásrend szintjén azonban nem mu-

1 Vö. P. CASPANI: *Lasciatevi riconciliare in Cristo. Il sacramento della penitenza*, Cittadella Editrice, Assisi, 2013, 246.

tatkozik meg e két, igazándiból különböző megközelítést igénylő feltétel kezelésére vonatkozó különbségtétel. A szertartáskönyv szerint „ebben a szentségben a megtérő hívő közreműködésének igen nagy jelentősége van – anélkül, hogy különbséget tenne súlyos vagy bocsánatos bűnösség között. Amikor ugyanis kellő előkészület után ezt a Krisztus által rendelt üdvös gyógymódot igénybe veszi és meggyónja bűneit, cselekedetei által ő is közreműködik a szentség létrejöttében, amely a gyóntatónak Krisztus nevében mondott feloldozó szavaival lesz teljessé. Így tehát a hívő, amikor életében megtapasztalja és hirdeti Isten irgalmas szeretetét, a pappal együtt végzi az – így önmagát is megújító – Egyház istentiszteleti cselekményét”.

EGYÉNI GYÓNÁSRA VALÓ FELKÉSZÜLÉS

Az első megvizsgálandó terület a szentség vételére való felkészülés. A szertartáskönyv szerint „a szentség kiszolgáltatására a pap, illetve annak felvételére a megtérő elsősorban imádsággal készüljön fel! A pap hívja segítségül a Szentlelket, hogy tőle világosságot és szeretetet kapjon; a megtérő pedig Krisztus példájának és parancsainak tükrében vizsgálja meg életét, és kérje Istentől bűnei bocsánatát!” (15. pont)

Feltehetjük a kérdést, hogyan is segítjük elő plébániáinkon és gyóntatószékeinkben ezen útmutatás alkalmazását. Megfelelő támogatással kellene segíteni a hívőket, hogy a pappal való találkozást megelőző várakozást az imát segítő közegben élhessék meg. Nem valósulhat meg a bűnbánó igazi lelkiismeretvizsgálata a Szentírással, különösképpen az Újszövetséggel való, Krisztus példája és szavai fényében a saját életének vizsgálatára irányuló összevetés nélkül. Sok esetben dicséretesen egy sor kérdéssel segítséget nyújtanak a lelkiismeretvizsgálathoz, de még igen csekélynek látszik a megfelelően kommentált ígérészletekkel való összehasonlítás előtérbe helyezésére való hajlandóság. Segítene az önvád megfogalmazása kissé felületes módozatának túllépésében például a boldogságokat és a Máté evangélista által leírt hegyi beszédet, vagy más, a krisztusi gondolattól a saját eltávolodásunk felismerését elősegítő részeket (például. Lk, 6,27-38: *szeressétek ellenségeiteket... legyetek irgalmasok*; vagy Lk 10, 29-37: az irgalmas szamaritánus példázata; Lk 10, 38-42: *sok mindenre gondod van, és sok minden nyugtalanít...*) áttekintő lelkiismeretvizsgálati modell.

Hasznos támogatás lehet a gyónás és az egyszerű elmesélés, vagy a lelki vezetés közötti különbséget elmagyarázó szentségbe való bevezetés. Helyes felhívni a figyelmet arra, hogy „mindkét résztvevőt egymástól jól megkülönböztetjük és akként kezeljük, amik, anélkül, hogy egyikkel a másik szerepét akarnánk eljátszatni.”² A gyónás alatt lezajló beszélgetés nem egy egyszerű magunkról szóló mesélés; „egy pontos »önfelfedés«, szertartásosan történő bűnmegvallás, a bűnös mivolt beismerése, hanem eltérő az egyéb, nem szentségi (lelki vagy lelkipásztori) beszélgetésformáktól”³.

2 P. DE CLERCK: „*Le salut, ou la réconciliation et ses réalisations sacramentelles*”, La Maison-Dieu 172 (1987) 29-60, itt 56 (saját fordítás).

3 G. BUSCA: „*La riconciliazione: tra crisi, tentativi di riforma e di ripensamento. Lo stato attuale della riflessione teologico-pastorale*”, in Il sacramento della penitenza. XXVI Incontro di Studio [del

Az egyén várákozásának a gyóntatószéknél nem szabadna végtelen hosszúra nyúlnia, mert az, amit ilyen körülmények között némely hívő kér, eltér a szentségtől: szükséges ugyanis, hogy az egyes hívőkre szánt idő hossza arányos legyen a szertartás által megkívánt idővel. Ez a téma következőképp kiterjed a papok valóságos rendelkezésre állására és a meghallgatás szolgálatának esetleges más szolgálattévő személyekre való kiterjesztésére. A lelki vezetés nem szükségképpen kapcsolódik össze a szentségi feloldozással. Ezért aztán olyan személyekre is rá lehetne bízni, akik nem a papi rend tagjai. Ez a választás szükségessé teszi olyan (nem pap) szerzetesek, szerzetesnők, férfi és női világi emberek felkutatását és képzését, akikre rá lehetne bízni az egyházi megbízatást a lelki vezetés szolgálatára tekintetében.

EGYÉNI GYÓNÁSRA VALÓ FELKÉSZÜLÉS BŰNBÁNATI SZERTARTÁSOKON KERESZTÜL

A szentségre való hiteles felkészüléshez hathatós eszközök lehetnek továbbá a rendszeresen megszervezésre kerülő bűnbánati szertartások, amelyek az emberi nyomorúsággal szembeni isteni irgalmasság nagyságának megragadására irányuló igeliturgiák. Ez a választás még markánsabban emeli ki a bűnbánat egyházi természetét, mint ahogy a bűnbocsánat szertartásának leírása megállapítja: „a hívek együtt hallgatják Isten szavát, amely Isten irgalmas szeretetét hangsúlyozza és a megtérésre hívja őket; illetve mérlegelik életüknek Isten ígéjével való összhangját és közös imádsággal segítik egymást”.

A bűnbocsánat liturgiájában megtalálhatók mind a „több megtérő kiengesztelődésének szertartása egyéni bűnvallomással”, mind a bűnbánati liturgiák leírása függelékében. A szerkezetük nagyon hasonló: Kezdő ének, Üdvözet és bevezetés, Könyörgés, amelyet imára való felhívás előz meg, Igeliturgia (különböző mintákat javasolnak – a függelékben még az időtartamra vonatkozó pontosítások is megtalálhatók), Szentbeszéd – lelkiismeretvizsgálat. Ezen a ponton a több megtérő kiengesztelődésének szertartása egyéni bűnvallomással a következőképp halad: Általános bűnvallomás (azaz a Confiteor elmondása és egy sor bűnbánati könyörgés), *Mi Atyánk*, Záró ima és következnek az egyéni gyónások.

Ha kellő pap áll rendelkezésre, a hívek a bűnbocsánat szentségéhez járulhatnak, a szertartás közös hálaadással, egy zsoltár elmondásával vagy eléneklésével, befejező imával és áldással folytatódik.

A bűnbánati liturgiában – függetlenül az egyéni gyónástól – a lelkiismeretvizsgálatot bűnbánati rész követi. Ennek két formája lehet: szentelt vízzel való meghintés (amit a híveket felkészítő buzdítás előz meg), záró ima és kivonulási ének; vagy a Confiteor elmondása, a helyes élet helyreállítására irányuló szeretet- vagy konkrét cselekedet felajánlása, *Mi Atyánk* és záró ima. Javasolt ezen túl még egy kegyes szolgálat, jótett végzésének hozzáadása is. Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy az egyéni gyónásra a közösségi szertartás időpontjától eltérő időpontban is sor kerülhet.

Még ha a Nagyböjt és a Nagyhét első napjai minden többi időszaknál alkalmasabb körülményt nyújtanak is ehhez a liturgikus-lelkipásztori lehetőséghez, nagyon hasznos lenne ugyanezen lehetőségeket biztosítani a hívők számára az év más időszakában, különösképpen Ádventben (a Szeplőtelen Fogantatás és Karácsony közeledtével), vagy a templomszentelés, búcsú időszakában (ugyanígy a Mindenszentek ünnepére és az elhunyt hívekre való megemlékezésre való készülletben is), eucharisztikus napok, búcsúk, elsőáldozás és bérmlás alkalmával, amelyekre gyakran a húsvéti időszakban kerül sor (vagy helyi szokás szerint más liturgikus időszakokban). Ezen két utóbbi esetben a szülőket és a hozzátartozókat is buzdítani kell a bűnbánat szentségéhez járulásra, tekintettel gyermekeik életének e jelentős mozzanatára. Konkrét felhívás lehetne a szentség értelmének jobb megértésére és az öntudatosabb felkészülésre irányuló közösségi liturgián való részvételre.

AZ EGYÉNI BŰNVALLOMÁS SZERTARTÁSÁNAK FOLYAMATA

Gondolatmenetünk a továbbiakban az egyéni bűnvallomás szertartásának folyamatát veszi szemügyre. Mindenekelőtt meghatározó, hogy a hívők ismerjék a napot és az időpontot, amikor találkozhatnak a rendelkezésre álló pappal. Mivel közösségeinkben egyre ritkább egynél több pap jelenléte, érthető okokból megszűnt a mise alatti gyónás lehetősége, ami ugyanakkor nem is megfelelő. A szertartáskönyv rendkívül világos ebben a tekintetben: „szoktassuk hozzá a híveket, hogy a bűnbánat szentségéhez ne az istentiszteletek alatt és lehetőleg meghatározott órákban járuljanak.”

A szertartás folyamatát illetően hasznos megismerni a szertartáskönyv által javasoltakat: „a pap testvéri szeretettel fogadja a megtérőt és a körülményekhez mértén köszöntse szívélyes szavakkal! Ezután a megtérő keresztet vet magára... Ezt a pap is megteheti vele együtt. Ezután a pap néhány szóval buzdítsa a megtérőt Isten iránti bizalomra. A megtérő tájékoztassa röviden személyi körülményeiről a gyóntatót, amennyiben az nem ismeri őt. Mondja meg, hogy mikor gyónt utoljára, milyen nehézségei vannak a keresztyén élet megvalósításában, és mindazt, amit a gyóntatónak jó tudnia szolgálatának gyakorlásában.” Ezután a papnak és magának a megtérőnek is egy szentírási szöveget kell elolvasnia, abban a biztos tudatban, hogy Isten ígéje megvilágosítja a hívőt, a bűnök helyes megismerésére, megtérésre hívja, és bizalomra indítja Isten irgalmas szeretete iránt.

Úgy tűnik azonban, hogy a szertartáskönyv igyekszik ennek az iránymutatásnak nehéz megvalósításával kapcsolatosan felmerülő ellenvetést kiküszöbölni, megengedve, hogy a szentírási szöveg elolvasására a szentségre való felkészülés alatt is sor kerülhet. Tehát ismét felmerül az egyéni bűnvallomáshoz nyújtott segítségnyújtás és az Isten ígéjére való hivatkozás. A következő mozzanat a bűnök megvallása és az elégtétel elfogadása. Ezután a megtérő Istentől bűnei bocsánatát kérő imát mond. A szertartáskönyv, anélkül hogy kötelezővé akarná tenni, tanácsolja a Szentírás sugalmazta, a bánat felindítására (*atto di dolore*) szolgáló vagy más szöveg (kilencet javasol) elmondását. Sok helyen évek óta próbálják bevezetni az 50. zsoltár sugalmazta imát: *Könyörülj rajtam, Uram, irgalmasságodban, ne nézd bűneim és töröld el minden gonoszá-*

gomat; teremts bennem tiszta szívet és éleszd fel bennem újra az erős és szent lelket! / Vagy egy egyszerűbb evangéliumi szöveget: „Uram, Jézus, Isten fia, könyörülj rajtam, bűnösön!” Némely közösségekben dicséretes módon a hittanórákon tanítják ezeket az imákat a diákoknak. Legalább egy szöveg fejből való megtanulásának értékét nem lebecsülve, a szentség kiszolgáltatását gazdagítani lehetne, ha a gyóntatószékben, a megtérő lelki állapotával és a hit útján való előrehaladásával összhangban lévő más szövegek használatát is lehetővé tevő leprellőkat helyeznénk el.

A szertartáskönyv pontosan meghatározza, hogy a feloldozást követően a megtérő elismeri és megvallja Isten irgalmasságát és hálát ad neki egy rövid, a Szentírásból vett fohással. A szertartás konkrét, a pap és a megtérő közötti párbeszédet javasol: „*Magasztaljuk Istent, mert jóságos hozzánk! Mert örökké szeret minket!*” Ezt követi az elbocsátás: „*Isten megbocsátotta bűneidet, menj békével!*” vagy hasonló szavakkal.

A szentség kiszolgáltatásának leírását követően a szertartáskönyv engedélyez egy „rövidebb szertartást”, ami nagyrészt megfelel a leginkább elterjedt szertartásformának. Ez mindazonáltal nem jelenti azt, hogy ez a legkielégítőbb is. Ebben a szentség kiszolgáltatása lényegében leszűkül a bűnök megvallására, a pap buzdítására és a hagyományos imaszöveggel („Ó, Jézusom, bocsásd meg bűneimet...”) való bűnbocsánat kérésére, ami, segítség híján gyakran a néhány már feledésbe merült kifejezés felidézésére szorítkozó, alkalomszerű megtérőben zavart kelthet.

Számos egyéb kérdés marad még nyitva. Hogyan szeretessük meg a gyerekekkel, serdülőkkel és fiatalokkal ennek a szentségnek a szépségét és a rendszeres szentséghez járulást? A hitoktatást nem lehetne olykor szertartás formájában megtartani, amely során a résztvevők életkorának megfelelő bűnbánati liturgiát egyéni gyónás követné? A hitoktatók és a nevelők nem tudnák-e bizonyos rendszerességgel felvállalni a gyerekek gyónásra való felkészítését és a gyóntatási rend időpontjában való elkísérését? A liturgikus csoportok, az egyházközségi tanácsok megvitathatnák a bűnbánati szentség kiszolgáltatásának módjait, pontosan megkülönböztetve azt az egyszerű vigaszt nyújtó beszélgetéstől vagy a lelki vezetéstől.

AZ AJTATOSSÁGI GYÓNÁST KIEGÉSZÍTŐ BŰNBÁNATI FORMÁK MEGISMERTETÉSE

Egy utolsó megfontolandó gondolat szintén a bűnbánat szentségének közösségeinkben történő kiszolgáltatására való odafigyelésre vonatkozik: a bocsánatos bűnöktől való megtisztulás tekintetében a szentség kiszolgáltatása mellett egyéb kiegészítő formákkal is élni kellene. A Katolikus Egyház Katekizmusának 1435. pontja kimondja: „a megtérés a mindennapi életben a kiengesztelődés gesztusaival, a szegényekkel való törődéssel, a jog és igazság gyakorlásával és védelmével, a hibáknak a testvérek előtti beismerésével, a testvéri feddéssel, az életvitel felülvizsgálatával, a lelkiismeretvizsgálattal, a lelkivezetéssel, a szenvedések elfogadásával, az igazságért elszenvedett üldözés elviselésével történik. A bűnbánat legbiztosabb útja minden nap fölvenni a keresztet és követni Jézust.”

Egyébként az Egyház Szentírásból merítő hagyománya mindig is az imát, a böjtöt és a jócselekedeteket javasolta a mindennapi bűnök kiengesztelésére irányuló bűnbánati gyakorlatként. Végül nem szabad elfeledkezni arról sem, hogy maga az Eucha-

risztia, amelynek szertartása bűnbánati elemekben gazdag, nem a tökéletesek szentsége, hanem a bűntől sebzettek „orvossága”. Míg a súlyos vagy halálos bűn az Úrral való közösségben a magát az áldozást ellentmondásossá és hiteltelenné tevő választások okozta valós hiány miatt akadályt jelent Krisztus testének vételéhez. Az, aki magát méltatlannak tartva erre a felbecsülhetetlen ajándékra, ám hittel és alázattal járul az Eucharisziához, gyógyszer és üdvöt hozó orvosságot talál benne a bocsánatos bűnökre.

Fordította: Solymosi Milán

ÉLETRAJZI ADATOK: a Szerző az olaszországi Vimercatében született 1968-ban. Klasszikus irodalomból doktorált 1992-ben a milánói egyetemen. 2000-ben szentelték pappá. Liturgiából a Pápai Liturgikus Intézetben doktorált 2004-ben. Több helyen tanít és konzultora a nemzeti liturgikus hivatalnak, tagja az Ambrozián Akadémiának. (norbertovalli@seminario.milano.it) Forrás: *La Vita* LXVII, 2018. november 9., 41-44.

A kiengesztelődés liturgiája a bizánci egyházban

1. BEVEZETÉS

Írásomat legyen szabad szubjektív módon, személyes tapasztalattal kezdeni. Közel négy évtizedes papi életem és a teológián való oktatásom folyamán, valamint az előtte lévő csaknem két évtizedes gyónási gyakorlatom alapján is (hiszen elsőáldozásomtól kezdve tartottam és tartom az elsőpéntekeket), a görögkatolikus kiengesztelődés liturgiáját egyformán éltem, tapasztaltam meg. Hozzáfűzhetem még, hogy megboldogult édesapám – aki szintén görög katolikus pap volt – ugyanezt a gyakorlatot követte. Vagyis azt, hogy a magyar görög katolikus egyházunkban egységes volt a gyóntatási gyakorlat: a kiengesztelődés liturgiája.

Azért kell ezt hangsúlyozni, mert elméletben – és természetesen kinyomtatott formában – kétféle változata is van a gyóntatásnak. Az egyik egészen rövid, a másik viszont olyan hosszú, hogy azt – talán egészen kivételes körülményektől eltekintve¹ – nem lehet alkalmazni. S a fentebbi sorokat kiegészítve állíthatom, hogy papságunk nem is alkalmazta. Legalábbis olyan módon nem, hogy arról nekem tudomásom lenne, a híre eljutott volna hozzám.²

A jelen írásban arra vállalkozom, hogy gyóntatásunk két formáját és annak forrásait ismertessem. Tehát kifejezetten a magyar görögkatolikus egyházban meglévő gyakorlat bemutatására helyezem a hangsúlyt³ a szertartási, illetve imádságos könyveink alapján.

2. A GYÓNTATÁS RÖVIDEBB ÉS ÁLTALÁNOS VÁLTOZATA

Két helyen találhatunk forrásokat, illetve leírásokat a szentgyónás végzésére vonatkozóan az egyházunkban meglévő hivatalos, tehát egyházi jóváhagyással megjelent magyar nyelvű könyvekben: a *Szerkönyvben* és az *imakönyvekben*.

1 Gondolok itt a bensőséges körülmények között, speciális közegnek tartott lelki gyakorlatokra, illetve az esetleg nagyon előkészített életgyónásokra.

2 Nem kérkedni kívánok azzal, hogy a híreknek hozzám el kell jutniuk, sokkal inkább arra utalnék, hogy görögkatolikus papságunknak immár a nagyobb részét tanítottam, s éppen a liturgikus tantárgyakra oktathattam őket.

3 SZEMÁN ANDRÁS, „Ha a vétkeket figyelembe veszed, Uram, Uram, ki állhat meg előtted?” című tanulmányában (az *Athanasiana* 48. számában való közlésre elfogadva) részletesen bemutatja és tárgyalja a bizánci egyház gyakorlatát. Ezért nem kívánom ismételni annak gondolatait, inkább felhívom rá a figyelmet, s így a kettőt szemlélve egységes képet lehet nyerni e téren.

1. A Szerkönyv

A gyóntatás formája, illetve liturgiája – érdekes módon – csak a legutóbb (immár ötvenöt esztendeje) kiadott *Szerkönyvünkben* jelent meg.⁴ Pedig már volt három előzetes kiadása is: 1883-ban, 1907-ben és 1927-ben.⁵ Sőt, eme utóbbi kiadásnak egy kivonatos változata is napvilágot látott. Ám ezek egyikében sem kapott helyet a szentgyónás, illetve a gyóntatás mikéntjének leírása. Egészen 1964-ig kellett várni, amíg ez megtörtént. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy addig nem volt gyóntatás az egyházunkban; papjaink az ószláv nyelvű liturgikus könyvekből „örökölt” forma alapján végezték azt.

A szentgyónásnak, illetve a gyóntatásnak az 1964-es *Szerkönyvben* megjelent liturgiája egészen egyszerű. S hozzá kell tenni, hogy jelenleg is ezt a gyakorlatot követjük.⁶ Itt tehát a következő formula található a „Bűnbánat szentsége” cím alatt. Egy dőlt betűs rövid rubrikával kezdődik a szöveg, majd az áldás formulájának közlésével folytatódik:

Mikor a bűnbánó a gyóntatószékhez járul, a pap áldást ad reá:

Az Úr legyen szívedben és ajkaidon, hogy minden bűnödöt igazán és töreldelmesen meggyónhassad! Az Atyának † és Fiúnak és Szentléleknek nevében.
Ámen.⁷

Ezek után azonban semmi gyakorlati vagy elméleti utasítás nem található a gyónás vagy a gyóntatás mikéntjére vonatkozóan, hanem közvetlenül a feloldozást közli a szövegünk. Ismét egy dőlt betűs rövid rubrika – cím – vezeti be a szöveget:

Feloldozó ima:

A mi Urunk és Istenünk, Jézus Krisztus, ki isteni szent tanítványainak és apostolainak parancsot adott, hogy az emberek bűneit megkössék vagy feloldozzák, önmaga bocsássa meg neked a magasságból minden bűnödöt és gyarlóságodat. – Én pedig, az ő méltatlan szolgálja, hatalmat nyervén tőlük, hogy ugyan tessesem, feloldozlak minden [fenyítéktől (és kiközösítéstől), amennyiben lehet,

4 *Görögkatholikus egyházi szerkönyv (Euchologion)*, Budapest, Szent István Társulat, 1964. (A továbbiakban: *Szerkönyv*.) – Bemutatását és teljes körű leírását lásd IVANCSÓ ISTVÁN: *Görög katolikus liturgikus kiadványaink dokumentációja I. Nyomtatásban megjelent művek*, (Szent Atanáz Gör. Kat. Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 14.), Nyíregyháza, 2006, 119-129. (A továbbiakban: *Dokumentáció*.)

5 Ezek részletes leírását és teljes körű bemutatását lásd *Dokumentáció* (4. lábj.), 99-118. – Lásd továbbá IVANCSÓ ISTVÁN: *A magyar görög katolikus egyház szerkönyvei*, (Athanasiana Füzetek 3.), Nyíregyháza, 1999.

6 Az úgynevezett *júrisdúciós vizsgán* is – ahol több évtizede vizsgáztató vagyok – az itt következő formulát kérjük számon a szentelés előtt álló papnövendékektől.

7 *Szerkönyv* (4. lábj.), 29.

szabad és te feloldozásra szorulsz. – Feloldozlak továbbá minden]⁸ bűnödőtől, melyet Isten és méltatlanságom előtt bevallottál: az Atyának † és Fiúnak és Szentléleknek nevében. Ámen.
Menj békével és többé ne vétkezzél!⁹

Mivel célunk – a fentebb vázoltaknak megfelelően – a fenomenológiai bemutatásra irányul, itt és most nem kívánjuk tárgyalni a feloldozási imádság deprekatív illetve invokatív formáit, melyek a keleti és nyugati egyház gyóntatási gyakorlatában markáns különbséget jelentenek.

2. *Az imakönyvek*

Magyar görögkatolikus egyházunkban általánosan használt és legelterjedtebb imádságos könyv (1958-tól) az *Emeljük föl szívünket!* címet viseli.¹⁰ Természetesnek mondható, hogy ez a hívek, vagyis a gyónók szempontjából fogalmazza meg a szentgyónás mikéntjét. Ebben az imakönyvben „A bűnbánat szentsége” című fejezetben mindenekelőtt egy tanítás, gyakorlati útmutató található a szentgyónásról. Ezt követi egy utasítás mintegy rubrikának szánva: „Lelkiismeretvizsgálatodat imádsággal kezdjed”, majd maga az imádság. A parancsok szerinti lelki tükör következik ez után, mégpedig a tízparancsolat és az egyház öt parancsa alapján. Utána ismét egy dőlt betűs cím: „Bánat és erős fogadás”, majd pedig maga az imádság jön. Ezek után következik maga a szentgyónás, amit már „liturgikus formának” tekinthetünk. Gyakorlati utasítással kezdődik:

Letérdelve a gyóntató pap előtt, keresztet vetsz magadra és mondod:

Gyónom a mindenható Istennek és Isten helyett neked, lelki atyám, hogy utolsó gyónásomtól fogva ezeket a bűnöket követtem el. Utoljára ... gyóntam.¹¹

8 Az általunk (!) szögletes zárójelbe tett rész a gyakorlatban már elmarad, bár erre vonatkozó írásos (körlevélbeli) egyházfőhatósági rendelkezés nem ismeretes.

9 *Szerkönyv* (4. lábj.), 29.

10 *Emeljük föl szívünket! Görögkatolikus imakönyv*, Budapest, Szent István Társulat, 1958. Bemutatását és teljes körű leírását lásd *Dokumentáció* (4. lábj.), 845-902. (A továbbiakban *Imakönyv*.) Lásd továbbá IVANCSÓ ISTVÁN: „Az »Emeljük föl szívünket!« című imakönyvünk”, in *Athanasiana* 11 (2000) 21-51. Illetve a következő kötetben publikált tanulmányokat: IVANCSÓ ISTVÁN: *Az »Emeljük föl szívünket!« imakönyvünk kiadásának 60. évfordulója alkalmából 2018. április 26-án rendezett szimpózium anyaga*, (Liturgikus Örökségünk XXII.), Nyíregyháza, 2018.

11 *Imakönyv* (10. lábj.), 43.

A szöveg megszakítása nélkül ismét egy dőlt betűs utasítás hozza a következő tudnivalót, utána pedig az imádságot:

Itt felsorolod a bűneidet, azután mondd:

Teljes szívemből bánom minden bűnömet, mert azokkal a végtelenül jó és szeretetreméltó Istenemet megbántottam. Erősen fogadom, hogy többé nem vétkezem, és a bűnre vezető alkalmat elkerülöm. Kérek üdvös elégtételt és feloldozást.¹²

Ezt követi egy gyónás utáni imádság, ami már nem tartozik hozzá közvetlenül a szentgyónáshoz, majd pedig tudnivalók a búcsúk elnyeréséről. S hogy teljessé legyen ez a rész, amely a szentgyónás szentségéről szól, befejezésül még három további imádságot közöl az imakönyvünk „Bűnbánati imák” cím alatt. Érdekes módon, mindegyik után zárójelben közli az elnyerhető búcsúkat: az első ima elmondásával 50 napi, a további kettő után pedig 300-300 napi búcsú jár.

A két szöveg közötti markáns különbséggént jelenik meg az a vonás, hogy míg a *Szerkönyv* a pap szempontjából közli a gyóntatás, vagyis a kiengesztelődés liturgiájának menetét, addig az *imakönyv* ezt a gyónó szempontjából teszi. Azt kell tehát mondanunk, hogy a kettő kiegészíti egymást: a görögkatolikus egyházunk gyóntatási gyakorlatát a kettőnek szinopszisban való szemlélete adja.

Az *imakönyvben* – mint a fentebbi áttekintésből látjuk – megtalálható a bűnbocsánat szentségének mind az öt része, amit klasszikus módon fel szoktak sorolni: 1. lelkiismeretvizsgálat; 2. bánat; 3. bűnbevallás; 4. bánat és erős fogadás; 5. feloldozás, elégtétel (ez utóbbi a tanítói részben jelezve).

3. A GYÓNTATÁS LEÍRÁSÁNAK HOSSZABB VÁLTOZATA

Papi *Zsolozsmáskönyvünkben* a kiengesztelődés liturgiájának, vagyis a szentgyónásnak hosszabb változata található. Ez a könyvünk mintegy harminc esztendővel előzte meg a már tárgyalt *Szerkönyvet*, illetve annak szövegét.¹³ Címe: *Dicsérjétek az Úr nevét!*¹⁴

Figyelemre méltó, hogy ez a könyvünk a szentség liturgikus vonatkozását domborítja ki. Ez jelenik meg a fejezet címében is: „A bűnbánat szentségének szertartása”.¹⁵ Tehát szertartás! Az azonban még feltűnőbb, hogy az itt közölt szertartás irreálisan

¹² *Uo.*, 43-44.

¹³ Lásd 3. lábj.

¹⁴ *Dicsérjétek az Úr nevét! Görögszertartású katolikus ima- és énekeskönyv. Tartalmazza a mindennapi egyházi zsolozsma állandó részeinek magyar fordítását az Apostoli Szentszékek által kiadott hiteles egyházi szövegek nyomán, az egyházi év nevezetesebb alkalmaira szóló változó részekkel – különös tekintettel a magyar nyelvterületen érvényes liturgikus gyakorlatra és közhasználatú szövegekre*, Miskolc, Chrysostomos-Társulat, 1934. Bemutatását és teljes körű leírását lásd *Dokumentáció* (4. lábj.), 547-570. (A továbbiakban *Zsolozsmáskönyv*.)

¹⁵ *Zsolozsmáskönyv* (14. lábj.), 217.

hosszúnak mondható: egyáltalán nem alkalmas a mindennapos gyóntatás, illetve gyónás számára. Különösen akkor, ha hosszú sorban állnak a kiengesztelődés szentségében részesülni kívánó hívek a gyóntatószék előtt. Éppen emiatt is érvényesnek tűnik a bevezetőben felvázolt gondolatunk: ez a forma nem volt gyakorlatban magyar görögkatolikus egyházunkban.

Ismételten is hangsúlyozni szeretnénk, hogy itt teljes szertartásról, vagyis liturgikus formáról van szó. Ezt jelzi a könyvben található szöveg a cím után. Ugyanis rubrikaként azt közli, hogy a pap a szertartásoknak az általánosan megszokott formulájával kezdi az egész gyóntatást: „Áldott a mi Istenünk”. Viszont feltűnő, hogy utána nem következik a leírásban a „Szokásos kezdet”, hanem azonnal a „Nagy ekténia”, amibe a megfelelő helyen¹⁶ a gyónóért szóló két könyörgést kell belefoglalni:

„Isten szolgálai (NN) bűneinek bocsánatáért, vétkeinek elengedéséért, hogy összes szándékos és nem szándékos vétkeik eltöröltessenek, könyörögjünk az Úrhoz!

Hogy az Úristen ajándékozzon nekik bűnbocsánatot és időt a töredelemre, könyörögjünk az Úrhoz!¹⁷

Az ekténia könyörgéseinek lezárásaként a szokásos papi fennhang következik a szövegben. Majd a következő imádság jön:

Pap: Könyörögjünk az Úrhoz!

Nép: Uram, irgalmazz!

Pap: Uram, Jézus Krisztus, az élő Isten Fia, pásztor és bárány, ki elveszed a világ bűneit; ki a két adós tartozását elengedni kegyeskedtél s a bűnös asszonynak bűnei bocsánatát ajándékoztad; önmagad, uralkodónk, töröld el, távoztasd és bocsásd meg a szolgálá(ló-i)dnak is összes szándékosan vagy akaratlanul, tudatosan vagy tudatlanul, ellenszegüléssel vagy mulasztással elkövetett bűneit, törvényszegéseit és botlásait. És ha mint testben élő s a földön lakó ember(ek) az ördögtől elcsábítottak, ha a pap szavát áthágták vagy papi fenyíték alá jutottak; ha tulajdon kárhoztatásukat vonták magukra vagy eskü által köteleztettek le, mint jóságos és bűneikre nem emlékező Uralkodó, kegyeskedjél szolgálá(ló-i)dat igéddelel föloldozni, s nagy irgalmasságod szerint úgy sajátkárhoztató ítéletüket, mint esküjüket elengedni. Úgy, emberszerető Urunk, hallgass meg minket, kik e szolgálá(ló-i)dért jóságodhoz esdeklünk, és mint nagyirgalmú, bocsásd meg nekik összes vétkeiket. Mentsd meg őket az örök gyötrelmekről, hiszen te mondtad, ó, Uralkodónk, hogy amiket megkötöttek e földön, meg lesznek kötve a mennyekben is, és amiket föloldoztok e földön, föl lesznek oldozva a mennyekben is. Mert te vagy az egyedül bűn nélkül való, és néked dicsőséget zengünk, Atya és Fiú és Szentlélek, most és mindenkor s örökkön örökké.

Nép: Ámen.¹⁸

16 „A hajózókért, utazókért” szóló könyörgés után.

17 *Zsolozsmáskönyv* (14. lábj.), 217.

18 *Uo.*, 217-218.

Eme hosszú imádság után egy hasonlóan hosszadalmas blokk következik. Az istentiszteletekből általánosan ismert rész ez. Ezért könyvünk nem is hozza a teljes szövegét, csak a „szokásos” kezdő szavait. Tehát:

Háromszorszent. Miatyánk. Mert tied az ország. Uram, irg[almazz] 12.
D[icsőség]M[ost és]. Jertek, imádjuk. 50. zsoltár. A minden jó kérelmi tropárok.
Uram, irgalmazz! 40.

Középpontban a „bűnbánatinak” nevezett 50. zsoltár¹⁹ áll. Ez így helyénvaló, hiszen a bűnbocsánat szentségéről van szó. A „minden jó kérelemre” szóló tropárok valójában szintén bűnbánati himnuszok már a kezdő soruk alapján is: „Könyörülj rajtunk, Uram, könyörülj rajtunk”, „Uram, könyörülj rajtunk”, „Az irgalom ajtaját nyisd meg nekünk”.²⁰ A negyvenszeres „Uram, irgalmazz” is – bár a mindennapi imaórák végén is jelen van – főként a nagybőjti, tehát a bűnbánati istentiszteletek részét képezi.

Ez a rész csak a hosszúsága miatt tűnik különösnek: nem tartozhat a megszokott módon végzett gyóntatáshoz! Viszont az, ami utána a következő, még annyira sem tartozhat a gyóntatás megszokott és általánosan gyakorolt formájához. Ugyanis ez áll a könyvünkben:

Ezután a bűnbánók földreborulva mondják 3-szor:
Vétkeztem, Uram, bocsáss meg nekem!
Ismét fölállva: Isten, légy irgalmas nekem, bűnösnek!²¹

Ismét hosszú papi imádság következik:

Pap: Könyörögjünk az Úrhoz!
Nép: Uram, irgalmazz!
Pap: Istenem és Üdvözítőm, ki a bűnbánó Dávidnak Náthán prófétád által bűnbocsánatot ajándékoztál és Manasszesz bűnbánó könyörgését elfogadtad: önmagad fogadd el szokott emberszereteteddel elkövetett vétkeik fölött töredelmes bánatot tartó eme szolgáló(i)dat is! Nézd el mindazt, amit ellened

19 A Septuaginta számozása alapján az 50. A bizánci egyház ezt a változatot (a LXX-es fordítást) használja az összes istentiszteletében.

20 Ezt az egyértelmű helyzetet jelzi az énekeskönyvünk, mivel a „Bűnbocsánatért” cím alatt hozza (először) a három tropárt: *Dicsérjétek az Urat! Görögszertartású katolikus énekeskönyv vasár- és ünnepnapok szent szolgálatainak énekei*, Nyíregyháza, 1994, 103. Viszont a „Minden jó kérelemre” cím alatt ismét ugyanezt a három himnusz közli: *uo.*, 104.

21 *Zsolozsmáskönyv* (14. lábj.), 218. – A földreborulás liturgikus gesztusát csak a papság számára írja elő a magyar görög katolikus egyház liturgikus rendje, éspedig a nagybőjt szerdái és péntekjein végzett Előszenteltek liturgiájában: „Az áldozópap a diakónussal együtt az oltár lépcsője előtt három mély meghajlást, leborulást végez”. Lásd *A görögszertartású katolikus egyház szent és isteni liturgiája a legszentebb áldozat bemutatását megelőző imákkal s isteni tiszteletekkel kiegészítve*, Nyíregyháza, 1920, 280.

elkövettek, vedd el igazságtalanságaikat és mellőzd törvényszegéseiket! Hiszen te mondtad, Uram, hogy akarván nem akarsz a bűnös halálát, hanem hogy megtérjen és éljen, és hogy hetvenhét-szer is megbocsátsd bűneinket. Mert ki-mondhatatlan a te nagyságod és mérhetetlen irgalmasságod, hiszen ha a törvényszegéseket számon tartanád, ki állhatna meg előtted? Mert te vagy a bűnbánók Istene, és neked dicsőséget zengünk, Atya és Fiú és Szentlélek, most és mindenkor s örökkön örökké. Amen.²²

A papi imádság után egy újabb meglepő – gesztusra vonatkozó – rubrika következik, egy fohással és a pap válaszával:

Most a bűnbánó kezét kitérve mondja:

Uram, mennyenek és földnek atyja, te ismered szívem minden rejtett titkát!

A pap: Testvérem, most, amikor Isten és én elmém járulsz, ne szégyenkezzél, mert nem énné, hanem Istennek teszel vallomást, akiben vagy.²³

Ezen a ponton egy érdekes vonás jelenik meg mind a szövegben, mind a gyakorlatban. Ugyanis a *Zsolozsmáskönyvünk* összeállítói az eredeti görög gyakorlat mellett az ószláv verziót is figyelembe vették.²⁴ Azért is kellett ezt tenniük, mert még évtizedekkel később is büszkén hangoztatták a miskolci apostoli exarchátus papjai, hogy ők az eperjesi anyaegyházuk ószláv hagyományát követik.

Az eredeti görög hagyományt követve viszont – az eddigi bevezető rész után – a gyónatás tényleges megkezdését úgy írja elő a könyv, amint az a *Szerkőnyvben* is szerepel,²⁵ csupán két apró eltéréssel, ugyanis itt a „minden bűnödöt” helyett „összes bűneidet” szerepel:

Az Úr legyen szívedben és ajkaidon, hogy összes bűneidet igazán és töredezve meggyónhassad! Az Atyának † és Fiúnak és Szentléleknek nevében. Ámen.²⁶

A gyónó imádságának szövege szintén egyezik a *Szerkőnyvben* találhatóval, csupán anynyi eltéréssel, hogy itt zárójelben és dőlt betűvel szerepel a legutóbbi gyónás idejének

22 Uo., 218-219.

23 Uo., 219. – A kitért kézzel való imádkozás liturgikus gesztusa kizárólag a pap (és püspök) számára van fenntartva egyházunkban, még a diakónus sem imádkozik így.

24 Az ószláv gyakorlatból átvett részt nemcsak elválasztó vonal, hanem lábjegyzet is jelzi a könyvünkben. „*Papi ima, mikor a bűnbánó a gyónatásékebe járul.* Uralkodó Úristenünk, fogadd el bűnei fölött bánatot tartó szolgálódat; adj szívébe töredelmet és irányítsd lelkiismeretét, hogy jószágodban bízva, bűneit félelmetes ítélőszéked előtt megvallhassa, s megdicsőíttessék benne a te legtiszteltebb és fölséges neved, Atya, Fiú és Szentlélek, most és mindenkor s örökkön örökké. Ámen.” Lásd *Zsolozsmáskönyv* (14. láb.), 219.

25 Vö. 5. láb.

26 *Zsolozsmáskönyv* (14. láb.), 219.

megjelölése: „ekkor és ekkor gyóntam”.²⁷ Az előtte álló rubrika pedig ezt mondja: „A bűnbánó pedig a gyóntatószék előtt letérdelve mondja” a „Gyónom a mindenható Istennek” kezdetű imát.²⁸

Egy lábjegyzet – aminek alkalmazása egyébként nagyon ritkán fordul elő a könyvben – igen nagy jelentőségű a gyóntatás, illetve a kiengesztelődés liturgiájának szempontjából. Ugyanis ez a következőképpen szól:

Ha nagy a gyónásra várok tömege, vagy más fontos és ésszerű ok követeli, hogy a gyónás lehető[leg] röviden menjen végbe, mindjárt ezen lehet kezdeni.²⁹

Önmagáért beszélő megjegyzés, illetve utasítás ez, amely egyben igazolja a kezdeti megállapításunkat is, hogy az eddig vázolt és még a folytatásban közlendő hosszadalmas gyónási, gyóntatási formula nem lehetett használatban az egyházunkban. – A szertartás viszont így folytatódik a rubrika szerint:

Következik a bűnök elszámolása s a bűnbánó lelkiállapotának a gyóntatóval való megbeszélése, vagyis maga a gyónás. Ennek befejezése után mondja a bűnbánó:
Teljes szívemből bánom...³⁰

A feloldozási ima előtt még három hosszú papi imádságot közöl a *Zsoltásmáskönyvünk*.

Pap. Lelki gyermekem, ki meggyóntál az én csekélységem előtt, én mint alázas, bűnös ember el nem törölhetem e földön a bűnöket, csak egyedül Isten. Mégis amaz isteni szavak erejénél fogva, melyeket (Jézus) föltámadása után az apostolaihoz intézett: „Akiknek megbocsátjátok bűneiket, megbocsáttatik nekik, akiknek megtartjátok, meg lesznek tartva” – én is bátorkodom mondani, hogy mindazt, amit az én alázas csekélységem előtt bevallottál, sőt, amit tudatlanságból vagy feledékenységből bevallani elmulasztottál is, Isten megbocsátja neked úgy itt, mint a jövő életben.”³¹

A második ima címet is visel: „Ima a gyónó fölött”.

Úristenünk, ki Péternek és a bűnös asszonynak könnyeikért bűnbocsánatot ajándékoztál és a vámszedőt, kinek házába betértél, igazulttá tetted, fogadd el N. szolgál(ló)d gyónását is, s mint jóságos, engedd el neki mindazt, amit szándékosan vagy akaratlanul, szóval, tettel vagy gondolatlanul elkövetett, mert te vagy az egyedüli, kinek hatalma van a bűnöket megbocsátani, és téged di-

²⁷ Uo., 220.

²⁸ Uo., 219.

²⁹ Uo., 220.

³⁰ Uo. – A bánatima szövege megegyezik a *Imakönyvben* találhatóval. A különbség csupán annyi, hogy a *Zsoltásmáskönyvben* az „Istenemet” helyett „Istent” szerepel; vö. 12. lábji.

³¹ *Zsoltásmáskönyv* (14. lábji.), 220.

csőitünk, kezdetnélküli Atyáddal, legszentebb, jóságos és elevenítő Lelkeddel együtt, most és mindenkor s mindörökkön örökké.

Az Isten, ki a Náthán próféta előtt rosszaságait bevalló Dávidnak, a tagadását keservesen megcsirató Péternek, a lábai előtt könnyező tévedt nőnek, a vámosnak és a tékozló fiúnak bűnbocsánatot adott, maga az Isten bocsásson meg neked is általam, bűnös által, úgy itt, mint a jövő életben, hogy kárhoztatás nélkül állhass oda az ő ítélőszéke elé, ki áldott mindörökkön örökké.³²

A harmadik imádság előtt csupán ennyi felirat szerepel: „Más”.

Uram, szolgálid üdvösségének Istene, ki irgalmas és hosszantűrő vagy és bánkódsz a mi bűneink és gonoszságaink fölött, ki Ezekiel próféta által kijelentetted, hogy nem akarsz készakarva a bűnös halálát, hanem hogy megtérjen és éljen, önmagad emberszerető s bűneinkről nem emlékező Urunk és Uralkodónk, önmagad könyörülj meg most a szolgál(ló)don is, adj neki igaz bűnbánatot, s általam – bár méltatlan szolgál is vagyok – bocsásd meg neki összes szándékos és akaratlan vétkeit. Hiszen ó, Uralkodónk, te mondtad isteni szent tanítványaidnak és apostolaidnak: „Vegyétek a Szentlelket! Akiknek megbocsátjátok a bűneiket, megbocsáttatnak nekik, és akiknek megtartjátok, meg lesznek tartva” – és „amit megkötöttök vagy feloldoztok e földön, meg lesz kötve vagy föl lesz oldozva a mennyekben is”, önmagad, Uralkodónk, általam – ki méltatlan szolgál is vagyok – bocsásd meg e szolgáltnak is mindazt, amit ellened vétett, engesztelődj ki iránta, és egyesítsd őt a te szent Egyházzal. Téged illet minden dicsőség, hatalom és fönség most és mindenkor s örökkön örökké. Ámen.³³

A három papi imádság után ismét egy rubrika szerepel: „Következik a feloldozási ima”.³⁴ Az ima szövege pedig teljesen megegyezik azzal, ami a *Szerkönyvben* található.³⁵ A kettő között csupán annyi eltérés található, hogy a gyónó elbocsátása előtt („Menj békével...”) a *Zsolozsmáskönyvben* még az is szerepel, hogy „Keresztet vet a gyónóra és elbocsátja”.³⁶ Ezzel gyakorlatilag véget ért a szentgyónás, illetve a kiengesztelődés liturgiája. Am a könyvünk még hozza a másik változatot is, ezzel a felirattal: „Az ószláv szerint”.³⁷

32 Uo., 220-221.

33 Uo., 221.

34 Uo.

35 Ld. 9. lábj.

36 *Zsolozsmáskönyv* (14. lábj.), 221.

37 „Pap. Könyörögjünk az Úrhoz! – Uram, irgalmazz!

Nagyirgalmú Urunk, Úr Jézus Krisztus, mi Istenünk, ki a Te főapostolodnak, Péternek és a többi apostolaidnak a mennyország kulcsait adván, kegyesség által teljes hatalommal ruháztad fel őket, hogy amit ők megkötnek a földön, meg legyen kötve a mennyben is, s amit

A fejezetet záró három résznek már nem közösségi-liturgikus, hanem egyéni vonatkozása van. Az első rész egy gyónás utáni imát tartalmaz, a második részben a bűnbánati zsoltárok felsorolása kap helyet. Mindegyiknek közli az első sorát, valamint a *Zsoltármáskönyvünkben* található helyét is. A 6., a 31., a 37., az 50., a 101., a 129. és a 142. zsoltárról van szó. Végül a harmadik rész két imádságot foglal magába: „Manasszesz király imáját”, ami az esti nagy zsoltosmában található, illetve a Paraklisz záró, „Ó, áldott Királynőnk” kezdetű imádságát. – Bátran állítható, hogy csupán ennek a két imának az elmondása időben annyit jelent, mint egy nem elkapkodott, hanem igényes szentgyónás! Ezzel ismét az alapkoncepciókat bátorítjuk igazolni: a *Zsoltármáskönyvünkben* található eme gyónási-gyóntatási szertartás – bármennyire is tiszteletre méltónak tűnik – nem volt és nincs gyakorlatban a magyar görögkatolikus egyházunkban.

4. A SZENTGYÓNÁS FORMÁJA KISEBB IMAKÖNYVEINKBEN

Az eddigiekben a „hivatalos” formában, illetve az egyházunkban általánosan elterjedt kiadványok alapján tekintettük át a szentgyónást, a kiengesztelődés liturgiáját. A teljesség érdekében azonban figyelembe kell venni az olyan kisebb kiadványokat, amelyek bár egyházmegyei approbációval jelentek meg, de nem terjedtek el annyira általánosan, mint az előzőekben ismertetett művek.

1. Gyónási ájtatosság és oktatás

A máriapócsi bazilita atyák a kegyhelyen történt letelepedésük (az 1700-as évek legeleje) óta különleges gondot fordítanak a zárándokok gyóntatására. A gyakorlat elméleti támogatással járt együtt. Zsatkovics Dénes atya egy imakönyvecskét jelentetett meg

feloldoznak a földön, fel legyen oldozva a mennyben is. Minket pedig, kik az ő gyarló és méltatlan utódaik vagyunk, kimondhatatlan emberszeretetednél fogva szintűgy a nekik adott hatalomra méltattál, hogy mi is hasonlóképpen megköthessünk és feloldozhassunk mindeneket, mik a te népednél előfordulnak. Magad, jóságos Királyunk, bocsásd meg általam, alázatos és méltatlan szolgád által ezen szolgádnak mindazokat, melyeket mint testi ember az életben szóval, tettel vagy gondolattal elkövetett, feloldozván őt bármimódon reánehazedő köteléktől, mert Téged illet, hogy könyörülj rajtunk és üdvözíts minket, Krisztus Istenünk, és Téged dicsőítünk kezdetnélküli Atyáddal, legszentebb, jóságos és elevenítő Lelkeddal együtt, most és mindenkor és mindörökkön örökké. Ámen.

A mi Urunk és Istenünk, Jézus Krisztus, az ő emberszeretetének kegyelmével és könyörületességével bocsássa meg neked összes bűneidet. Én pedig, N. méltatlan áldozópap, az ő rám ruházott hatalmával megbocsátok neked, és földoldozlak minden fenytéktől s kiközösítéstől, melyektől lehet és te földoldozásra szorulsz. – Földoldozlak továbbá összes bűneidtől is az Atyának † és Fiúnak és Szentléleknek nevében. Ámen.

Menj békével és többé ne vétkezzél!”

ennek érdekében 1929-ben.³⁸ A kiadás engedélyezését kérő iratban Dolhy Leontin házfőnök világosan megfogalmazta, hogy „amennyiben az imakönyvszerű kis füzetet a legszegényebb hívő is könnyen megszerezheti, a máriapócsi szent Bazilrendi zárda abban az erős reményben óhajtja a fenti füzetet a gör. kath. hívőközönség használatára bocsátani, hogy ezzel különösen a tanyai, s egyáltalán a lelkészkedő papság által nehezen hozzáférhető hívek lelki életét fogja nagyban előmozdítani”.³⁹ – Ezek fényében érdemes a mű tartalmát a szentgyónás mikéntjére vonatkozólag áttekinteni.

Az első, „A szentgyónás a gyakorlatban” című fejezetben a szerző arra tanít, hogyan kell végezni a szentgyónást: „*Otthon vagy a templomban készülj a szentgyónáshoz. Előkészület előtt mondd a következő imát: Mennyei Atyám... Boldogságos Szűzanyám...*”⁴⁰ – A lelkiismeretvizsgálat kérdései előtt a következő eligazító utasítást tartalmazza a füzet: „*Bűneidet a következő kérdésekkel kutatod fel s állítod magad elé.*”⁴¹ Majd ez következik: „*Miután ezen kérdések segítségével megismerted bűneidet, mondd átérezve a következő imát: Mennyei Atyám...*”⁴² Az imádság után így folytatódik az eligazítás, immár a gyónás szertartására irányítva a figyelmet:

Miután már megismerted és meg is bántad bűneidet, csak akkor még a gyóntatószékhöz. Már menet közben, vagy mikor várakozol, míg rád kerül a sor, mondd a következő gyónási imát.

Gyónom a mindenható Istennek, a boldogságos Szűz Máriának és minden szenteknek összes bűneimet.

Mikor letérdelsz, azonnal mondd:

Utoljára gyóntam ...kor, a penitenciát elvégeztem, haragosom van vagy nincs.
(*Házasok, akik nem katolikus templomban esküdtek, ezt is megmondják.*)

Ezután elsorolod magad a bűneidet, amelyeket már előbb megvizsgáltál s megadnak megjegyzést. Aztán meghallgatod a gyóntató atya utasításait, megjegyzed a feladott penitenciát, s mialatt a gyóntató atya megadja a feloldozást, megújítod a bánatot a következő imával:

Teljes szívemből bánom összes bűneimet, ígérek őszinte javulást, kérek üdvös penitenciát (elégítelt) s feloldozást, ámen.

Feloldozás után, amikor elbocsát a gyóntató atya, magadba vonulsz és elhúzódsz a feladott penitenciát. Ha imádságot kaptál és a gyóntató atya nem mondta, hogy több napon is kell végezned, akkor csak egyszer vagy köteles elhúzódsz a szentgyónás után, de elhúzódsz a szentáldozás után is.

38 ZSÁTKOVICS DÉNES: *Ájtatosság a szentgyónáshoz és szentáldozáshoz*. Oktatás a szentgyónásról és szentáldozásról, A szent Bazilrend kiadása, Máriapócs, 1929. (A továbbiakban: Ájtatosság.) Bemutatását és teljes körű leírását lásd *Dokumentáció* (4. lábj.), 461-464.

39 A 674/1929. számú irat, 1929. március 2-ről, in *Görög Katolikus Püspöki Levéltár*, 104. doboz, 2. csomó.

40 Ájtatosság (38. lábj.), 3-4.

41 Uo., 4.

42 Uo., 6.

Szentgyónás után végezd még a következő imát:

Irgalmas Istenem, aki nem akarod a bűnös halálát...⁴³

A szentgyónásnak ez a formája magán viseli az egyszerűsítés jegyeit; azokat, amelyeket a legnagyobb búcsújáró helyünkön való nagy tömegek gyóntatása igényelt. Ennek fényében lehet értékelni, hogy hangsúlyt fektet az otthoni, illetve a templomi előkészületre; de még inkább azt, hogy mind a gyónás elején lévő imát, mind a bánatimát nagyon röviden hozza. Később, az „Oktatás a szentgyónásról” című fejezetben ennek bővebb magyarázatát is megadja a szerző: „*Nem az a fontos*, hogy letérdeléskor tudj hosszú gyónáselőtti imát mondani, hisz az nem is ima, hanem csupán kifejezése annak, hogy gyónni akarsz; ezt kifejezed az által is, hogy letérdelsz, keresztet vetsz és elmondod: mikor gyóntál utoljára, a feladott penitenciát elvégezted-e, van-e haragosod... A gyónásnak ilyen egyszerű bevezetése különösen akkor kívánatos, amikor sokan váraкоznak a szentgyónásra... Ha gyónás előtt megvizsgáltad lelked állapotát s összegyűjtötted megvallásra szánt bűneidet, akkor a lelkiatya előtt *magadtól is el tudod sorolni azokat*. Ne várd tehát, hogy a lelkiatya kérdések özönével kényszerítsen téged bűneid bevallására, ez különösen akkor hátrányos, amikor a gyónni szándékozók nagy tömege türelmetlenkedik a gyóntatószék körül.”⁴⁴

Íme, tehát egy olyan gyónási, illetve gyóntatási gyakorlat leírása, amely szöges ellentétben áll a *Zsolozsmáskönyvben* közölt hosszú formulával!

2. A jó gyónás és áldozás elősegítésére

„Egy ilyen szentgyónási és szentáldozási útmutatásra igen nagy szükség van. Ez az, amit nem lehet elégszer és mindenkinek hozzáférhetően letárgyalni a szószéken. Nagy könnyítés lenne, ha ezt az útmutatást olcsó kis füzet alakjában beszerezhetnék a családok. A gyóntató papok munkája is könnyebb lenne, és ezekről a nagy szentségekről a híveknek is komolyabb véleménye lenne”⁴⁵ – ezekkel a gondolatokkal indokolta dr. Nagy Béla nyírlugosi görögkatolikus pap a püspöke felé kis füzetének kiadatását 1941-ben.⁴⁶

Valóban, egy kis oktatófüzetről van szó ebben az esetben. Számunkra az ötödik fejezete az elsődlegesen fontos, amely „A szentgyónás menete” címet viseli. Egészen egyszerűen, de részletesen írja le a kiengesztelődés liturgiájának menetét.

A gyóntatószékben letérdelsz, keresztet vetsz magadra, és mondod: Gyónom a mindenható Istennek, és Isten helyett neked lelkiatyám, hogy ...-tól (utolsó gyónásodat említod, pl. húsvétól, vagy karácsonytól, vagy a múlt első péntektől

43 Uo., 7-9.

44 Uo., 32-33.

45 A 2098/1941. számú irat, 1941. augusztus 26-ról, in *Görög Katolikus Püspöki Levéltár*, 172. doboz, 1. csomó.

46 NAGY BÉLA: *Szentgyónásodat és szentáldozásodat jól végezd ell*, Nyírlugos, 1941. (A továbbiakban: *Szentgyónásodat*.) Bemutatását és teljes körű leírását lásd *Dokumentáció* (4. láb.), 741-744.

– amikor utoljára gyóntál) ezeket a bűnöket követtem el. Az elégtételt (penitenciát!) elvégeztem. Haragosom nincs. (Ezután elsorolod bűneidet, tanácsot kérsz stb. Lelkiatyád intelmei után megfigyeled az elégtételt, majd mondod): Teljes szívemből bánom minden bűnömet, mert azokkal az én Jó Istenemet megbántottam. Fogadom, hogy életemet megjobbítom. Kérek elégtételt és feloldozást.

Keresztet vetsz, elhagyd a gyóntatószéket, és elvégzed az elégtételt.⁴⁷

Ebben az esetben tehát – mint a leírásból látható – az egyszerű, paróchiai gyónási, gyóntatási formát közli a kis mű összeállítója.

3. Gyónási segítség

Az évszámot nem viseli magán, de a legutóbbi időkből, 2004-ben is jelent meg egy kis füzet a gyónás elősegítésére.⁴⁸ Kettős szerzője van: Fedor Péter és Orosz Árpád görögkatolikus papok jelentették meg. A mű nagy része valóban a gyónási előkészületet tartalmazza; címében is ott szerepel, hogy „lelkitükör”, de az utolsó lapján közli a szentgyónás menetét is. Számunkra itt és most ez a fontos. A tartalomjegyzéket nem közlő, de fejezetcímekkel ellátott füzet utolsó lapján, illetve hátoldalán olvasható „A szentgyónás” című fejezet. Ez a gyónás, gyóntatás, kiengesztelődési liturgia teljesen mai formáját tartalmazza:

Letérdelve a gyóntató pap előtt, keresztet vetsz magadra és mondod:

„Gyónom a Mindenható Istennek és Isten helyett neked lelki atyám, hogy utolsó gyónásomtól fogva ezeket a bűnöket követtem el. Utoljára ... gyóntam.”

Felsorolod a bűneidet, aztán figyelsz arra, amit a pap mond neked a bűneiddel kapcsolatban. Figyelj a tanácsaira is, mert ezek segíthetnek az Istennek tetsző élet kialakításában. Jegyezd meg, hogy milyen elégtételt kell tenned! Mindezek után mondd el a bűnbánat és a jó megfogadásának imáját.

„Teljes szívemből bánom minden bűnömet, mert azokkal az én jószágos Istene-met megbántottam. Erősen fogadom, hogy Isten segítségével a jóra törekszem, és a bűnöket kerülöm. Ámen.”⁴⁹

Ennek a kis füzetnek abból a szempontból is különös jelentősége van, hogy nemcsak a felnőtteknek nyújt segítséget a jó szentgyónás elvégzéséhez, hanem a gyermekeknek

47 *Szentgyónásodat* (46. lábj.), 15-16.

48 FEDOR PÉTER – OROSZ ÁRPÁD: *Visszatérés az Atya szeretetébe – Lelkitükör felnőtteknek és gyermekeknek*, Nyíregyháza, Örökségünk Kiadó, [2004]. (A továbbiakban: *Lelkitükör*) Bemutató-sát és teljes körű leírását lásd *Dokumentáció* (4. lábj.), 989-990.

49 *Lelkitükör* (48. lábj.), 32.

is. Az elsőáldozásra készülők ezt kapják a felkészítés folyamán, ebből tanulják meg a szentgyónás menetét. Fontos továbbá azért is, mert állandóan kapható: a mindenkori igényeknek megfelelően folyamatosan kiadták és kiadják. Azt lehet tehát mondani, hogy a paróchiai gyakorlatot ez segíti a legjobban elő.

5. ÖSSZEGZÉS

Természetes, hogy a görögkatolikus egyházban is létezik a bűnbocsánat szentsége, és hogy annak van liturgikus formája, vagyis szertartása is. Az a tény viszont meglehetősen meglepő, hogy nyomtatásban viszonylag későn jelenik meg ennek a formulája. Az első, biztosan görögkatolikus (és nem ortodox) imakönyv 1825-ben látott napvilágot nyomtatásban.⁵⁰ A gyónási, illetve gyóntatási formulát viszont csak 1934-ben, illetve 1964-ben adták ki.

Mint láttuk, a *Szerkönyvben* közölt formula meglehetősen egyszerű. Sőt, azt lehet mondani, hogy ez az általánosan használt gyakorlatnak a leírása, viszont gyakorlati útmutatásokat alig tartalmaz. A legelterjedtebb *imakönyviink* már részletes eligazítást is ad a gyónás mikéntjére vonatkozóan. A *Zsolozsmáskönyv* egy újabb kategóriát jelent: formulája irreálisan hosszú és bonyolult; nincs is róla tudósítás, hogy teljes terjedelmében használták volna papjaink, illetve gyónóink. A szentgyónásra (és szentáldozásra) vonatkozó kisebb terjedelmű füzetek célja az oktatás. A három közül egészen sajátos az, ami a máriapócsi búcsúkon, zárándoklatokon való gyóntatás mikéntjéről tudósít.

Összes rendelkezésre álló forrásunkat áttekintve arra a megállapításra juthatunk, hogy ezen a téren is érvényes a „varietas delectat” elve, ami azonban nem csorbítja szentség érvényességét.

ÉLETRAJZI ADATOK: a Szerző pápai prelátus, a nyíregyházi Hittudományi Főiskola tanszékvezető tanára. Teológiai doktorátusát 1979-ben szerezte Budapesten, keleti teológiai licenciátusát pedig Rómában (PIO) 1997-ben. 2001 és 2009 között a Görög Katolikus Papnevelő Intézet rektora volt. Főszerkesztője a Hittudományi Főiskola *Athanasiana* és *Folia Athanasiana* című folyóiratainak, szerkesztőbizottsági tagja a *Magyar Egyházszervezés* folyóiratnak. Nős. Felesége orvos. Három gyermeke: pap, orvos, pedagógus. 2004-től két cikluson át a Nemzetközi Teológiai Bizottság tagja volt. Legutolsó írását a 2017/2. számunkban közzétettük. (ivancsoi53@gmail.com)

50 *Imadságos könyvetske a' Magyar Oroszok' lelki hasznokra*. Kassán, Ellinger István' Ts. K. priv. Könyvnyomtató költségével. 1825. Bemutatását és teljes körű leírását lásd *Dokumentáció* (4. láb.), 1-10.

Motivált bűnbánati liturgia

A SZENTMISE BEVEZETŐ SZAVAIHOZ¹

„A nép üdvözlése után a pap, a diakónus, vagy más szolgálattevő igen röviden bevezetheti a híveket a napi szentmisébe.” – jelenti ki a Római Misekönyv Általános Rendelkezései.² A gyakorlat és a vonatkozó útmutatások magától értetődőnek tartják a feltevést, hogy a „lehet”-ből időközben majdhogynem „kell” lett. A pap oldaláról nyilvánvalóan ott van az érthető késztetés, hogy itt szükséges vagy legalábbis helyénvaló az összegyűltekhöz intézett személyes szó. Ennek is köszönhető valószínűleg, hogy a lehetőségből, miszerint a nyitóbeszédet egy másik személy mondja, alig csinálnak szokást. A szentmise e részének dramaturgiája szempontjából ez bizonyára előnyös. Más helyeken, ahol a misekönyv hasonló bevezetéseket talál lehetségesnek³ – az igeliturgia és az Eucharisztikus ima előtt –, nem váltak szokássá hasonló szavak, ami aligha sajnálatos. A bevezető szavak tartalmát és funkcióját illetőleg azonban, úgy tűnik, nem létezik egyhangú vélemény. Ez azzal függhet össze, hogy a misekönyvben megadott útmutatások nem tartalmaznak sok konkrétumot. Azonban mindenképpen utalnak arra, milyennek kell lennie egy ilyen bevezetésnek.

ÖSSZEFOGNI ÉS ODAVEZETNI

A szentmise egész nyitó részének „célja az, hogy az egybegyűlt híveket közösséggé formálja, és felkészítsék Isten ígéjének figyelmes hallgatására és az Eucharisztia méltó ünneplésére.”⁴ A hívek összefogása és odavezetése a mindenkori bevezető rész elemei révén különböző hangsúlyokkal történik. A lényeg az összegyűlt „közössége” Krisztusban az Atya színe előtt, és ez az egész liturgiára vonatkozóan – az igeliturgiában és az Eucharisztia liturgiájában. Ez megköveteli, hogy a nyitó rész elemeit úgy válasszuk és alakítsuk ki, hogy azt egészsként élhessük meg. A liturgia ezen első szakaszában nincs helye a résztvevőket kizökkentő tanításnak vagy rövid prédikációnak, illetve olyan magyarázatoknak, amelyek nem közvetlenül szolgálják a hívek közösséggé formálását és a közös cselekményt. A hívők megjelenéséért mondott köszönet sem helyénvaló itt, ahogy a záró áldás előtt sem.

1 Éppen az előző Praeconia (23.) számunkban volt Liturgikus kérdés: Bevezető *(köszöntő)* szavak a szentmise elején, ld. 90-92.

2 RMÁR 50.

3 RMÁR 31.

4 RMÁR 46.

A KÖSZÖNTÉS UTÁN

A közösség liturgikus köszöntését a bevezetés követi. Ha ez egy a mindennapi életből vett üdvözlési formával kezdődik, akkor az gyengíti az előtte elhangzott válaszos liturgikus köszöntés értékét. Az üdvözlési formák sokkal inkább kívánságok, vagy legalábbis azok voltak, mielőtt divatba jött volna a „Helló-korszak”. Az üdvözölt személy felé történő odafordulás mellett kifejezik ama jóllét reményét, amely nem magától értetődően adott vagy létrehozható. Mi más értékesebbet kívánhat a pap a vele összegyűlteknél, és azok viszont neki, minthogy – amint az üdvözlés alapformája is hangzik – az Úr legyen velük? Nem kétséges, hogy Krisztus jelen van ott, ahol a hívők az Ő nevében összegyűlnek. Ezért állhat a misekönyvben a következő irányadó útmutatás: „a pap az egybegyűlt közösség köszöntésével figyelmeztet az Úr jelenlétére. Ez a köszöntés és a nép válasza érzékelteti az ünneplésre egybegyűlt Egyház misztériumát.” Az Úr iránti szükséges nyitottság azonban a rákövetkező cselekményben nem magától értetődő; hanem megkívánja az üdvözlésben elvárt részvételt.

EGÉSZEN RÖVIDEN

Mindenütt, ahol a misekönyv a lehetséges bevezetésről szól, követelmény, hogy az rövid legyen. A kísértés, hogy a témát már itt mélyen kifejtjük, nagy. Ami azonban az evangélium után gondolatébresztőként segítséget jelenthet, ebben a korai szakaszban általában kevésbé talál befogadásra és meghallgatásra. Inkább akadályozza a közös ünneplés megvalósulását. Az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció nem ok nélkül óv már 1973-ban, azaz az ilyenfajta „moníciókkal” kapcsolatban szerzett alig néhány éves tapasztalat után a „terjengősségtől”, „amely a résztvevőknél unalmat vált ki”, s minden monícióra érvényes: őrizze meg saját jellegét, „hogy ne váljék megszólítás vagy prédikációvá.”⁵ Bár a német misekönyv számol azzal, hogy „különleges alkalomból egy személyes üdvözlésnek vagy a bevezetésnek kivételesen hosszabbnak kell lennie.”⁶ A megfelelő rövideg azonban ilyen különleges helyzetekben is ajánlatos. Ám ha hosszabban szólunk, akkor jobb, ha azt az ünnep kezdete, vagyis a bevonulás előtt tesszük. A szentek rövid életrajza sem kifejezetten tekinthető „a szentmisébe történő folytatólagos (spirituális) bevezetőnek.”⁷ A bevezető szavakat lehetőleg ne felolvassuk! Különben az előadott beszéd aligha hangzik személyes megszólalásnak, és idegenül hat a bevezető rész elemei között.

5 *Eucharistiae participationem* 14.

6 *Német misekönyv* 325.

7 *Die Gedenktage der Heiligen*, Trier 2014, 8.

MISZTAGÓGIAI TERMÉSZET

Egy lehetséges nyitó köszöntés bevezeti a híveket a „napi szentmisébe.”⁸ Azt gondolhatnánk, hogy ezeknél a megszólalásoknál a liturgikus szövegek valamiféle kommentálása vagy beharangozása a lényeg. Ám nem ez a helyzet. Az éppen kezdődő közös ünnep áll a középpontban.⁹ Az ide vonatkozó útmutatások „nem kateketikai, hanem ’misztagógiai’ természetűek, amelyeknek hozzá kell segíteniük a hívőket ahhoz, hogy elevenen részt vegyenek a konkrét ünneplésben.”¹⁰ Nem az a cél, hogy igazoljuk az összejövetelt, vagy megindokoljuk az Eucharisztia-ünnep hasznát általában a keresztény életben. A bevezetés nem is a várható szentírási szövegek felvezetése vagy előzetes magyarázata. Az együttműködést kevésbé segíti elő, ha ezen a helyen már azokról a szövegekről beszélünk, amelyek a többiek számára még ismeretlenek. Egy ilyen előzetes szemle azt a veszélyt hordozza magában, hogy a szónok kioktató rendezőnek tűnik, míg a bevezetés összes többi része éppen az Istenhez való közös odafordulást akarja hangsúlyozni és megvalósítani.

A BEVEZETŐ ÉNEK ANTIFÓNÁJÁT MEGRAGADNI

Szinte az egész ünnep előjelének tekinthető a szentmisét megnyitó antifóna, mert „gyakran megadja a szentmise vezérgondolatát.”¹¹ Ha a bevonuláskor nem énekeljük az antifónát, akkor azt az előírás alapján kell felolvasni,¹² vagy a bevezető szavak megfogalmazásához kell felhasználni. Ami a bevonulási ének nélküli szentmisén ajánlatosnak tűnik, azt érdemes azonban más esetekben is átgondolni, annál is inkább, mert az antifónát ritkán énekeljük szó szerint. A nyitó antifónák gyakran többé-kevésbé szövszerű szentírási idézetek. Arra indítanak, hogy a bevezető szavakat a megígért és a szentmisében remélt Isten-közelség motiváló megvallásaként értelmezzük és foglazzuk meg. Eközben vegyük figyelembe azt, ami már az énekben felhangzott vagy kimondatott. Egyes esetekben talán feleslegessé válik a további hozzáfűzés, máskor azonban esetleg meg is ragadhatjuk vagy ki is egészíthetjük azt. Így az ilyen beszéd tartalmilag kapcsolódik a liturgikus köszöntéshez, valamint mércét nyújt az általános bűnbánati cselekményhez, illetve a szöveges Kyrie-énekekben megfogalmazott Krisztus-dicsőítések számára.

8 RMÁR 29, 86.

9 Vö. RMÁR 328.

10 E. J. Lengeling szavai.

11 Német misekönyv 235.

12 RMÁR 48.

EGYÜTT BELÉPNI ISTEN JELENLÉTEBE

Ami érvényes a szentmisére, az vonatkozik más istentiszteleti formákra is. Egy ilyen ünnep bevezető részének értelme – találó megfogalmazás szerint¹³ – „együtt belépni Isten jelenlétebe.” „A hallás – mondja – feltételezi a figyelmet. A liturgiában ez azt jelenti, hogy figyelmessé válunk Istenre és tudatosan belépünk jelenlétebe. A hétköznapi visszahúzódik, az együtt ünneplők bensőleg összeszedettek, egy közösséget képeznek a bennük jelenlévő Isten előtt, akit nevén szólítanak.”¹⁴ „A bevezető szavak” itt csak két mondatból állnak. Egy példa: „Azért gyűltünk össze, hogy megnyíljunk Isten ígéje számára, azon Ige számára, amely számunkra eledel és élet. Éneklés és imádkozás közben belehelyezkedünk jelenlétebe.”¹⁵ A megfogalmazások lehetnek különbözőek; azonban kétségtelenül minden bevezető beszédnek abban kell segítenie egy liturgikus ünnepet, hogy együtt Isten jelenlétebe lépjünk. Ám elérjük-e ezt, amikor például a pünkösdi szentmisén már itt beszélünk az egyetlen hitről, illetve a sok nyelven megélt egyetlen liturgiáról vagy arról, hogyan működik a Lélek a teremtés óta, szóval teologizálunk? Ezzel a résztvevők tekintetét nem kifelé irányítjuk-e, ahelyett, hogy befelé, az Istennel való közös találkozás éppen kezdődő ünneplése felé fordítanánk? Nem szolgáljuk-e ezen a napon ténylegesen jobban a bevezető szavak és az egész bevezető rész célját, ha megragadjuk az egyik bevezető antifónát és a helyzethez igazítva csak pár szóval kiegészítjük azt? Talán így hangozhatna: „Isten szeretete kiáradt a szívünkbe a ránk árasztott Szentlélek által.’ Az ő hívása és vezetése révén gyűltünk most össze, hogy az Igében és az Eucharishtiában ismét elfogadjuk Isten szeretetét, és engedjük, hogy megajándékozzon vele bennünket.” Vagy: „Az oly sokszor idegennek és távolinak tűnő Isten ott lakik mindnyájunkban; Lelke működése nélkül nem gyűltünk volna itt össze. A Biblia ígében és az Eucharishtiában Isten újra éreztetni akarja velünk jelenlétét és szeretetét, és képessé akar tenni, bátorítani akar bennünket arra, hogy Jézus Lelkében éljünk.”

Fordította: Hernádyiné Szemere Rita

ÉLETRAJZI ADATOK: a Szerző 1941-ben született, több egyetemen volt liturgiatudományi előadó, 1975 óta az esseni püspökség liturgikus referense. Sok írása látott napvilágot különféle folyóiratokban, leginkább a Gottesdienstben. Forrás: *Gottesdienst* 51/20, (2017. október 16.), 157-159. (dieter.eissing@web.de)

13 Ld. a 2014-ben Svájc német nyelvterületi püspökeinek megbízásából kiadott, az „*Igeliturgia vasárnap*” című könyv , 24.

14 Uo., 14.

15 Uo., 32. Hasonló jellegű javaslatokkal találkozunk az „*Igeliturgia*” és „*Az Ő nevében összegyűlve*” című kiadványokban, Trier, 2004, ill. 2008.

A gyóntató lelkülete

SZEMÉLYES ÉRINTETTSÉG

Igehirdetésre, előadásra készülve régi szokásom, hogy belelapozok Jelenits tanár úr köteteibe, s életműsorozatának megindulása előtt is gyakran a bármikor felhasználható, tehát kiemelt helyen tárolt folyóiratok közé raktam tanulmányait. 1997 telén, egy karácsony előtti lelkigyakorlatra való fölkészülés közben olvastam újra vékony kötetének egyik fejezetét, amely Jézus bűnbocsátását taglalja. Azt, hogy a bűnbánó nemcsak feloldozást kap tőle, hanem újjáteremtést:

„bűnödől megtisztulva, azokból kiemelkedve most több vagy, mint voltál; immár jobban ismered önmagad, ezáltal magát az emberi létet, most már másokkal szemben sokkal alázatosabb és megértőbb lehetsz – ezeket is üzeni a házasságtörő asszonynak az irgalom szó szoros értelemben vett megmentő szava (Jn 8,1–11). Azt hangsúlyozza ez a bibliai szakasz, hogy Jézus kérlelhetetlen ellenfele volt a bűnnek, elkötelezettje volt Isten törvényei abszolút voltának, mégis a konkrét bűnös iránt lehajló-fölemelő szeretetet tanúsított. Jézus nem hagyja jóvá, s nem mentegeti azt, amit az asszony elkövetett. Nem azért jött, hogy jóváhagyja, hanem azért, hogy »elvegye« a világ bűneit. Most »elveszi« az asszonyét is. »Menj és többé ne vétkezzél.« Most már lesz erőd ahhoz, hogy ne vétkezz. Nem oda állítalak vissza, ahol akkor voltál, amikor még bűnbe nem estél. Bukásod szégyenéből kiemelkedve több vagy, mint voltál azelőtt. Épp a hiteddel, azzal, hogy találkoztál velem és bennem Isten kegyelmével, amely nem cinkosa, de nem is pusztá ellenfele a rossznak.”¹

Ekkor nyilallt belém a felismerés, hogy az egyháznak ezt a jézusi pedagógiát kell követnie: szigorúan őrködni az isteni, örök törvények igaza és megváltozhatatlansága fölött (tehát akkor is a jézusi eszményeket hirdetni, még ha nemcsak a világi, hanem a katolikus közgondolkodás is erodálja azokat), s ugyanakkor a bűnbánóval szemben segítőkésznek, felemelőnek lenni. Krisztus közössége így tudja az embert valóban újjászületéshez segíteni a feloldozással. Érdekes, hogy az egyébként is protestáns, ráadásul vallását igencsak elhanyagoló Goethe is fölfigyelt a katolikus szentségeket végigvéve a szentgyónás újjáteremtő erejére. „Az ember a végtelen ziláltságból, amelybe természetes és vallásos követelések ellentéte folytán szükségszerűen belehabalyodik, nagyszerű kivezető utat talál: jó és rossz cselekedeteit, gyarlóságait és kételyeit megvallhatja egy külön e célra rendelt, tiszteletre méltó férfinak, akinek megvan rá a módja, hogy megnyugtassa, megintse, jelképes büntetésekkel sújtsa, végül bűnétől teljesen feloldozza, és boldoggá tegye azzal, hogy embersége tábláját tisztára mosva adja neki vissza.”²

1 JELENITS ISTVÁN: *Betű és lélek*, Szent István Társulat, Budapest, 1978, 108.

2 GOETHE: *Költészet és valóság*, ford. Szöllősy Klára, Magyar Helikon, Budapest, 1965, 267.

Summa summarum, Jelenits atya gondolata azt vetette föl bennem, hogy a *pap szerepét* a szentgyónásban érdemes lenne alaposan átgondolni. Hogyan alakult és formálódott ez az egyház liturgiátörténete során, milyen felismerések vezettek a fejlődés, illetve az esetleges visszafejlődés stádiumaihoz, milyen kánonjogi és emberi követelményeket állítottak a gyóntatóval szemben az idők folyamán, hogy Krisztus irgalmát hitelesen közvetítse, stb.? Össze is gyűjtöttem jó pár könyvet és tanulmányt, de – mint lenni szokott – az aktuálisan mindig meglevő feladatok nem engedték, hogy érdemben foglalkozzam hobbiként kijelölt tematikámmal. Ekkor jelentkezett Csizmadia István – aki azóta az Egri Szeminárium rektora is volt –, hogy irányításom alatt szeretne doktori dolgozatot írni. Felajánlottam neki ezt, hiszen a teológiai szakmunkának mindig az a lényege, hogy az egyház hitének egy mindig is meglevő igazságát sajátos nézőpontból vizsgálat tárgyává teszi, s tudományos módszerességgel bemutat egy részproblémát, avagy egy részprobléma-fejlődést. 1999 júniusára el is készült a disszertáció, majd megvédésre került az alapos kutatás. Mint a mű szakmai felügyelője, most közreadom annak mintegy a spirituális foglatatát, csak néhány személyes „rögeszmémmel” és pasztorális következménnyel egészítem ki. Így hát most lényegében idegen tollakkal ékeskedem, de aki a hatalmas jegyzetapparátusú teljes munkára kíváncsi, megtalálja *A papság szerepének hangsúlyváltozásai a bűnbánat szentségének történetében* című dolgozatot a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának könyvtárában. (Ne feledjük, a látószög ötlete a Tanár Úr egyik cikkéből forrásozott.)

BŰN, BŰNBÁNAT ÉS BŰNBOCSÁNAT A SZENTÍRÁSBAN

Az *őszövetségi Szentírás* kezdettől fogva a *szövetség* távlatában beszélt a bűn tapasztalatáról. Isten és a választott nép ugyanis szövetséget kötött, „összeszővődött az életük”: Jahve átadta az életre vezető törvényeket Izraelnek, a nép pedig ezek megtartásával tarthatta fenn az élő, személyes kapcsolatot az Úrral. A bűn következésképpen nem más, mint engedetlenség, más értékrend követése (adott esetben más istenek imádása), tehát Tóra-ellenes cselekedet, azaz a személyes kapcsolat megsértése. A próféták közül volt, aki a gyermek szüleivel szembeni hálátlanságához hasonlította (Izajás), volt, aki a hitvestárs hűtlenségéhez (Ozeás). A bűn külső cselekedete mögött mindig belső törés is van: helytelen kép kialakítása Istenről (pl. hogy megtarthatatlan törvényeivel gúzsba köti az ember szabadságát, nem engedi, hogy az boldog legyen).

Hogyan válaszol Isten az ember bűnére? Kétféleképpen: egyfelől a bűn mindig büntetést von maga után („Megfenyít téged saját gonoszságod, és elpártolásaid büntetnek téged. Tud meg és lásd, milyen rossz és keserves, hogy elhagytad az Urat, a te Istenedet” (Jer 2,19). Másfelől azonban a megtérő bűnös mindig számíthat Isten irgalmára (Jer 3,12–13; MTörv 5,10). A bibliai gondolkodásban a *bűnbánat mindig Istenhez való visszatérés* (Oz 7,10). Több, mint a bűn elhagyása: *megújulás a szövetségben*, azaz új emberré válás, amelynek a teljessége majd a messiási korban fog bekövetkezni, amikor Isten új szívet ad teremtményének és megbocsátja bűneit (Jer 31,33).

Ám a bűnének súlyára rádöbbenő ember ki is akarja fejezni bűnbánatát: ebből az egyetemesen emberi tapasztalatból fejlődtek ki a *bűnbánati liturgiák*. Az 1Kir 21,17–29-ben olvasható ez a menete: Illés próféta vádbeszéde után Ácháb király (Nábot

elleni bűnét bánva) megszagattja ruháit, szőrzsákba öltözik, böjtöl, melynek következtében elmarad a megígért isteni büntetés. Az *engesztelés napja* (Szám 29,7–11) rítusa azonban már az egész népet érintette évente egyszer, s itt már az engesztelő áldozatok bemutatásával is jelezték, hogy Jahve bűnbocsánatát soha nem lehet nélkülözni. A hétköznapi életben ennek jelzésrendszerét alkotta az, hogy az ószövetségiak tisztító vízzel meghintették magukat, illetve alamizsnálkodtak.

Megállapítható, hogy bármennyire töredékes volt is az ószövetségi időszakban a bűntől való szabadulás lehetősége, Isten és a személy (avagy a közösség) között mindig volt egy harmadik tényező is: vagy a próféta, vagy a pap, aki a bűnbánat újra élő kapcsolatot, szövetséget termő aktusában közreműködött, meghatározott szerephez jutott (Iz 1,16; 2Sám 12,13; Lev 4,26).

Az *újszövetségi iratok* úgy néznek a bűnre, mint törvényszegésre, de – mivel keresik az okát, hogy tudniillik azt kell orvosolni – magyarázataként az Ige el nem fogadását, a Világosság visszautasítását (Jn 3,19–20) jelölik meg. Tehát úgy tekintenek a bűn misztériumára, hogy a belőle való megtisztulás csak Krisztus által érthető és befogadható. Hiszen ő éppen azért jött, hogy megtörje a bűn uralmát (Jn 1,29). Hogyan valósította ezt meg? Először is megtérésre (*metanoia*) szólított fel („Az idő betelt, közel van az Isten Országa. Térjetek meg és higgyetek az üdvösség jó hírében!” Mk 1,15), azaz gyökeres gondolkodásmód-változásra. Jézus fölhívása a megtérésre és a bűnbánatra a *szív megférést*, a *belső bűnbánattartást* célozza. Nélküle a bűnbánat cselekedetei hazugok és terméketlenek maradnak” (KEK 1460). Azután Jézus a tékozló fiú, az elveszett bárány, stb. példabeszédekkel arról az irgalmas Atyáról (Mt 5,7) tanított, aki visszafogad, aki örül a megtérőnek. Majd Jézus bebizonyította, hogy neki hatalma van a földön a bűnök megbocsátására (Mt 9,6). Végül pedig engesztelő áldozatával, halálával („Ez az én vérem, az új szövetségé, amelyet sokakért kiontok a bűnök bocsánatára” Mt 26,28) és feltámadásával legyőzte a bűn hatalmát, s átadta a bűnbocsátó hatalmat apostolainak („Vegyétek a Szentlelket. Akinek megbocsátjátok bűneit, bocsánatot nyer, akinek pedig megtartjátok, az bűnben marad” Jn 20,23). A *bűnbánatot tartani*, *megtérni* szavak így a következő jelentéstartalmat hordozzák: szőlővesszőként visszakerülni az életadó szőlőtőhöz, Krisztushoz (Jn 15,1–6); kikerülni a bűn hatalmából (Rom 6,3–11); állandóan éber harcot folytatni a visszaesés elkerülésére (Jak 1,21). Az *ősegyházban* az apostolok a Krisztustól kapott tekintéllyel tanítottak a bűnről és a megtérésről. A böjt, az ima és a jócselekedetek (alamizsna) lelki gyógyszereit ajánlották a gyarlóságok ellen, ám egy-egy konkrét ügyben súlyosabb ítéletet is hoztak (1Kor 5,1–13; 2Kor 2,5–11). Így állították rá az egyházat a folytonos megtérés (*Ecclesia semper reformanda*) pályájára, mert az a közösség, amelynek a feltámadt-láthatatlan Krisztus a Feje, ez által tud Isten üzenetének és kegyelmének hordozója lenni a történelemben, mint azt Szent II. János Pál pápa is hangsúlyozza (RP 13).

BŰNBÁNATTARTÁS ÉS BŰNBOCSÁTÁS AZ ELSŐ HAT SZÁZADBAN

Alighogy megindult az egyház élete, üldöztetéssel találta magát szemben, először Júdeában, majd az egész Római Birodalomban. Így a vértanúság vállalása lett a legnagyobb érték, s ellentétéként a hittagadás a legnagyobb bűn a keresztények szemében. Ez utóbbi mellett még a házasságtörést és a gyilkosságot is a súlyos bűnök közé sorolták. Hányszor lehet visszavenni a nagy bűnben elbukottakat? – ez lett a fontos vitapont. Végül Ciprián és Kornéliusz pápa álláspontja győzött a 3. század közepén: a bűnös élettel való szakítás, azaz a *poenitentia prima* nem más, mint a keresztség (természetesen ekkor még főleg felnőtteket készítettek fel a beavató szentségre). A *poenitentia quotidianához* sorolták a mindennapi aszketikus gyakorlatokat, amelyekkel a keresztények gyarlóságaikért vezekelni tudnak; ám a *poenitentia gravior*, a nyilvános vezeklés megállapításával is lehet a bűnöktől szabadulni, tehát a keresztség utáni súlyos bűnök fölött is van az egyháznak hatalma. A püspök (és később a pap) mint a közösség szolgája részt vett a nyilvános vezeklés módjának és idejének megszabásában, de imájával, igehirdetésével és buzdításával a lélekgyógyulásban is, sőt maga a közösség is könyörgéseket folytatott a bűnbocsánatra aktív készüléttel haladókért. Amikor letelt a vezeklési idő, a püspök vagy pap kézrátétellel visszafogadta a bűnbánót a közösségbe, aki ettől fogva ismét részesülhetett az Eucharishtiában. Ez mindig liturgikus keretben, nyilvánosan történt. Ez a kézrátétel adta meg az Istennel való kiengesztelődés garanciáját, s egyben a teljes értékű, azaz szentáldozás általi Egyház közösségébe való visszaintegrálódás bizonyosságát. Mondhatjuk, hogy nagyon korai időtől kezdve már felismerhető szerepe volt a klérus tagjainak az Egyház bűnbánati gyakorlatában.

Az üldözés 313-ban Nagy Konstantin császár rendeletével ért véget. Ettől fogva az Egyház szabadon élhetett (önállóan alakíthatta ki szellemi, liturgikus és szervezeti életét, ezért e századokat „aranykornak” is szokás nevezni), sőt privilegizált helyzetbe került, következésképpen tömegek kezdtek áramolni Krisztus közössége felé. Ám mivel közülük igen sokan megkeresztelkedésük után is az addigi, pogány életmódjuk foglyai maradtak, a három főbűnt szükséges volt más súlyos (gyakorlatilag a tízparancs elleni) bűnökkel kiegészíteni: lopás, csalás, irigység, eretnkség követése stb. A bűnbánattartás addigi struktúrája megmaradt, sőt liturgikus formáiban tovább fejlődve rögzült. Ennek elemei a következők voltak: a püspök vagy pap előtti bűnvallomás; a helyi egyház vezetője a bűn súlyossága alapján Hamvazószerdán kiróta a bűnösökre a megfelelő vezeklési módot és időt; a vezeklőket különböző osztályokba sorolták, aszerint, hogy milyen minőségben vehették részt kiközösítési idejük alatt a szentmise első felén, az igeliturgia végéig (sírók, hallgatók, leborulók). Beöltöztették őket a vezeklési ruhába, majd jelképesen kiűzték a templomból. Akiknek pedig az adott évben járt le büntetési idejük, azokat liturgikus keretek között Nagycsütörtökön fogadták vissza. Ez alapvetően arra utalt, hogy a bűnbocsánattal az ember visszatérhetett az Eucharisztia közösségébe, amely a Nagycsütörtökön szentséget alapító Krisztussal is, valamint az Egyház közösségével a teljes együvé tartozást hivatott megélni és gyümölcsöztetni. Látható e vázlatosan ismertetett folyamatban, hogy ahogy teltek az évszázadok, az addig is meglevő püspöki-papi szerep egyre nagyobb hangsúlyt kapott az egyház bűnbánati fegyelmében és bűnbocsátási tapasztalatában.

A FÜLBEGYÓNÁS MEGJELENÉSÉTŐL A II. Vatikáni Zsinatig

A 7. század környékén angolszász-kelta kezdeményezések nyomán nagy fordulat állt be: kialakult a liturgikus *magánvezecklés*. A nagyon súlyos bűnök feloldozásához a 12-13. századig megmaradt a nyilvános penitencia (ami általában hosszú, aszketikus feladatokkal együtt járó zárandoklás vállalását jelentette), de az úgynevezett átlag-keresztény hozzájutott a *fülbegyónás lehetőségéhez*, amely rövidesen túlsúlyba is került. Ezen túl a bűnbánó egy pap előtt titokban feltárhatja mindazt, ami lelkiismeretét nyomja, megkapja a bűneiért járó *tarifját* (mely gyakorlatilag sokáig a böjtölés különféle fajtáiból állt), ám *mielőtt a nyilvánosságot teljesen kizárva vezeckelne, már előre meg is kapja a feloldozást*. A nem kiközösítéssel járó bűnök esetében megfordul tehát a sorrend: eddig „bűn – vezecklés – visszafogadás” volt, mostantól „bűn – gyónás feloldozással – penitencia elvégzés” lesz. S az illető részlegesen sincs eltiltva a liturgián részvételtől. Ráadásul bármikor megismételhető a cselekmény, de 1215-ben elrendelték, hogy évente minimum egyszer minden kereszténynek, sőt a már elsőáldozáshoz járult gyermekeknek is kötelező a szentgyónás, „hogy legalább Húsvétkor illő tisztelettel vegyék magukhoz az Oltáriszentséget” (DS 812).

Milyen változást hozott ez a papok életében? A *penitenciás könyvek* kijelölték a gyónóknak fölteendő kérdéseket is, valamint minden bűn magánvezecklési penitenciáját. A pap zsoltárokat és imádságokat mondott a bűnbánóért, akinek ezután a gyóntató harminchárom kérdésére őszintén válaszolnia kellett. Ezután a pap kijelölte az elégtételt, s feloldozást adott. A gyónó pedig a templomban leborulva adott hálát, hogy Isten visszafogadta gyermekei közé. Mindennek következtében a pap szerepe még inkább növekedett, egyre inkább *jogi természetűvé vált* a gyónás, s a közösség szempontja a bűnbánóban (hogy tudniillik bűneivel a közösség Krisztusról tanúskodását gyengítette vagy hiteltelenítette), valamint a közösségnek a bűnbánókért való szolidaritása (imával, jó példával elősegíteni lelki gyógyulásukat) egyre inkább háttérbe szorult. Amíg a nyilvános vezecklés megvolt, addig az egyéni gyónás mellett az is azt tükrözte (liturgikus keretben visszafogadás kézzátétellel nagycsüdtörtök délben), hogy a *pap Krisztust mint legfőbb Bírót jeleníti meg* a bűnbocsátás során.

Mivel a protestantizmus tagadta a szolgálati papságot, szükségképpen e látószögben kellett megerősíteni a pap pozícióját a katolikus önértelmezést újragondoló Tridenti Zsinaton (1545–1563), így a pap szerepe a gyóntatásban még inkább bíró mivolta felé tolódott el. A pap kizárólag azzal *jelzi Krisztus megbocsátó irgalmát*, hogy gyóntat, tehát feloldozást ad – egyébként ténykedésének lényege az ítélezés. A papi hatalom lényeges funkciója lett a feloldozás gyakorlása, melyet bíróként valósít meg: a körülményeket részletesen megismerve kiszabja a megfelelő elégtételt. E sajátos ridegség – ami nemcsak a súlyos penitenciákban nyilatkozott meg, hanem a teológusok vitájának elbizonytalanító hatásában is (hogy tudniillik az egyes konkrét esetekben, az úgynevezett *kázusokban* mi az, ami *még nem halálos bűn*) – azt eredményezte, hogy a tömegek lassan elkezdtek a szentgyónást elhanyagolni, a lelkileg érzékenyek és buzgók pedig az úgynevezett ájtatossági gyónásokkal *matéria*, azaz gyónási anyag, néven nevezve bűn nélkül is igen gyakran elvégezték szentgyónásukat, valódi megtérési, Isten irgalmához forduló szándék nélkül.

Nyilván az elmúlt századokban is voltak kiváló és nagy hatású gyóntatók (elég Vianney Szent Jánosra utalni), de a polarizáció egyre inkább kirajzolódott: az átlag katolikusnak keresztelt immár több mint egy évszázada nem gyakorolja vallását, tehát nem is végez gyónást, legfeljebb súlyos betegségben, vagy ritkán, valamelyik nagy ünnepen. Az átlag gyakorló katolikus pedig rendszeresen (elsőpénteki hagyomány) betérdel a gyóntatószékbe, de rutin mondandója nem tartalmazza a megtérést, a *metanoiát*. Ki kell mondanunk: a pap jogi szemléletű, tarifakiszbó gyóntatási tendenciája miatt, valamint a közösség szempontjának háttérbe szorulása miatt a gyónási praxis válságba jutott, s ezt a helyzetet még inkább súlyosbította korunkban a bűntudat általános hanyatlása. Ha nem is mindig, de sokszor erőtlenné vált a krisztusi életmegújítás, újjáteremtés megtapasztalása és megtapasztaltatása a gyónásban. Szükségessé vált a bűnbocsánat ajándékának újra felfedezése.

A GYÓNTATÓVAL SZEMBENI ELVÁRÁSOK NAPJAINKBAN

A II. Vatikáni Zsinat (1962–1965) liturgikus konstitúciójában rendelkezett arról, hogy minden szentségnek, így az Istennel való kiengesztelődésnek, a szentgyónásnak is új rítust kell kidolgozni (SC 72). Az 1973-ban kiadott (Magyarországon 1976 advent első vasárnapja óta bevezetett) új Ordo azt a célt tűzte ki, hogy tükrözze a következő nagy igazságokat (mi különös tekintettel a gyóntatóra vonatkozó kijelentéseket tartjuk szem előtt):

1) „A bűnbocsánat szentségében a hívek elnyerik Isten irgalmas szeretetéből az ellene elkövetett bűnök bocsánatát, ugyanakkor kiengesztelődnek az egyházzal, amelyen vétkeikkel sebet ejtettek, az egyház pedig szeretetével, példájával és könyörgéseivel megtérésükön fáradozik” (LG 11, OP 4.).

2) „A bűnbocsánat szentségéhez tartozik a bűnök megvallása, amely Isten előtti önismeretünkből és bűneink miatti bánatunkból fakad... A bűnvallomás megköveteli a megtérőtől, hogy akarja megnyitni szívét Isten szolgája előtt, akiben viszont legyen meg az a lélek szerinti ítélőképesség, amellyel Krisztus helyetteseként a feloldozó hatalom birtokában kihirdeti a bűnök megbocsátását vagy megtartását” (DS 1679, OP 32.).

3) „Hogy a gyóntató a tisztét hűségesen betölthesse, ismernie kell... a bűnök gyógyítására a megfelelő eszközöket; bírói feladatát bölcsen gyakorolnia, és a szükséges tudást és okosságot... állandó tanulással, de főleg sok-sok imádsággal megszereznie... Mindig álljon készségesen a hívek szolgálatára” (OP 10.).

4) „Amikor a gyóntató a megtérő bűnöst fogadja, és az igazság világosságára vezeti, az atya tisztében jár el: Isten atyai szívét tárja fel, és Krisztust, a jó pásztort képviseli. Emlékezzék arra, hogy annak a Krisztusnak a feladata van rábízva, aki az emberek üdvözítésére a megváltás művét határtalan szeretettel teljesítette, és jelen van a szentségekben” (SC 7, OP 10.).

Mi látható e súlyos követelményeken? Az, hogy a hívőknek fel kell fedezniük újra a szentgyónásnak isteni irgalmasság adta ajándék- és életmegújító jellegét. De az is, hogy *a gyóntató papnak is* (aki a szentségekben *in persona Christi* és *in persona Ecclesiae* ténykedik) *újra és újra magáévá kell tennie a krisztusi szerep komplex valóságát: azt, hogy nemcsak bíró, hanem tanító és orvos is a bűnbánóval szemben.* A gyóntató papnak tehát alapos teológiai, pszichológiai és aszketikus felkészülés birtokában az első feladata, hogy légkört teremtsen. Ebben tud megmutatkozni, hogy ő a bűnbánó és az Isten irgalmát közlő Krisztus közötti kommunikációnak a részese, s hogy teendője nem szorítkozik a bűnbocsánat-adásban való közreműködésre, hanem lelki táplálékot (szentírási, jézusi, illetve spirituális gondolatokat) is ad, hogy elősegítse a gyónó lelki előrehaladását. így tud a pap *jellé* válni. Gyóntatásában is „Krisztust magát képviseli, vagyis jelekben, szóban és cselekvésben jelenvalóvá teszi, őt magát ragyogtatja fel, mint az ő konkrét szimbóluma, amely mögött Krisztus láthatóan tűnik fel. Hogy kissé sántító hasonlattal éljünk, úgy, mint ahogy a szobában az ablak nem akadályozza az érintkezést a között, ami kívül és belül van, hanem éppen fordítva, érintkezést hoz létre, ugyanúgy a megváltás művének hivatalos közvetítése sem Krisztus közvetlenségét rombolja le, hanem arra nyit ablakot”.³

A pap feladatai gondos magára vállalásával, azaz állapotbeli kötelessége buzgó teljesítésével tudja *saját életszentségét kiépíteni.* A gyóntatással kapcsolatosan hangsúlyozottan fontos kötelessége a következő figyelmeztetés teljes szívű megvalósítása: „*A gyóntató nem ura, hanem szolgálja az Istentől jövő bocsánatnak. E szentség szolgájának tehát egye-sülnie kell Krisztus szándékával és szeretetével. Rendelkeznie kell a keresztény magaviselet józan ismeretével, az emberi dolgok tapasztalatával, valamint legyen tisztelettel és tapintattal az elesett felé; szeretnie kell az igazságot, büszkesnek kell lennie az egyház Tanítóhivatalához, és a bűnbánót nagy türelemmel kell vezetnie a gyógyulás és a teljes érettség felé. A bűnbánóért a papnak imádkoz-nia kell és lemondásokat vállalnia, miközben őt az Úr irgalmasságára bízza*” (KEK 1466.). Az Egyházi törvénykönyv is megállapít konkrét követelményeket: a liturgikus szabályok-nak megfelelően kell gyóntatni (CIC 964.), a pap ne legyen személyválogató (980.), mindenkinek adjon alkalmat a gyónásra (979.).

Ha ezek megvalósításáért fáradozik, mérhetetlenül sok áldozatot vállal, de így lesz képes a *Megváltó optikájában az emberekre nézni:* Jézus „nem az igazakat, hanem a bűnösöket jött magához hívni” (Mk 2,17); „nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon, és életét váltságul adja sokakért” (Mt 20,28); „megesett a szíve az embereken” (Mt 9,36); azt tanította, hogy az ellenünk vétkezőknek hetvenszer hét-szer kell megbocsátanunk, s a kereszten ő maga is megbocsátott gúnyolóinak (vö. Lk 23,34).

Látható, hogy bármennyire fontos a szentgyónás technikai feltételeinek megújí-tása (gyóntatószékek átalakítása, vagy úgynevezett gyóntató szobák felállítása), a lé-nyeges feladat az, hogy a katekézissel és az igehirdetéssel át kell lassan formálnunk a hívek gondolkodásmódját magával a szentgyónással kapcsolatban. De ezt csak akkor tudja hitelesen megvalósítani a pap (legalábbis hitelesen fáradozni érte), ha sokszor emlékezteti magát arra, hogy nem kiválóságának, hanem *kizárólag Jézus kiválasztásának*

3 GIBERT GRESHAKE: *Pap vagy mindörökké*, Szent István Társulat, Budapest, 1985, 37.

és ingyenes hatalomátadásának köszönheti gyóntatói szerepét, mely által az emberek belső életébe is betekintést nyer, valamint részt vesz Istennel való kiengesztelődésükben. Ez a hatalom a *kézrátétel* által adatott neki, s ennek kegyelmét sokszor fel kell szítania önmagában (2Tim 1,6). De legmélyebb és legátfogóbb megközelítéssel akkor tud tenni a szentgyónás katolikus köztudatban való átfarmálódásáért, ha *ő maga is minél inkább bűnbánó lelkületű és gyónó gyakorlatú*. Ekkor valóban a *Szentlélek vezetése alatt él, s Általa valósan vezetheti a rábízottakat* (OP 15.).

PRAKTIKUS ÖSSZEGZÉS

Ha magunk elé idézzük az Egyház bűnbocsátási gyakorlatának régi értékeit, amelyek az idők során elhalványultak vagy netán el is tűntek, tehát újra felfedezendőek gyónási-gyóntatási életünk számára, s melléjük tesszük a vázolt modern követelményeket, a következőkben összegezhjük a papság feladatait:

– Az igehirdetésben és a hitoktatásban rendszeresen szóba hozni a bűnbánattartás ajándékjellegét, nevelni és formálni a hívők bűnfogalmát, bűntudatát és bűnbánatát, beleértve annak közösséggel szembeni jellegét, és a közösség szolidaritásának fontosságát is.

– Megfelelő állapotokat létrehozni a szentgyónás feltételeinek biztosításához: a gyóntatószékek illetve gyóntatási szobák legyenek alkalmasak a Krisztussal való bensőséges találkozás helyszínéül szolgálni. (Sokfelé járva egyszer-egyszer tapasztaltam, hogy e helyiségek kiesnek a takarítás figyelméből.) A gyóntatószoba kialakítása azért is fontos, mert ez alkalmasabb helyszín a nem bűnökkel, hanem inkább súlyos problémákkal vergődőknek a hosszabb időt igénybe vevő meghallgatására.

– Alkalmat adni mindenkinek a szentgyónásra. Ez annál is inkább hihetetlen áldozatot követelő feladat a paptól és a hívőtől egyaránt, mert a paphiány nyomasztó terhe miatt egyre inkább lehetetlenné válik a szentmisek alatti gyónás. Hétköznapi stabil és rendszeres alkalmakat szükséges kialakítani, ami az átlagkatolikus gondolkodásának is lassú átfarmálását teszi szükségessé.

– A bűnbánati liturgiák széles körében való elterjedése több szempont legalábbis megindításához, egyházi köztudatba helyezéséhez vezetne. Egyfelől alkalom adódna minden résztvevő számára a bibliai gondolkodásmóddal való táplálkozásra a bűnnel, bűnbocsátással kapcsolatban („az üdvösség ismeretére tanítod nemzetét, hogy bocsánatot nyerjen minden bűnük” Lk 1,77); másfelől elmélyítené a bűnnek nemcsak Istent sértő, hanem egyházat megsebző jellegét; s nem utolsósorban a bűnnel igaz szívvel küszködők iránti imádságkötelezettség látószögét is megteremtené a hívekben és a papokban egyaránt.

– A gyóntató pap az isteni igazságosságot és irgalmat egyszerre képviselje minden gyónóval szemben. Nem könnyű feladat, százszor-ezerszer meg kell újulnia e lelkültenben. Hiszen ha számba vesszük a gyónótípusokat, többségükkel szemben e *keresztusi szerep* megvalósítása tehervállalást jelent. Vannak a túl ritkán gyónó tanácstalanok, akik azt is szégyellik, hogy oly sokáig kimaradtak a bűnbocsánat világából. Ellen-téteik a túl gyakran gyónni szándékozók, akik sokszoros felvilágosítás ellenére sem hiszik el, hogy a szentmise elejének bűnbánati imádsága általában alkalmassá tenné

őket a méltó szentáldozásra (a minden egyházközségben meglévő pszichés sérültek gyóntatásának terhéről nem is szólva). Vannak, akik akárhány évesek, bűnbánatuk és szóhasználatuk gyerekes szinten maradt. Vannak, akik úgy hiszik, hogy a bűnbánat érzelmi kitöréseket kell, hogy jelentsen, s akadnak, akik bűnbevallás miatti szégyenüket cinikusnak tűnő stílussal palástolják. Vannak, akik hihetetlen alapossággal fölkészülve gyónnak, s vannak, akiknek minden szavát el tudná mondani helyettük a pap néhány évi ottlét után. Vannak, akik mérhetetlen részletességgel, minden körülményt figyelembe véve mondják el bűneiket, s olyanok, akik nem is bűneiket, hanem a megsértett parancsokat sorolják fel. Vannak, akik esetleg évtizedek múlva jutnak el egy-egy nagy bűnük bevallásához (tehát ennyi időn keresztül lényegében érvénytelenül végezték szentségi bűnbánataikat), s olyanok, akik nem is gyónni akarnak, hanem nehézségeiket, aggodásaikat szeretnék megosztani valakivel (s persze hiába mondja nekik a pap, hogy mivel ez nem gyónás volt, nem feloldozást ad, hanem áldást, mégis elmondják a bűnbánó imádságot). Vannak, akik apró hibák és gyarlóságok zuhatagába rejtik el azt az egy bűnt, amelyet valóban nagyon szégyellnek (a tapasztalt és érzékeny lelkű gyóntatónak sajátos antennája van ennek fölismerésére), s olyanok, akiknek lelki érzékenységét csak egyetlen bűn tölti ki, s annyira csak ez ellen küzdenek, hogy észre sem veszik, hogy mennyivel súlyosabb hibáik (általában állapotbeli kötelességeikkel szembeni mulasztásaik) akadnak. Vannak, akiknek ajkáról könnyen jön a szó, s olyanok, akiknek sok zaklatottsággal szinte felszakad lelkük mélyéről a bűnük terhétől való szabadulás vágya. Vannak, akik türelmesen meghallgatják a papi intelmeket, sőt keveslik azokat, s olyanok, akik többféle módon jelzik, hogy ők igazából a feloldozásért jöttek. Vannak, akik a tömeges sorban állás után gyóntatószékbe lépve tisztában vannak azzal, hogy most csak pár perc jut rájuk, s olyanok, akik sorra kerülve a bőbeszédűség jogát fenntartják maguknak. Vannak, akik nevén nevezik elkövetett bűnüket, s olyanok, akik az eufémizmus segítségével csak mintegy utalnak rá. Vannak, akik kialakított szisztémájuk szerinti rendszerességgel gyónnak (el kell ismernünk: hosszú távon hatalmas jelentősége és megtartó ereje lehet ennek), s olyanok, akik akkor nagyon szükségét érzik. Vannak, akikben markánsan jelentkezik az erős fogadás (tudniillik, hogy a bűnre vezető alkalmat is elkerülik a jövőben), s olyanok, akik hosszabb idő után döbbennek rá illetlen felelősségükre. Vannak, akik ragaszkodnak gyóntatójukhoz, akit egy idő után már lelki vezetőjüként is számon tartanak, s olyanok, akik csak legvégső esetben gyónnak olyan papnál, aki valamilyen szinten személyesen is ismeri őket. Vannak, akik a gyónást a Jézussal való személyes találkozás lehetőségként tartják számon, s olyanok, akik minden évben megküzdnek önmagukkal azért, hogy az egy kötelező, húsvét környéki gyóntatószékbe benyitásra egyáltalán rá tudják szánni magukat. Vannak, akiknek legfőbb bűnként számon tartott dolog az új törvény bevezetése után évtizedekkel is az, hogy nagybőjtön kívüli időszakban pénteken húst ettek, s olyanok, akik az életszentség olyan fokán beszélnek önmagukról teljes és őszinte alázattal, amilyenre az őket gyóntató még nem tette magát alkalmassá, stb. *A papnak mindegyikük számára a krisztusi megbocsátás és fölemelés fegyelmeztségét kell megvalósítania. Azaz a türelmet és a kiegyensúlyozottságot, mert ezekkel képes minden típushoz tartozót egy lépéssel az érettebb bűnbánattartás felé vezetni: lépésről lépésre az újjáteremtést adó Megváltóhoz odaségíteni.* – Az egyre kevesebb számú pap akkor tudja nyomasztó terhét hordozni, ha kollegiális lelkülettel igyekszik eleget tenni kettős feladatának: szolgálni a jelen gyónóit,

és elébe menni a jövőnek, mintegy formálni a jövőendő gyónóinak látószögét és gyakorlatát. Ez konkrét módon annyit is jelent, hogy a nagyobb ünnepek előtt a *triduumok* is megújításra várnak: ilyenkor több papnak kellene egy egyházközségbe mennie, és a szentbeszédeket ki lehetne egészíteni bűnbánati liturgiákkal, melyek után az egyénenkénti szentgyónások, majd a közös hálaadás következne. Ezzel újfent lehetőség adódna a bűnről és a bűnbocsátásról kialakult fogalmak közösségi távlatú kiszélesedésére.

Az összegzésben arra is szükséges utalnunk, hogy *a szentségekben a pap, amikor rítust teljesít, akkor valójában Krisztus és az Egyház cselekszik általa*: a szentség kiszolgáltatásánál a pap mint emberi megjelenítő a figyelmével és fegyelmével szolgálja a megváltói mű aktualizálását. A pap saját arcával, kilétével általában csak az igehirdetésben tud megjelenni: figyelmet összpontosítani, valami fontosra ráirányítani, lelki-szellemi táplálékot adni, – de ekkor is mindig Krisztus mondanivalójának szolgálatában kell állnia. A szentgyónásban azonban saját egyéniségével a pap akkor tud „sajátos pluszként hozzáadódni” a megrendítő, szent és objektív cselekményhez, ha *Krisztus irgalmassága* tud tükröződni általa. *Ez a sajátos krisztusi irgalmasságba öltözés egyet jelent a rendíthetetlen fegyelmezettséggel, mely szükséges keretül szolgál a figyelmeztetni, inteni, buzdítani, vigasztalni, és megerősíteni tudásnak.* Mert minden nehézség és teher ellenére, ami a gyónáshoz és a gyóntatáshoz kötődik korunkban, a papoknak arra kell törekedniük, hogy *a kiengesztelődés szentségének a szolgálata nekik és a gyónóknak is újra és újra az Atya újjáteremtésének megtapasztalása, a Szentléleknek megnyílás és a Krisztusba öltözés realitása legyen.* Chesterton önéletrajzában beszámol arról, hogy katolizálásában döntő szerepet játszott a katolikus egyház bűnbánat- és bűnbocsánat-értelmezésének a megismerése. „A bűnbocsánat szentsége új életet ad, és az ember kiengesztelődik valamennyi létezővel, de nem úgy, ahogy azt az optimisták, a hedonisták és a boldogság pogány prédikátorai hirdetik. Az ajándéknak ára van, és ez a gyónáshoz van kötve. Vagyis az ár neve Igazság.”⁴ Igen, *a szentgyónás új életet ad, de úgy, ahogyan Jézus hirdeti*: szembesülni a létet és a megváltást ajándékozó Atyával; rádöbbenni saját gyengeségünkre és erőforrás-hiányunkra, hogy tudniillik önmagunk erejével képtelenek vagyunk életünket legjobb meggyőződésünk szerint alakítani; alázattal odafordulni Krisztushoz, aki őszinte bűnbánatunkat elfogadja, és bűnbocsánatával megsemmisíti bűneinket; a memóriánkban megmaradó, megsemmisített bűnök tanulságként szolgálnak: e pontokon már megtapasztaltuk gyarlóságunkat, szükséges hát elkötelezettebben és markánsabban együttműködni a mindig velünk lévő Megváltóval; az Ő megbocsátását megélve kötelességünk embertársainknak megbocsátani, rájuk irgalmas szívvel tekinteni („így tesz mennyei Atyám is veletek, ha mindegyiktek szívből meg nem bocsát felebarátjának”, fejezi be Jézus a szívtelen szolga megbüntetéséről szóló példabeszédet, Mt 18,35); azaz *minden szentgyónásunkkal (és gyóntásunkkal) a tékozló fiú történetében meghirdetett atyai ház felé, tehát hazafelé igyekezni.* Ha minderre törekszünk, gyónásaink és gyóntásaink árán Krisztust, az Igazságot nyerjük újra és újra el, s általa megtaláljuk az Utat és az isteni Életet is (Jn 14,6).

4 CHESTERTON: *Önéletrajz*, Szent István Társulat, Budapest, 2002, 311.

SZEMÉLYES UTÓSZÓ

Többször csodálkoztam – mint gondolom, mindenki, aki nyilvánosság előtt tanít és prédikál –, hogy évekkel később valakivel találkozva az illető megemlégtette: ezt és ezt a fölismerést akkor kaptam, amikor az atya azt mondta, hogy... – és utalt valamilyen kijelentésemre. Érdekes, válaszolom ilyenkor többször, lehet, hogy ezt mondtam, de nem emlékszem arra, hogy ezt mondtam volna. A beszédnek ugyanis olyan hatása is van, hogy egy apró gondolatmorzsa megindít egy folyamatot a hallgatóban, melyet azután ő – talán indokolatlanul is – nekünk tulajdonít. Lehet, hogy így van ezzel most Jelenits tanár úr is, s álmélkodik azon, hogy a felvázolt gondolatsor kiindulópontja egyik mondata volt. Újra bekövetkezett hát Izajásnak Isten nevében kihirdetett szava: „Amint lehull az eső és a hó az égből, és nem tér oda vissza, hanem megitítja a földet, termékennyé és gyümölcsözővé teszi, magot ad a magvetőnek és kenyeret az éhezőnek, úgy lesz az én ígém is, mely számból kijön: nem tér vissza hozzám eredménytelenül, hanem megteszi, amit akarok, és véghezviszi, amiért küldtem” (Iz 55,10–11). Igen, Isten Igéje mozgást, változást indít meg az ember lelkében, azaz megtermékenyítő hatású. Ám bizvást mondhatjuk: Isten Igéjének mély és hiteles magyarázata is az. Legalábbis én más felismeréseket is köszönhetek a most ünnepeltnek.

ÉLETRAJZI ADATOK: a Szerző korán elhunyt erkölcsoteológus, egyetemi tanár, pápai prelátus volt (1951-2015). Kiskunfélegyházán született, szülővárosában zenei általános iskolába járt, majd a Móra Ferenc Gimnáziumban érettségizett 1969-ben. Váci egyházmegyes kispapként Szegeden, majd Budapesten a Hittudományi Akadémián végezte teológiai tanulmányait. 1974-ben Vácott pappá szentelték. 1974 és 1977 között Pécelen, 1977-től 1983-ig Gödöllőn volt káplán. 1977-ben erkölcsoteológiai disszertációval szerzett doktorátust a Hittudományi Akadémián. 1985-ben Strasbourgban posztgraduális tanulmányait elvégezve szakdoktorátust szerzett. 1985–1990 közt prefektus volt a budapesti Központi Papnevelő Intézetben, mellette megbízott előadó a Hittudományi Akadémián. 1990–1991-ben segédlelkésként működött Pestszentlőrincen. 1991-től 1993-ig teológiai tanár az Egeri Hittudományi Főiskolán, 1994–1997 között Győrben. Időközben a Központi Kántorképző Tanfolyam hittantanára is volt 1980-tól 1996-ig, 1976 és 1988 között pedig a Magyar Rádió *Katolikus félóra* című műsorának egyik szerkesztője, 1976-tól rendszeresen megjelentek írásai az *Új Ember* katolikus hetilapban. 1992-1998-ig az erkölcsoteológia tanára az Egeri Hittudományi Főiskola váci levelező tagozatán, 1995-től pedig a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának (PPKE HTK) levelező tagozatán. 1992-től a PPKE HTK docense, 1997–2001-ig a Liturgia és Lelkipasztorkodás-tan Tanszék professzora. 1999-ben habilitált. 2001 óta az Erkölcsoteológiai Tanszék vezetője, illetve 2004-től a PPKE HTK levelező tagozatának igazgatója volt. Hitoktatási, morális és homiletikai művei jelentek meg különböző folyóiratokban és önálló könyvekben. Forrás: Útaidon, (Ünnepi kötet Jelenits István 70. születésnapjára), Magyar Piarista Rendtartomány, PPKE BTK, Új Ember Kiadó, Budapest, 2002, 131-142.

Törpe testben óriás

BOLDOG LEOPOLD BOGDAN MANDIĆ, A GYÓNTATÓSZÉK ÓRIÁSA

Szűkebb körökben nem szégyelljük kimondani: Ments meg minket, Uram, a szent emberektől! Ilyenkor a „szent” szót idézőjelbe illenék tennünk, de nem szorítjuk idézőjelek közé. Gonoszkodó cinizmussal általánosítunk. Talán Leopold atyának sem juttatnánk többet az említett különös „fohásznál”, ha rajtunk állna. Ez a kicsi, manónak tűnő ember azonban (mindössze 135 cm magas volt) olyan édes gyümölcské érett az egyház fáján, amilyenre éppen napjainkban éhezik a lelkünk. Itália kék ege alatt érett meg az életszentségre, de Hercegovinában született 1866. május 12-én. Az istenadta csöppséget (a Bogdan név a latin Deodatus megfelelője) a festői Boka Kotorska öböl kéklő ege alatt ringatta és babusgatta édesanyja, aki a dalmáciai horvát asszonyok egyszerűen okos anyai ösztönével jól sejtette, hogy Benjáminját (mert Bogdan tizenkettedik és egyben sort záró gyermeke volt szüleinek) nem szabad elkényeztetnie. A gyermek ugyan hajlott volna hevessegre és rátartiságra is, volt benne hajlam keményfejségre és kíméletlenségre: anyja révén a dalmáciai „nemes” családok, apja ágán a boszniai hegyek emberének a tulajdonságait örökölte. Szerzetes korában, amikor valami miatt fölhevült, gyorsan másra fordította a beszédet, megjegyezve: „Bocsásson meg, ne haragudjék, de tudja, a vér nem víz. Bennem dalmát vér folyik.” (Szent Jeromos nemzetiségének szenvedélyes vére.) A szülők azonban maguk is mélyen érettek és vallásilag egészen keresztény emberek voltak. Apja, ha tehette, nemcsak naponta hallgatott szentmisét, hanem meg is áldozott. Fia is vele ment. A múlt század derekán ez még ugyancsak szokatlan volt. A szülők huszonegy év során vállalták a tizenkét gyermeket, mindet jó szívvel. A legutolsót is, akinek a személyén át megannyi kegyelem áradt az emberekre, mikor gyóntatószékében kerestek kibékülést Istennel.

Bogdan kisgyermekkorától szerzetes szeretett volna lenni. Szűkebb szülőföldjén nem valósíthatta meg álmát. Ezért az olaszországi kapucinus atyák kolostorának ajtaján kopogtatott, hátha bebocsátják és maguk közé fogadják. „Felszerelkezett” mindenfajta bizonyítvánnyal és ajánlólevéllel. Azt még csak értjük, hogy plébánosa, az őszinte és nagydarab hercegovác esperes azt írta róla: „kifogástalan magaviseletű”, és a dicsérettől szinte súlyosnak tűnő ajánlólevelet a fiú kezébe adta; de azt már sehogy sem fogjuk fel, hogyan írhatta öreg doktor bácsija az orvosi bizonyítványban „erős testalkatúnak”, sőt vasegészségűnek, amilyenel bárhol a közéletben megállhatja helyét. Bogdan mindig gyenge egészségű volt. A kapucinus atyák azonban észrevették, milyen fény ragyog ennek az ifjúnak a lelkében, és nem engedték, hogy hivatása kialudjék. Nevelői józanságának köszönhető, hogy nem tanácsolták haza gyenge egészségi állapota miatt, és ötvennyolc éven át élhetett szerény szerzetesi életet, ebből egy-két rövid megszakítással 36 esztendő Padovában, majdnem egész papi működését a gyóntatásnak szentelve. Szerzetesi nevén ismerik őt a hívek. Elmondhatjuk, hogy neve bejárta a keresztény katolikus világot, s éppen olyan odaadóan ragaszkodnak hozzá a Duna-Tisza közén emberséges jó barátra vágó hívek, mint tengeren túl a

kanadaiak és brazilok, vagy spanyolok, lengyelek, s nem utolsó sorban a reá annyira büszkén tekintő horvát katolikusok, akikért népéhez való őszinte ragaszkodással oly sokat imádkozott életében a jó öreg padovai kapucinus páter, az egykori dalmát kisfiú. Boldoggá avatása előtt is szentként tisztelték szerte a világon, ezrek kérték segítségét, imáit. 1959-ben pl. Kovács Sándor szombathelyi püspök az ő közbenjárásának tulajdonította gyors felgyógyulását. Magyarul Lipót atyának kezdtük szólítani, bár a „páter Leopold” megszólítás mintha jobban visszaadná emberséges eredetiségét. Mintha az első keresztény századok és a középkor szokása ismétlődött volna meg vele: a nép kezdte benne dicsérni Isten megszentelő irgalmát, az emberek iránti nagy szeretetét. Ennek köszönhető, hogy a Szentatya százezrek kérésének eleget téve, mintegy a nép kívánságára nem várta be a boldoggá avatásig előírt ötven évet, és már 1976-ban az egész egyház szeme elé állította Isten hűségese kis szolgáját.

Gyónatószéke körül állandóan sorfalat álltak az emberek. Pedig az 1885 májusában fogadalmazó fra Leopoldo elsősorban alázatos szerzetes kívánt lenni, hogy a csendes szenvedés áldozatát mutassa be a keresztény világ egységéért. Bár az olasz kultúra fölényben volt az akkori Dalmáciában, az ifjú Bogdan mégis mindig ragaszkodóan horvátnak, szlávnak tartotta magát; fájdalommal látta, hogy a délszlávokat a keleti és nyugati egyháznak akkor még szíveket elválasztó, külön-külön nyáját őrző kerete választja el egymástól, külön világként. Szenvedni kívánt, csakhogy e keretek mennél hamarabb összetörjenek, hogy annál inkább kiterébélyesedjék az embereket egybekapcsoló szeretet. Ezért vállalta tudatosan biológiai adottságait, és sohasem jutott eszébe elégedetlenkedni, lázadozni, perbe szállni. Még akkor sem, amikor néhány évvel később a perasti kapucinus templomban kezüket csapdosták össze az ájtatos, rózsafüzéres dalmát nénik, mert látták, hogy még zsámolyról sem éri el a szentségház mélyére rejtett cibóriumot, és csak körülményes igyekezettel és furcsa testmozdulatok árán sikerül kitornáznia a fehér Ostyát rejtő ezüst tokot. Hogy is szentelhettek ilyen törpét pappá?

Pedig felszentelték. Az egyszerű fogadalmak után Páduába küldték filozófiát tanulni, majd a teológiát is elvégezte, hogy ezek után 1888. október 20-án ünnepélyes örök fogadalmat tegyen. Tanárai, nevelői, előjárói kivételesen érettnak tartották mind szellemileg, mind lelkileg. Ezért két évvel később alszerpappá, végül áldozópappá szentelték (1890. szeptember 20-án). Az akkori évek felfogása szerint szigorúan ügyeltek arra, hogy gyónatási engedélyt legföljebb négy évvel később kapjon. Ekkor terjesztette föl a kapucinusok tartományfőnöke erre is a velencei általános helynőkhöz. Előbb azonban hivatalosan kinevezték „hatszónoknak”. Vajon a szerzetesi előjárók „fogása” volt-e ez, vagy inkább melléfogása, ki tudna rá választ adni. Tény, hogy Leopold atya darabos nyelvű volt. Ha nem prédikált, nem dadogott, de fordítva igen; s ha a szótagokat nem is ismételte, de a szavakat és mondatrészeket annál inkább. Beszédhibája még a misézésben is zavarta, sőt a tanácsadásban is nehézséget okozott. Sokszor próbálkozott, hogy kiküszöbölje ezt a fogyatékoságát: ez talán menne, ha természet nem is nyújthatja meg. De hiába igyekezett, a hiba a korral csak rosszabbodott. 1934-ben, amikor lelki gyermekei lehetővé tették, hogy elkísérje őket egy lourdes-i zárandokútra, megvallotta: ez az egyik kegyelem, amelyet a Szent Szűztől kér. A Szűzanya jobbnak látta, hogy továbbra is meghozza áldozatát.

Tizenöt éves keresés időszaka következett Leopold atya életében. Ezekben az években került haza Zadarba (Zara), a parányi kapucinus közösség előjárójának. De csak három évet töltött szűkebb hazájában (1891-1894), mert mint a tartományfőnökségen megállapították, túl jóságos volt ahhoz, hogy jó előjáró lehessen. A novíciusházba küldték, Bassano del Grappába, miután maga is meggyőződött róla, hogy emberileg ítélve vajmi keveset tehetett volna zadari működésével a keresztény egység megvalósításáért. Kivéve azt, amit bárhol vállalhatott: az e szándékra felajánlott szenvedést.

Másfél évtized múltával azonban csodálatos emberré vált a jó páter. Különösen azok keresik gyóntatószékét, akik a házasséttel kapcsolatos nehézségekben kívántak okos tanácsadóra lenni. De nemcsak feleségek és férjek gyóntatójává lett, hanem egyetemi tanárokévá is. 1906-ban véglegesen Páduába helyezték át. Mindenkihez volt szava, mindenkinek tudott tanácsot adni. Egyetlen főelvet ismert: mindenkit odavezetni Isten irgalmának forrásához.

Minden pap gyóntat – mondotta –, de más a gyónást meghallgatni, és más a lelkeket a szentség útján vezetni: bele tudta élni magát a tékozló fiú atyját helyettesítő szerepébe, de tudott Keresztelő János módjára dörögni, lángot szórni is. Amilyen kicsi volt termetére, olyan nagy volt lélekben. Amennyire gyengélkedett betegeskedése miatt, annyira erős volt akarata. Ennek erejével volt képes reggeltől estig a gyóntatószékben ülni: a sok üléstől, betegeskedéstől megpúposodva is kitartani, feloldozást sugtogni, könnyeket törölni, Isten Irgalmát és jóságát hirdetni. Mintha csak állandóan azt ismételte volna a gyóntatószékhez feszített kicsi testével, amit nagy lelke akkor mondott ki, mikor pappá szentelték ifjúkori barátjának gyermekét: „együtt örvendek veled gyermeked pappá szentelésén – írja –, apostoli küldetést vállalt. Légy támasza, hogy kitartson ezen az életúton. Kétségtelenül az áldozatok és szenvedések útjáról van szó, de az, Aki az Evangélium szolgálatára méltóztatott bennünket meghívni, helyettünk végzi el a legnehezebbet!”

Azt gondolhatná valaki: a gyóntatás lelki munka, könnyű megszentelni. Mintha már a régiek is nem tudták volna: „quotidiana vilescunt”, a mindennapos elértéktelenedik. Kevés pap képes naponta 3-4 órán keresztül gyóntatni; ő pedig napi 10-12 órát töltött a gyóntatószékben. Nem keményíti-e meg könnyen az emberi nyomorúságok szüntelen hallgatása a szívet? „Számptalan gyóntatásom arra készítet – találjuk P. Leopold följegyzései között –, hogy óvatos legyek, nehogy mások rosszasága rám is átragadjon. Egyeseknél nagy elővigyázatra van szükség, nehogy a hitet veszélyeztessék. Az ember sokszor tűz és víz között érzi magát; nem tudja, hová forduljon, hol kapaszkodjék meg. Ezekben az esetekben azt mondom: az Úr Istenre bízom, ő rendezze el a kérdést, ő óvjon meg a gonosztól.” Ha véletlenül a szobájában vagy a kápolnában volt, amikor gyónók keresték, azonnal felelt: „Máris itt vagyok” (Eccomi, eccomi), s mosolyogva sietett eléjük, felejtve rosszullétét vagy igényeit, mintha ezek nem is léteztek volna. A templom melletti kis gyóntatószobácskában várt sokszor késő éjjelig is, ha valaki csak a kései órákban tudott eljutni hozzá. 1944-ben a bombázások lerombolták a kolostort és a templomot, ahol működött. De megmaradt csodálatosképpen ez a gyóntatócella, annyi Isteni irgalom és könyörület színhelye.

„Még nem voltam nyolcvéves – mesélte el egyik ismerősenek –, amikor valami hibát követtem el, ami nekem nem tűnt súlyosnak. De nővérem igen megszidott érte, s a plébánoshoz vitt. Ez először alaposan összeretemtett, majd kitérdeltetett a templom közepére. Igen zavart voltam, s azt mondtam magamban: „Miért kell ilyen keményen bántani egy gyerekkel ilyen kis hiba miatt? Ha nagy leszek, szerzetes akarok lenni és gyóntató, s a szegény bűnösöket Isten irgalmával és jóságával fogom kezelni.” Ebből a gyermekkori csirából teljesedett ki az emberi életet ismerő, rajta meg nem botránkozó, azt fölemelni akaró baráti magatartása. Élő hitéből kisugárzó nemes, baráti, testvéri szeretete vonzotta hozzá az embereket. De paptársak és egyetemi tanárok is nem egyszerűen fordultak hozzá erkölcsi kérdésekre vonatkozó nehézségeikkel.

Ha valaki bejött hozzá, felállt, szeretettel üdvözölte és a térdeplőhöz vezette. Ha az illető bizonytalankodott, magát megalázva biztatta: „Csak bátran: nézze, én ugyan pap vagyok, de mégis csak nyomorúságos ember. Ha az Isten nem tartana kordában, rosszabb lennék, mint mások. Ne féljen.” Jósága, megértése egyeseknek engedékenységgel vagy lazaságnak tűnhetne. Ő másként látta: „Ötven éve vagyok gyóntató. Lelkiismeretem nem vádol amiatt, hogy megadtam a feloldozást. Inkább azt a három-négy esetet fájlam, amikor meg kellett tagadnom. Talán nem tettem meg mindazt, ami rajtam múlt, hogy ezekben a lelkekben bűnbánat ébredhessen.” Tudott azonban Krisztus tekintélyével is föllépni: „a gyóntatásnál és tanácsadásnál érzem hivatalom egész súlyát. Lelkiismeretemet nem bocsáthatom áruba. Mint pap, Isten titkainak sáfárja, amikor a stólat viselem a vállamon, nem félek senkitől. Első helyen és mindenekelőtt az igazság a döntő”. Megtörtént, hogy egy előkelő hölgy tanácsát jött kérni leánya balul sikerült házasságának ügyében. De mikor elmondta: félt, hogy a lány pártában marad, ezért hirdetést tett közzé az újságba, és így talált a nem megfelelő vőre, P. Leopold szigorúan válaszolta: „Szomorú vásárt csinált lányával! Menjen, én nem tudok mást mondani.” Az vérig sértve távozott, és szavait kiforgatva följelentette az egyházi hatóságnál. Amikor a valóság kitudódott, fölmentették, megcsodálva függetlenségét.

Leopold atya lelkéből állandó hála áradt a Keresztrefeszített felé, aki „helyettünk végezte el a legnehezebbet”. A szentmise bemutatását tekintette napja központjának, ebből merített erőt. Napközben pedig, ha szabad perce akadt, visszatért az oltár elé, hogy imádja az ott jelenlevő Krisztust. „A tabernákulum paraszának melege nélkül kialszik a papi szív lángja: egész éjszakákat átvirrasztott; ha aludt is, legfőlőbb öt óra hosszát. Állította, hogy nincs ideje alvásra, mert éjjelenként azokért kell virrasztania és vezekelnie, akiket napközben meggyóntatott. Csak így lehet megjelteni a Mestert, aki a kereszten is imádkozott.

Akkor vált különösen lelki óriássá, amikor a második világháború előtti és alatti években azokon kellett segítenie imájával, akiket megaláztak, üldöztek. A népek közötti gyűlölet szörnyűségei még több imára és önmegtagadásra készítették. Mintha a nemzetiségében sajátosan megnyilvánuló horvát népnek kívánt volna örök útjelző lenni. Ezekben az években ismét átjárta a keresztények egységének megvalósulása utáni vágy. Élete legszebb álmát újból és újból végigálmódja: hogy a szülőföldjéről jól ismert keleti pravoszlávok és a katolikusok ismét egyetlen egyházzá váljanak. Boka Kotorska öble mentén sohasem voltak torzsalkodások a keleti és nyugati egyház keresztény hívei között, mindkét egyház gyermekei lélekben egyetlen egyházhoz tartozónak érezték magukat.

1937-ben jegyezte föl: ötven éve hallotta először Isten hívó szavát, amely arra szólította, hogy a keletiekért imádkozzék és dolgozzék. Ezt a fogadalmát gyakran megújította; halála után 26 följegyzést találtak erre vonatkozólag, az elsőt 1905-ből, az utolsót nem egészen egy évvel halála előtt. 1912-ben erre áldozta fel magát Istennek. Lelki gyermekeit is imádkoztatta erre a szándékra. Munkáját mint az egység kiesésének kegyelmi eszközét tekintette: „életem a keleti egyházaké. Szívem rab madár Itália kalitkájában, de hatása a tengeren túlra ér. Mindenki, akinek itt, Páduában szolgálatomra van szüksége, egy darab Kelet nekem.” Jól tudja, hogy az egység kegyelmét Krisztus vére árán kell Istentől kieszközölnie. Isten szívéhez pedig a legrövidebb út a Szűzanyán keresztül vezet: „Legszentebb Szűzanya, vallo, hogy Te szívvel-lélekkel törődsz az elszakadt keletiekkel. Amennyire rajtam áll, közre akarok működni anyai szeretetteddel.”

Leopold atya életrajzát igen nehéz vázlatosan megírni. Lelkülete talán Vianney Szent Jánoséhoz hasonlítható. Szerzetestársai „zsebkiadású embernek” nevezték, VI. Pál pápa óriásnak mondta és az ökumenizmus előfutárának abban az időben, amikor még a kifejezést sem gyakran emlegették. Beszédhibája miatt úgyszólván sohasem szónokolt, gyóntatószékében viszont állandóan beszélt. A szó szoros értelmében a lelkekbe látott: gyónói helyett sok esetben ő maga sorolta a bűnöket. A boldoggá avatási eljárás előírásai szerint 1976-ban is felnyitották koporsóját: teste ép volt, nem indult oszlásnak. Páduában egész sor férfi viseli a Leopold nevet, megannyi nőt hívnak Leopoldának. Valamennyit ő mentette meg az életnek: a szülők, orvosok, szülésznők már elhatározták, hogy nem szabad megszületniük. Leopold atya azonban mindig biztosan állította a remegve gyónó kismamáknak: „Semmiképpen sem! Nem és nem...” Isten az élet legfőbb Ura, az őáltalá adott életet nem szabad kioltani. A kilátástalannak látszó szülések mind jól végződtek: anya és gyermek mindig életben maradtak. Az aggályoskodó kismamákra erélyesen intett rá a páter: „Majd én elintézem!” Hálából aztán mind több Leopold és Leopolda játszott a páduai utcákon.

Mandić atya különösen rendkívüli volt a nők gyóntatójaként. Egyik gyónója ezt jegyezte fel róla: „Sohasem hittem volna, hogy férfi, méghozzá kolostorban élő szerzetes, aki távol él az élet durva megnyilvánulásaitól, ennyire ismerheti a nők lelkét, ilyen nagyon bele tudja magát élni helyzetembe. Mi nők természetünk szerint sokszor gyengék, támaszra szoruló, kislelkűségre hajlamosak vagyunk, különösen, ha egyedüllet szorongat bennünket. Kétségbeesünk, hitünket veszítjük, nincs többé kapcsolatunk Istennel, mindezt képes volt megérteni és velem együtt átélni ez a jóságos atya, tudott komor felhőket oszlatni, reményt önteni lelkünkbe, határozottságra serkenteni, önbizalmat visszaadni, Istenhez emelni...”

„A Jézus iránti szeretet tűz, az áldozat és szeretet fájának kell táplálnia” – mondotta. De elsősorban nem rendkívüli vezeklésekben kereste ezt az áldozatot. Nem hiába tanította másoknak: „Elég az élet megpróbáltatásait türelemmel viselni: meg nem értést, hálátlanságot, megaláztatást, a légköri változásokat vagy a környezetét, amelyikben élünk. Ez az a keresztség, amit bűneink vállunkra raknak, és Isten megváltásunkra rendelt. De hogy ezek a megpróbáltatások lelkünk javára váljanak, az ember ne meneküljön tőlük mindenáron... Ha csak azt szenved el, amit nem tud elkerülni, akkor nem lesz érdeme.” Leopold atya fő áldozata az állandó rendelkezésre állás és saját fogyatékoságainak türelmes elviselése volt. Gyenge alkata miatt egész életén

keresztül szenvedett gyomrával. A téli hideg is igen megviselte: gyóntatócellájába csak élete végén állítottak be egy kis kályhát. Mint Isten kiválasztottjának ki kellett innia a lelki szárazság keserű poharát is. Meghitt barátai úgy értelmezték egyes följegyzéseit, hogy misztikus kegyelmeket is kapott Istentől. Annál inkább szenvedhetett, amikor a teljes kiüresedés útját kellett járnia: leverett lett, hitbéli kételyek marcangolták, bűnösségének tudata félelemmel környékezte. Ilyenkor lelki vezetőjénél vagy egy meghitt barátjánál keresett enyhülést. Amikor a vihar elült, még nagyobb alázattal újította meg szeretetét, bizalmát: „Tiszta szeretettel akarom beteljesíteni a meghozott áldozatot.” Ezek az időszakok segítségére voltak a lelkek vezetésében is: „a lelki szárazság idején megsejtheti ön is, mint én, mit szenvedhetett a mi Urunk, amikor kimondta: „Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?” Ez a kiválasztottak próbája, de Ő a kulisszák mögött áll és nézi, mennyit tudunk elviselni: ilyenkor is éppen úgy állt gyónói rendelkezésére, mint amikor vigasztalás halmozta el lelkét. „Nem Isten kezéből kapunk-e mindent?”

Végző betegsége – daganat a nyelőcsövén – igen fájdalmas volt. Amikor tehetett, még gyóntatott. De mindig jobban gyengült, hiszen a táplálkozás szinte lehetetlenné vált. Zokszó nélkül viselte, bár ha kérdezték, nem tagadta, hogy szenved, csak hozzáfűzte: „már jobban érzem magam”. Átélt a halálfélelmet is: miért ne féljünk, amikor maga Krisztus is remegett, s kérte Atyját, hogy távolítsa el tőle ezt a keserű poharat? Nem annyira a fizikai felbomlás tölt el ijedelemmel, hanem Isten igazságos ítéletének a gondolata. Úgy érezte élete alkonyán, hogy hiú álmodtá táplált, amikor Krisztus főpapi szívének forró vágyáért akarta bevetni életét: „Hogy mindnyájan eggyé legyenek?” Aki hisz a kegyelem erejében és a szentek közösségében, az tudja, hogy a megváltás harca végző síkon Isten előtt játszódik le. És Leopold atya ide irányította a rá eső közreműködést.

Boldoggá avatása feledhetetlenül szép volt. Az egész ünnepség a Szent Péter téren zajlott le. Bíborosok, érsekek, püspökök, természetesen sok kapucinus szerzetes, hívek a világ minden tájáról vettek részt rajta. Seper bíboros kicsi népének zarándokai megilletődötten járták az Örök Város bazilikáit. A boldoggá avatást megelőző napon a Santa Maria Maggiorében ünnepelték az Eucharisziát a Rómába sereglett horvát katolikusok. Leopold atyát csodálták bíborosuk szavai nyomán. A rákbeteg öreg páter még halála napján, 1942. júl. 30-án is felkelt, a sekrestyébe ment, hogy szentmiséhez készülődjék. Úgy vitték vissza betegágyába. Sebtében megkenték a betegek olajával. A kicsi emberke a Salve Reginát imádkozta. Mondta rendíthetetlenül; s ki merné állítani, hogy nem tudta biztosan: néhány pillanat múlva már ő maga is együtt fog örömezni a Boldogságossal? Éppen csak hogy ki tudta mondani: „ó, irgalmas, ó, kegyes, ó, édes Szűz Mária!” amikor mozdulatlan maradt az ajka. Talán a gyermeki csók mozdulásában vált mozdulatlaná, hogy örökre arra emlékeztessen, ami legédesebb földön és égen egyaránt. Ugyanez a száj mintegy 200.000 órán át suttogott a gyóntatószékben. Akik nem kedvelik a szavakból áradó érzést, de szeretik a számokat, legalább erre a kétszázezer órára gondoljanak, ha ez a gyóntató pap az eszükbe jut.

ÉLETRAJZI ADATOK: a Szerző nagybecskereki püspök volt 1988-tól 2007-ig. Az elemi iskolát szülőhelyén és Szegeden, a gimnáziumot Zentán végezte, majd Zágrábban a Hittudományi Karon tanult teológiát. 1957. június 29-én szentelték pappá Szabadkán. Ezt követően Bácsújfalun, illetve Bácsstopolyán szolgált káplánként, majd 1958-tól Szabadkán püspöki titkár és székesegyházi káplán, illetve Kelebián segédlelkész volt. 1961. augusztus 21-től Verbászon plébános. Emellett a szabadkai Paulinum kissemináriumában is tanított 1970-től. Továbbiakban az újvidéki Szent Erzsébet plébánia, majd 1974-től a Mária neve plébánia plébánosa volt, az újvidéki kerület esperese és pápai prelátus lett. Több zárandoklatot szervezett Mária-kegyhelyekre. Megindította a *Hítélet* című katolikus folyóiratot, aminek 1963-tól 1989-ig főszerkesztője volt. Szintén ő indította el a *Katolikus Kincses Kalendárium* című kiadványt, amelyet 1969-től 1984-ig szerkesztett.

Forrás: *Szolgálat* 33. szám (1977. Húsvét), 45-53.

„A legszentebb áldozat, a legméltóságosabb Oltáriszentség az áhítat gyakorlatai között ugyanaz, ami a nap a csillagok között. Mert valóban középpontja a keresztény vallásnak, lelke a jámborságnak, kimondhatatlan titok, az isteni szeretetnek megmérhetetlen mélysége, amely által valósággal részesülünk Jézus Krisztusban, aki éppoly szeretettel, mint magasztos módon elhalmoz bennünket kegyelmeivel.

Ha imádságunk ezzel az isteni áldozattal egyesül, abból csodálatos erőt merít; s a lélek, amely ilyen módon Isten kegyelmével, szent Lelkének édességével és Jézus Krisztus erejével megtelik, az Énekek éneke szerint: mint a menyasszony vőlegényére támaszkodik, boldogságban úszik, s miként az illatos fűszerek tűzének égbe szálló füstje, jó illattal betölt mindent.

Ezért mindenképpen rajta légy, hogy szentmisét mindennap hallgass, s az isteni Üdvözítő ez áldozatát a pappal együtt a mennyei Atyának magadért s az egész Egyházért bemutasd. Aranyszájú Szent János szerint e fölséges áldozatnál az angyalok seregesen jelennek meg, hogy e szentséges titkot ottlétükkel dicsőítsék. Tehát nem lehet kétség, hogy velük lelkileg egyesülve az ég Urát magunk iránt kegyessé tesszük. A diadalmas és küzdő Egyház ez isteni cselekedet által Jézussal egyesül, hogy benne és általa a mennyei atya szívét magunk felé hajlítsuk, s nála irgalomra találjunk. Milyen nagy szerencse, hogy igaz és bensőséges áhítat által a léleknek ez üdvösséges munkában része lehet!

Ha semmiképpen sem mehetsz templomba, akkor a testi távollétet lelki jelenlétel kell pótolnod. Valamelyik reggeli órában szíved járuljon az oltár lépcsője elé, az áldozópap és a hívők szándékával egyesítsd a magadét; s bárhol légy, foglalkozzál a legszentebb áldozattal, mintha ott lennél a templomban.”

Szalézi Szent Ferenc (Filótea, Második rész, XIV. fejezetéből)

Romano Guardini forradalmi kérdése

A „trigger” angol szó egyszerűen „előidézőt” jelent, de ebből az alapjelentésből sokféle sajátos használat fejlődött ki az idők során a német nyelvben is. Ilyesmi történt a pszichológiában és a pszichopatológiában is. Ott ez a szó ösztönző késztetést jelent, mintegy olyan trauma okozta zavar keretei között, amely autonóm lefutású, gyakran a kiváltó helyzet tényleges jelentésétől függő, és arra visszavezethető reakcióöszönt vált ki. Mintegy „végszót” ad ahhoz, hogy a régi, feldolgozatlan, a maga teljes érzelmi súlyával eltemetett trauma ismét felszínre kerülhessen. – Romano Guardini egy „trigger”!

1964-ben, a Zsinat kezdeti időszakában rendezték meg Mainzban a „Német nyelvterület III. liturgiai konferenciáját”. Néhány hónappal korábban – 1963 végén – elhalasztották, és akkor felmerült a kérdés, hogy ebből következően milyen kihívásoknak kellene megfelelni, és milyen feladatokat kellene kijelölni az illetékes hivatal jóváhagyásával teológiailag megalapozott reformprogram formájában. A nyolcvanas évei közepén járó Romano Guardini, noha szeretett volna, nem tudott részt venni ezen. Így aztán egy – később híressé vált – levelet írt Johannes Wagnernek, a Német Liturgikus Intézet vezetőjének. Ezt a levelet közzétették többek között az 1966-ban megjelent a „Liturgia és liturgiai képzés” című, negyven évet felölelő gyűjteményben. Ösztönző volt ez a levél, amely meglehetősen önálló módon kialakuló reakciók áradatát váltotta ki, tulajdonképpeni tartamával azonban igen keveset foglalkoztak.

A késztetés a szöveg vége felé lévő bekezdésben rejtett, és a következő rövid mondatban fogalmazódott meg: *„Képesek vagyunk-e még a liturgiára?”* A Maria Laachban élő szerzetesek hasonlóképpen megfogalmazott körkérdése is jelentősen hozzájárult a reakcióáradathoz, ami jól példázza azt a mély bizonytalanságot, amit Guardini váltott ki a reform iránti lelkesedése mögé rejtve. Guardini írásának néhány sorával az olvasók elevenére tapintott: ha a liturgia megújításának folyamata az egyházi hatóság ügymenetének részévé válva egyetlen embert sem tudna megcélolni, akkor talán már egyáltalán nem is létezik? Vajon az ember az – akkor még – az iparosodás késői szakaszában lévő társadalom heves változási dinamikájában és ennek antropológiai következményei között egyszerűen eltűnt volna? Vajon a liturgia megújítása talaját veszítette volna azért, mert azok, akiknek ünnepelniük kellene, már nem tudják megtenni, mert visszahozhatatlanul „képtelenné” váltak volna a liturgiára? Olyan viták jöttek így létre, amelyek még sokáig elevenek maradtak.

Ez egy téves vágányra futott vita volt, mivel módozatai kétségkívül elkerülik Guardini szövegét. Mégis tragikus, mert Guardini törekvései annak idején óriási jelentőségűek lettek volna és talán még mindig azok.

A Maria Laachban feltett körkérdés például Guardini írásának főként egy fordulatát parafrázálja, amit azonban ez sugall, a levél szövegösszefüggésében komoly jelentésmódosuláson megy át. Jellemző módon, ez még kifejezettebbé válik, ha észrevesszük, hogy a Laachi parafrázis Guardini szövegéből kiindulva kezeli a fogalmat, vagyis a liturgikus cselekmény fogalmát, és úgy tekinti, mint a fennálló liturgikus képzés jelenlegi formájának döntő kihívását.

Levelének vége felé Guardini egyszerűen rámutat arra a szükségszerűsége, hogy tételének megerősítése érdekében élesebben kell felvetni a kérdést. Kifejezetten a „tisztázás végett” következik be ez a radikalizálódás. Hozzáteszi, hogy ez a kérdés módszertanilag tulajdonképpen a kezdethez tartozik, „Talán a liturgikus cselekmény, vagy az, amit egyáltalán »liturgiának« hívunk, történetileg – az antikvitást vagy a középkort tekintve – annyira összekapcsolódott, hogy a becsületesség kedvéért teljesen fel kellene adni? Vagy talán be kellene látnunk, hogy a fejlett ipar és technika korának embere, aki a mindebből következő pszichológiai-szociológiai struktúráknak is alávetett, már nem képes részt venni a liturgikus cselekményben?” Guardini természetesen komolyan teszi fel ezt a kérdést, és pedig azért, hogy megvilágításával a dolog mélyére hatoljon. De nem az egzisztenciális bizonytalanság tükröképének kérdéséről van szó, amely mint a belső szorongás forгатókönyve, negatív választ előlegez. Így a teljes szövegösszefüggés, mindaz, amit előtte vagy utána mondott, értelmét veszítené. És ezt Guardini már 40 évvel korábban felvetette. Számára semmiképpen nem új: „csak ez a kérdés tehető fel, vajon van olyan liturgikus képzés, ami képessé teszi a mai embert a liturgikus cselekményre? (Ld. Liturgische Bildung 1923. 12).

Guardini 1964-ben írt levele elsősorban azt veti fel: a liturgikus cselekmény hatalmas képzési feladat. Tömören összefoglalja az 1923-ban kiadott liturgikus-pedagógiai programiratot (maga ez az írás benne is foglaltatik az 1966-ban írt gyűjteményhez készült összefoglalásban). Érdemes elolvasni, különösen a Zsinat utáni helyzet szempontjából. A témát tekintve a figyelem egyetlen olyan pontra helyeződik át, amely már sokszor felmerült: minden a liturgikus cselekményre irányuló képzésen fordul meg. Ennek a cselekménynek két jelentős szempontja van: a teljes embert, testet-lelket egyaránt érinti, olyan kifejezési mód, amely jelképeket alkot. Ez magában foglalja az elfogadásra megfelelő képességét. Ez az emberhez, mint *animal symbolicum*hoz tartozó alapvető ténykedés, másfelől pedig olyan közösségi cselekedet, amelyet az ünneplő közösség visz végbe.

Egyáltalán nem magától értetődő, hogy képesek vagyunk erre a cselekedetre. A Zsinat utáni időkre mindent eldöntő feladat marad Guardini számára az, hogy a képzés során begyakoroljuk-e ezt a képességet. Számára ehhez kapcsolódik a liturgikus megújulás sorsa. Vajon igaza volt? Érdemes még egyszer értelmezni ezt a szöveget, és jelenünk fényében reflektálni rá.

Fordította: Jávorné Szűts Magdolna

ÉLETRAJZI ADATOK: a Szerző német világi teológus, író és publicista. Romano Guardiniról egy korábbi számunkban közzétük Horváth Hajnalka írását (*Praeconia* IX. évf. 2014/1, 97-102).
Forrás: *Gottesdienst* 52/2018. október 15, 230-231.

A liturgia: Isten meglepetésszerűségének „szentek szentje”

ÖT LITURGIATEOLÓGIAI TÉZIS

1. *Liturgia = kommunikáció*¹

A liturgia az Istennel való találkozás helye. A liturgia egy olyan esemény, amely az egyént kihívás elé állítja. Egy olyan történés, amely az ember számára saját kiteljesedésre szoruló létének esendőségéből, létkoordinátáinak reális feltérképezéséből kiindulva valós, elérhető, létét beteljesítő távlatot nyit meg, olyan távlatot, amely nem merő utópia, nem pusztán csalóka délibáb, hanem önmagamhoz való megérkezésem „legrövidebb és legegyszerűsebb útja”. A liturgia a Szenttel való találkozás élményét hivatott létrehozni. A kultusz lényege pontosan a találkozásban rejlik, egy olyan találkozásban, amely több akar lenni egy „udvariassági protokolltalálkozásnál”, több akar lenni egy olyan találkozásnál, ahol az ember – eddigi megszokott életmódját követve – létében minden számottevő erőfeszítés nélkül kényelmesen megbújhat a ritualizált forma mögött. A rítus nem a fölhöz ragadt életvitelünk „alibije”, sem pedig immanens céljaink „amulettje”.

A liturgiában – annak rituális strukturáltságában – minden az Istennel való találkozás objektív garantálása érdekében történik. Ez a találkozás kommunikatív jellegű. Nem is lehet liturgiánkat másképp elképzelni, hisz a kommunikáció az emberi lény időbelileg-történetileg kibontakozó létmódja, s mint ilyen – kegyelmi esemény lévén – önmegvalósításának „eszköze”. A liturgia lényege pontosan a találkozásban rejlik, az ég és föld szerelmes csókváltásában. A liturgia a transzcendens és immanens ívköz-játéka, amely a szimbólumok erőterében palpabilis módon megeleveníti azt a feszültséget (vigyázat: nem feszült helyzetről van szó!), amelyben a történelmi keretekben élő ember az örökkévaló Isten előtt áll. A liturgia e két – egymással feszültségben álló – világ között közvetít, anélkül, hogy ezt a feszültséget dialektikusan feloldaná, vagy annak valamelyik mozzanatát abszolutizálná. A liturgiában az ember – mindazzal, ami emberségéhez tartozik – megmarad embernek, Isten pedig éppúgy Istennek. Egyik sem olvad bele a másik világába, hanem a találkozásban az a pillanat szentelődik meg, értékelődik fel, amely magában hordozza a múltat és a jövőt, azaz a történelmiséget, s annak az örökkévalóságra való kibontakozását. Minden próbálkozás, ami ezt a feszültséget feloldani igyekszik, elvetendő, tudniillik nem az Isten és ember közötti találkozást tekinti mérvadónak, hanem a szubjektum önigenlését, megnyugvását. A liturgiában történő találkozás az ilyen lelki hozzáállással rendelkező embert nem állítja megvalósítandó feladatok elé, hanem valójában „lazításra”, pihenésre,

1 Részletesen erről DIÓSI DÁVID: *Az istentalálkozás „szentek szentje”: a liturgikus kommunikáció*, in: *Nők az egyházban – Identitás és kommunikáció* (Sapientia Füzetek 27), Vigilia Kiadó, Budapest, 2015, 191–203.

vélt babérjain való ücsörgésre kábítja. Itt a liturgikus cselekvés csupán az egyéni életvitel megerősítésének az ürügye. Ez a felületes – minden nyitottságot és a változni akarás lelkületét nélkülöző – hozzáállás csupán a *status quo* érzelmi ringatására, „elmélyítésére” szolgál. Az ilyen viszonyulás és szemlélet teljesen ellentmond minden valós liturgikus lelkületnek.

2. A liturgikus „most” a múlt és a jövő „sűrűsödése” a jelenben

A kultikus esemény mezején az ember ráébred arra, hogy élete nem a szappanoperák világára redukálható eseménysorozatok vég nélküli láncolata, hanem az üdvösségtörténeti esemény drámájának szerves része. Ezért szerfelett, roppantul veszélyes, ha a liturgia a „most” – pontosabban a földi „most” – túlhangsúlyozásával elrugaszkodik, elszakad az üdvtörténeti esemény folytonosságától. Tudniillik a liturgikus „most” nem egy önálló, emancipált „most”, ennél fogva a liturgikus „most” nem csupán a jelen jelenje, hanem az isteni „most” „leköltözése” az időbe: a kultikus „most” a múlt és a jövő „sűrűsödése” a jelenben. Azt is mondhatnánk a üdvtörténeti múlt és jövő palpabilitása, érzékelhetősége a jelenben. A liturgikus „most” tehát ontológiailag több, mint a pusztán jelenlévő jelen. A liturgikus „most”-nak minőségi többlettértéke van. A liturgikus „most” a mennyei „most”-ból részesedik. Amikor a „most” önállósodik és a múltat felülírja, amikor a „most” – a pillanatnyilag megélt jelen – kikiáltja függetlenségét, akkor a „most” lényegében saját súlyosságától, Isten által ajándékozott minőségétől menekül. Ebben az esetben a „most” – Isten jelenvalóságának jelenje – már nem a múlt és a jövő sűrűsödési pontja, amely feszültségben áll az üdvtörténelmi múlt és az eszkatológikus jövő, az idő és az örökkévalóság között, hanem lerázva „kontextualitását” – azaz lényegében értelemszerű létének hordozó erejét – reflexív – magyarázatra önmagára visszaható – értelmet tud be magának. Itt a jelen már nem akar a múlt részévé válni, vagyis az ember (üdv)történetébe integrálódni, s úgy tesz, mintha az ember élete a „most”-ok hosszú, egymás utáni – nemegyszer összefüggés nélküli – sorozatából állna. Ilyenkor az ember az üdvtörténetbe szervesen beágyazódó élettörténetét nem akarja elfogadni, hanem azt – amint az imént említettük – a melankólikus szappanoperák együgyű dramaturgiájára redukálja. Ez a „most” a jövőre sem nyitott, hanem azt karmai közé akarja kaparintani. Az effajta liturgikus attitűdöt keblén dédelgető ember számára a jelen csak akkor értékes, ha a jövő egyéni színezetű, saját ujjlenyomatú jövő kiszámíthatóságát „garantálja”. A jelenben az én – az általam saját magam számára készre gyártott – jövőm kell látható legyen. A „most” a jövő uralását, bekebelezését, saját szájízem szerinti „megszelídítését” kívánja szolgálni. A jövőben nem lehet – legalábbis nem az örökkévalóságból érkező – meglepetés.

A liturgikus „most”-ban valójában a már történelembe íródott néhai, de üzenetében mindig aktuális „most” és az örök „most” összecseng. Benne az a kozmikus üdv-szimfónia harsog fel, amelynek a szimbólumok prizmája révén emberi fülekre szabott dallamocskáit minden „jóakarátú ember” meghallhatja. A liturgikus cselekményben a szimbólumok fátyla alatt maga Isten jelenik meg. Ő az örök „most”-ban élő érkezik meg elevenen a mi „most”-unkba. A liturgiában tehát nem egy isteni tulajdonság emberi erőlködés útján való „színreviteléről” van szó. Itt nem egy statikus idea kerül bemutatásra, hanem maga az eleven Isten mutatja meg magát. Egyszóval: Teofánia tör-

ténik. Itt tehát nem egy kognitívan „megszelídített” szimbolikus szemléltetésről van szó, egy fiktív transzcendentáló igénnyel fellépő immanens dramaturgiáról, hanem egy reális vallásos tapasztalat előfeltételeinek megteremtéséről, amely nem ragad le az élményszerű megélésénél, hanem szakramentálisan részesít abban, ami a szimbólumban megelevenedik: Istenben. A „holt” dolog a transzcendens megjelenésével életre kel. Nemcsak életet közvetítő médium, hanem maga a „megtestesült” Élet „foghatósága”: Isten parúziájának „áttetsző függönye”.

3. A liturgia élményszerűsége nem függ feltétlenül az érzékekre vonatkozó hatások intenzivitásától

A liturgia élményszerűségnek két – egymástól minőségileg különböző – síkja van. A minőségi szintkülönbség itt nem feltétlenül az érzékekre vonatkozó hatások intenzivitásától függ. Ontológiai kategóriák különbségéről van szó. Az élményszerű lehet eget hasító s mégsem eget-bontó, magyarán földhözragadt, amennyiben megmarad az emberi felségterület zárt horizontján, amennyiben nem nyitott a valódi élményszerző Valóság meglepetésszerűségére, amennyiben az ember az élmény „műfaját” kézben akarja tartani, s meglepetésszerűségét csak az érzékekre gyakorolt hatásától várja. Az ember erősen hajlamos arra, hogy az érzékek „klaviatúráján” való „skálázást” rögvest lelki – azaz transzcendentáló – élményként tudja be. Ezt a tényállást mindannyian jól ismerjük, amikor liturgiánk sikerességét a következő kijelentések fényében mérjük: „Be jól éreztem magam!”, „Mennyire megható volt!”, „Be szép volt!” (= tetszett), „Jól megsirattatt!” A mindezen kijelentések mögött rejtőző érzelmvilág kétségtelenül fontos lehet alkalomadtán, de a liturgia misztériumjellege nem merülhet ki csupán az érzelmek szívszaggató „rapszódiajában”. A liturgia több a lélek romantikus dédelgetésénél. Nem a lélek ajnározását akarja szolgálni, hanem azt Istenhez emelni. Ezt – antropológiai törvényszerűségük alapján – az érzékek útján teszi. Érzékeink képezik „Jákob lajtorját”, amely révén lelkünk Istenhez emelkedik. Érzékünk tehát az út, s nem a cél!

A liturgia tehát nem emberi termék, nem ok-okozati logikáláncolat végterméke. Az ember nem rendelkezik fölötte: sem a liturgia előjárója, a pap, sem a liturgián résztvevő hívek. Köztudott dolog, hogy az ember nemcsak az életben, hanem a liturgiában is magával cipeli „probléma-csomagját”. S jóllehet a rubrikák meglehetősen pontosan körülhatárolják és megszabják a liturgikus cselekményt, valamint az Isten szavát tolmácsoló szentírási perikópát, mégis a liturgikus cselekmény és szó – pontosabban ige, hisz vitális és nem holt, statikus jelenvalóság – szimbólumjellegéből kifolyólag poliszemantikus, azaz többjelentésű és többdimenziójú megjelenítése – helyesebben megjelenése – a transzcendensnek. Ezzel az eleve több jelentést magában hordozó manifesztálódásával a transzcendensnek találkozik az ember a liturgia erőterében. A liturgia tehát egy plurális, többjelentésű recepció-szituációba van beleágyazva. A jelentés „dekodifikálása”, kibontása, egzisztenciális „megértése” egyéni létaktus. Isten minden jelenlévőhöz szól, mindenkivel személyesen kommunikál, mégpedig nemcsak értelmünket bizsergető „verbális” síkon, vagyis lelkünk mélyén „hallható” titokzatos üzenetek révén, hanem energetikus szinten is. Ő nem padban ülő káposztafejeket lát, hanem személyeket, akiket személyként személyesen szólít néven.

4. A liturgia megszokott meglepetésszerűségének világa

Az Ige testet öltve az emberek számára szemmel látható, szemlélhető és kézzel tapintható, vagyis megfogható tapasztalati ténnyé vált (vö. 1Jn 1,1-4), fizikai valósággá, olyannyira, hogy *mi láttuk az ő dicsőségét* (Jn 1,14). Mégis ez a földön hússá vált dicsőség nem „vakító”, hanem az emberi megszokottságban megmutatkozó isteni dicsőség, melynek jellemzője a visszafogott hívogató. A megtestesülés ugyanis egyszerre Isten kinyilatkoztatása, megmutatkozása és eltakarása, elrejtése is: isteni epifánia emberi „hangnemre transzponálva”. A távoli, megközelíthetetlen, rejtett Isten megjelenve történelmünkben „emberi arccal néz ránk, emberi szóval szól hozzánk”². Ez a közöttünk megjelent „emberi” Isten, egyben hitünk legnagyobb akadálya is. Hiszen hihetetlennek, elfogadhatatlannak tűnik számunkra, hogy ez a szemünk elé táruló közönséges, megszokott, a mi életünknel semmivel sem különb emberélet az Örökkévalónak a hordozója lehet. Vagyis az, ami megmutatja Őt – közönséges ember-mivolta – egyben az is, ami elfedi Őt. A közöttünk járt Jézust is csak a hit szemével lehetett felismerni. Jézus kortársának lenni tehát nem jelentett feltétlenül előnyt. S a hitnek ugyanezen „paraméterei” érvényesek ránk, mai emberekre is, hiszen ami hajdanán Jézus kortársainak az ő embersége volt, azok most számunkra a szentségek. „Ami Üdvözítőnkben látható volt – írja Nagy Szent Leó pápa († 461) –, átment a szentségekbe.”³ A szentségek kultikus-rituális cselekedeteit pedig a szimbólum élteti.⁴ A szimbólumban a Szent érzékelhető, az érzékek útján mindegy „kézzelfogható” módon megmutatkozik, kinyilatkoztatja magát: kilép az érzékek számára elérhetetlen isteni szférából és emberi világunk részévé válik. A szimbólumban a Szent üzenete konkrét történelmi eseményé válik.

A szimbólum etimológiai jelentéséhez hűen (gr. *szjimballein* = „összevet”, „egyesít”, „összetesz”, ill. „összeilleszt”) összeilleszt, összekapcsol két olyan valóságot, ahol mindkettőben egy közös elem található. A szimbólum feltételezi tehát a szétválasztottságot, de ugyanakkor a két fél egymással való kompatibilitásából adódó összeilleszthetőségét is. A két töredék egyike – pontosabban a szimbólum szimbolizáló komponense, illetve a jelentés hordozója – úgy mondván megvan, birtokunkban van, a másik viszont – amely nincs a birtokunkban, de amely nélkül lényegében az első fél semmilyen fontossággal nem bír – „másutt” helyezkedik el, azaz az érzékszervünk peremvidékén kívülre esik, vagyis a transzcendens „másvilágon” lelhetjük fel.⁵ A

2 ROMANO GUARDINI: *Az Úr Krisztus. Elmélkedések Jézus Krisztus személyéről és életéről: Peregrinantibus et iter agentibus* (ford. Márton Áron), Szent István Társulat, Budapest, 2006, 287.

3 NAGY SZENT LEÓ, *Sermones* 74,2 (CCL 138A,457 [PL 54,398]).

4 VÖ. BURCKHARD DÜCKER: *Rituale. Formen – Funktionen – Geschichte: Eine Einführung in die Ritualwissenschaft*, Verlag J. B. Metzler, Stuttgart – Weimar, 2007, 32–37.

5 VÖ. EUGENIO TRÍAS: *Gondolatok a vallásról: a szimbólum és a szentség* (ford. Dorn Krisztina), in: KORPICS MÁRTA – P. SZILCZI DÓRA (szerk.): *Szákralis kommunikáció. A transzcendens mutakozása*, Typotex, Budapest, 2007, 191-202, 197.

gond pontosan ezzel a birtokunkban lévő rész „hétköznapiságával” van, hisz közössége, mindennapi megszokottsága, valamint a rajta fellelhető emberi ujjlenyomat a „botrány köve” lehet oly sok kortársunk számára, akik a szimbólum „sátrában” (vö. Jn 1,14) közben érkező Isten előtt állva – akárcsak egykoron a megtestesült Igét szemtől szemben látva – értetlenkedve, meghökkenve kérdezik: *Nem Jézus ez, Józsefnek a fia, akinek ismerjük apját, anyját? Hogyan mondhatja hát, hogy a mennyből szálltam alá?* (Jn 6,42). A Szent a megszokottban önmagából kilépve megjelenik, a szokványos tompaságából ragyogva kiemelkedik, a szürke hétköznapiból fénylő színt bont. A szimbólum tehát önmagában véve nem lenne megkülönböztethető környezetétől, amelyben található. Éppen ezért az Egyház, hogy az Isten földibe történő parúziáját mintegy előkészítse, a hétköznapi szimbólumot ünnepi díszbe öltözteti, magyarán szertartással veszi körül, vagyis egy olyan réteggel, melynek egyik legfontosabb funkciója, hogy a „mutató ujjként”⁶ rámutat a szimbólum égi hivatására. Igen, az Egyház, kiváltképp liturgiája a testté lett Ige „kegyelem játékának” egyszerre testi és lelki (játész) tere,⁷ sőt a közben jött, történelmünk részévé vált, a mi látszólag oly zárt játékkörünkbe érkezett Krisztusban maga Isten lett „játészotársunk”.⁸ A liturgia megszokott játékkerében az igazi gyermekség lelkületét magában hordozó ember és a „most”-ba közben érkező Isten egy olyan játékba kezd, amely a „jövendő örök életnek az előjátéka”⁹.

5. A liturgia csendes szemlélődésében, a megszokottban hozzánk érkezik a meglepetésszerű Isten

A liturgikus kommunikáció egyik legfontosabb „kelléke” a csendes szemlélődés: Isten arcának szmlélése. Ez a csendes szemlélés érteti meg velünk, hogy Isten igazi képe nem-láthatóságából táplálkozik.¹⁰ Ebben rejlik megmutatkozó arcának ikon volta. Rálátást nyújt felfoghatatlan történetiségére, s „diplomatikusan” ránevel ennek nyitott szívvel való befogadására. A pusztai fizikai szemlélés – helyesebben talán bamba bámulás – a láthatóságban nem ismeri fel a jelenlévő örökkévalóságot, s így a világot s a benne zajló üdvtörténetet nem eredetiségében, hanem önmaga elképzeléseinek másolataként látja. Az ön-kép „kultuszának” szubjektuma autonómia nélküli „kukkoló”: vágyálmainak rabszolgája. Csak azért néz, hogy önnönmaga „virtualitása”¹¹ önmagán kívül is kézzelfoghatóan „megszülethessen”, tudniillik az,

6 PAVEL FLORENSZKIJ: *A kultusz filozófiája* (ford. Kiss Ilona), Typotex, Budapest, 2015, 186.

7 Vö. HUGO RAHNER: *A játész ember* (ford. Frész Attila Timóteus OFM), Kairosz Kiadó, Budapest, 2013, 27.

8 Uo. 78.

9 JOSEPH RATZINGER: *A liturgia szelleme*, Szent István Társulat, Budapest, 2002, 12.

10 Vö. Leo ZOGMAYER: *If you celebrate it*. Ästhetik und Spiritualität, in: HerKorr.Spezial 2012/1, 34–37.

11 A posztmodern kor virtualitásáról valamint a virtualizálódó alanyról lásd: ANDRÁS István: *A virtualizálódó szubjektum (helyzetjelentés; morfondírozás)*, in: Studia Theologica Transsylvania 17 (2014), 325–341.

amit lát, pontosan annak a hasonmása, amit látni vágyik.¹² Ő „előrelát”, mármint olyan értelemben, hogy előre tudja, mint fog látni; az előreláthatón túlira nem terjed ki nézése, a látható előreláthatatlanságára vak. Ezt az előreláthatatlan meglepetésszerűt nem az „én” generálja, nem a látó konstituálja, nem ő teszi lehetővé, nem ő hívja életre a láthatóban, hanem ajándékként önmagától megmutatkozik.¹³ Az „én” az önmagától megmutatkozóknak „csupán” szemtanúja. A liturgia a beszélő csend helye. A csend nem valamilyen hiány, hanem egy jelenlét megnyilvánulása.¹⁴ A belső tartalommal rendelkező csendet, amely több a beszéd és a cselekvés hiányánál, nem lehet egyszerűen „csinálni”. Maga a hozzánk beszélő Isten, akinek hatalmas, elkápráztató, minden szót meghaladó titka hív meg bennünket a hallgatásra.¹⁵ A csend teljes beálltakor beköszönt az a nagybetűs Jelenlét, amely megérkezésével betölti az „én” visszahúzódása által létrejött teret.¹⁶ „Ahol hallgatás van, ott a csend szemléli az embert. Jobban, mint az ember a csendet. Nem az ember vizsgáztatja a csendet, hanem a csend vizsgáztatja az embert.”¹⁷ A csend az Istennel való találkozás szent pillanata. Ebben a bensőséges találkozásban, a csend erejében – mely csend valójában tele van a teremtés szent énekével¹⁸, merthogy a „teremtés nulladik aktusa, [a] mielőtt végtelen pillanata, [valamint a] »legyen« forrása”¹⁹ –, a liturgián résztvevő ember egyszer csak felfigyel arra, hogy a „megszokott” életre kel és meglepetésszerűen nevén szólítja. A liturgia tehát az előreláthatatlan élménylehetőségek „színpada”, mely az ember léteére energetikus és hermeneutikus (élet)fontosságú esemény. Isten jelenléte benne felülmúl minden emberi elképzelést, okoskodást, elvárást és lehetőséget. Nem tudásunktól és erőbevetésünktől függ, hogyan érinti meg Isten az embereket a liturgiában. A liturgia dinamizmusa nem az emberi cselekmények spontaneitásától, komplexitásától függ. Ezért a liturgiában nem rendkívülit kell kreálni, hanem a benne működő „Rendkívülit” felismerni, észlelni, érzékelni. A liturgia a „szokatlan”, „meglepetésszerű” Isten cselekvéséből él. Az „Ismeretlen”, pontosabban a „Kiismerhetetlen”, vagyis egyéni

12 Vö. CRISTIAN CIOCAN: *A látható és a láthatatlan között: a kép bárom paradigmája Jean-Luc Marionnál* (ford. Sajó Sándor), in: Sylvain Camilleri – Tahács Ádám (Szerk.): Jean-Luc Marion – karteizianizmus, fenomenológia, teológia (A Francia Intézet Filozófiai Füzetei), Gondolat Kiadó, Budapest, 2012, 98–121, 108.

13 Vö. CLAUDIA SERBAN: *A lehetetlen és a fenomenológia a Certitudes négatives alapján* (ford. Ullmann Tamás), in: Sylvain Camilleri – Tahács Ádám (Szerk.): Jean-Luc Marion – karteizianizmus, fenomenológia, teológia (A Francia Intézet Filozófiai Füzetei), Gondolat Kiadó, Budapest, 2012, 77–97, 84.

14 Vö. ROBERT SARAH – NICOLAS DIAT: *A csönd ereje. A zaj diktatúrájával szemben* (ford. Barsi Balázs OFM), Szent István Társulat, Budapest, 2018, 36.

15 Vö. JOSEPH RATZINGER: *A liturgia szelleme*, 189.

16 Vö. ROBERT SARAH – NICOLAS DIAT: *A csönd ereje*, 78.

17 MAX PICARD: *A csend birodalma* (ford. Szabóné Révész Mária), Kairosz Kiadó, h.n. é.n., 7.

18 Vö. Kákonyi Imre Asztrik (†1990) ferences atya és festőművész gondolatait a csendről in BARSÍ BALÁZS: *Krisztus békéje. Egy ferences novíciusszombat naplójából*, Kecskemét, 2010, 36.

19 DÉR ANDRÁS: *A gesztus csöndje*, in *Vigília* 82 (2017), 286–287, 287.

mikrokozmoszom konzumigénye számára nem domesztikálható „Egészen-Más” az embert életének vertikális kalandjára hívja meg. Ebbe a számára meglepetéseket tartogató kalandba – amely lényegében *participatio* az isteni életben – a „lélekben és igazságban” (Jn 4,23) történő imádás lelkiületét ápoló, azaz nyitott és befogadásra kész ember belebocsátkozhat. A liturgia tehát élet az Életben, részesedés az Életből, Isten életéből.

ÉLETRAJZI ADATOK: a Szerző Temesváron született 1976-ban. Teológiai tanulmányait Gyulafehérváron, Fuldában és Münsterben végezte, 2002-ben szentelte pappá a temesvári dómban Roos Márton püspök. Doktori kutatásait a kora középkor liturgikus hagyományáról Andreas Heinz vezetésével a Német Liturgikus Intézetben végezte, doktori dolgozatát 2004-ben a trieri egyetemen védte meg. 2017-ben a Kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen habilitált. Jelenleg a BBTE Római Katolikus Teológia Kar Pasztorálteológiai Intézetének professzora, a *Vallás, kultúra, társadalom* elnevezésű katolikus doktori iskola igazgatója, a Gyulafehérvári Papnevelő Intézet gazdasági igazgatója, a *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Theologia Catholica Latina*, valamint a *Studia Theologica Trasylyanensia* szakfolyóiratok fő-, illetve társszerkesztője. Szakterülete a liturgika. Számos tanulmány és könyv szerzője. (diosidavid@yahoo.de)

A liturgia nevel

Az átváltoztatni (*trasfigurare*) ige szoros kapcsolatban áll a *nevelni* (*educare*) igével. Feltehetjük a kérdést: a liturgia képes-e *nevelni*? És ha igen, hogyan nevel a liturgia?

A latin, valaminek az ismeretéhez vezetni, kísérni jelentésű *e-ducere* igéből származó *nevelni* (*educare*) ige talán ma a liturgia világában elkoptatott misztagógia főnévből találhatna szinonimájára. Ez a görög *mysterion* szóban gyökerezik, ami pedig a *myéō*-ból ered, ami annyit tesz: hittételt tanítani, „beavatni a misztériumba.”¹ Ezzel azonosítjuk azt az egyházatyákig visszanyúló tanítási módszert, amelynek a Szentírásra és az ünneplésre (celebrációra), mint forrásra alapozva az a célja, hogy a keresztyényeket a szertatásokban és különösképpen a szentségekben ünneplő Egyház hitébe bevezesse és megértesse, hogy ezek milyen jelentéssel bírnak életük számára.

A misztagógia azon túl, hogy általában véve a liturgikus ünneplés egyik sajátos dimenzióját képviseli, szűkebb értelemben véve a keresztyén beavatás utolsó szakasza.² Az egyházatyák, miután Húsvét vigíliáján a keresztséget kiszolgáltatták a felnőtt hitjelölteknek, a rákövetkező héten elmagyarázták az újonnan megkeresztelteknek, mennyi mindent kaptak azáltal, hogy forrásuk a Szentírás, a keresztség, valamint a bérmlás és az Eucharisztia kiszolgáltatására szolgáló szertatások. Így segítették őket a misztériumban való elmélyülésben és az őket a keresztelekút által újjáteremtő keresztyén közösségbe való fokozatos bevezetésben.³ Vegyük például a Jeruzsálemi Szent Cirill egyik katekézisében foglaltakat, melyeket Szent Ambrus is megerősített *A misztériumokról* című művében:⁴ „Egyházunk kívánt és megszületett gyermekei, oly régóta vágytam e lelki és mennyi misztériumokról beszélni nektek. Am tudtam jól, hogy egyesek jobban bíznak abban, amit látnak, mint amit hallanak, vártam a kedvező alkalmat, hogy jobban felkészülten találjalak titeket, beleegyezésetek birtokában elérkezve erre az estére. Máskülönbén már azon a fokon vagytok, hogy megértitek az isteni misztériumokat, azaz az isteni és életadó keresztséget. És mivel szükséges, hogy tökéletesebb tanítást kapjatok, ezért tanítalak benneteket ma este

1 Vö. E. MAZZA: *La mistagogia. Una teologia della liturgia in epoca patristica* (Bibliotheca «Ephemerides Liturgicae», «Subsidia» 46), CLV- Edizioni Liturgiche, Roma, 1988, 12.

2 „Az újonnan megkereszteltek arra törekednek a közösséggel együtt, hogy a húsvéti misztériumot egyre mélyebben megértsék és azt egyre komolyabban életre váltsák. Mindezt az Evangéliumról való elmélkedéssel, az Eucharishtiában való részesedéssel és a szeretet gyakorlásával érik el. Ez a beavatás utolsó időszaka, vagyis az újonnan megkereszteltek hite elmélyítésének, a misztagógiának ideje.” *Felnőttek beavatása a keresztyén életbe*, 37.

3 Vö. E. MAZZA: *La mistagogia. Le catechesi liturgiche della fine del quarto secolo e il loro metodo (A misztagógia. A 4. század végi liturgikus katekézések és módszereik)* (Bibliotheca «Ephemerides Liturgicae», «Subsidia» 46), CLV- Edizioni Liturgiche, Roma, 1996²; D. SARTORE, *Mistagogia ieri e oggi: alcune pubblicazioni recenti (Misztagógia egykor és ma: néhány közelmúltbeli kiadvány)*, in *Ecclesia orans* 11 (1994) 181-199.

4 Vö. AMBRUS: *De Mysteriis*, 1-2, B. Botte (Schr 25 bis), Cerf, Paris, ²2007, 156.

*gondosan, hogy megismerjete minden (rítust), amelyben részesültek a keresztségben...*⁵

A misztagógia tehát feltételezi a szentségekből áradó hit általi megvilágosodást. Ugyanis ez, ahogyan azt a Katolikus Egyház Katekézisének 1075. pontja kiemeli, „be akar vezetni Krisztus misztériumába, a láthatóból a láthatatlanba, a jelekből a jelzett dolgokba, a szakramentumokból a misztériumok felé haladva.” „Az egyházatyák által alkalmazott misztagógikus módszer három elemet határoz meg [...]: a jelek használatát a hívők a szertartásban ünnepeelt misztériumba való bevezetése céljából; a szertartások értelmezését a bibliai tipológia fényében; a kereszteni és egyházi elköteleződésre való megnyílést, a Krisztusban való új élet kifejeződését. A misztagógikus dimenzió kontempláció, valamint a misztérium megjelenítése révén, strukturálisan a kereszteni liturgikus cselekvéshez tartozik. Maga az ünneplés az igazi misztagógia, avagy a misztériumok megtapasztalása. De a félreértések elkerülése végett nem szabad elfelejtelnünk, hogy bár a megszentelő tevékenységre adott válaszuk fontos, Isten váltja ki bennünk az átélést, mivel ő a misztagóg, és nem annyira mi, akik ráhagyatkozva éljük meg a megtapasztalást.”⁶

Az atyák keresztelésre vonatkozó tapasztalata alapján a misztagógia szélesebb jelentést nyer, általánosan bevonva a kereszteni ünneplésbe. Valóban mindegyik liturgiának van egy sajátos, jelentős misztagógikus-nevelő jellege, mivel a szertartás bemutatása során a liturgia maga kinyilatkoztatássá válik és a szertartás fátyla mögött elrejtett *mysterium fidei* felé vezet. Minden liturgikus szertartás magából fakadóan misztagógikus, amennyiben misztagógia alatt a hívők fejének és szívének a misztériumok ünneplése felé történő megnyitását értjük a liturgia által. Ugyanis a szertartás, mivel az isteni misztériumokból eredő és azokat ünneplő Krisztus misztériumának ünneplése, a hívőket a szertartásban felidézett, kifejezett és benne foglaltatott megváltással való találkozáshoz és megismeréséhez vezeti. Ez a folyamat a szertartásokon, imádságokon, mozdulatokon és a liturgikus szertartásnak keretet adó, az ikonográfiát is magában foglaló elemeken keresztül történik. Gyakran inkább annak a veszélye merül fel, hogy a liturgiát didaktikus szempont szerint értelmezzük, a mindent megmagyarázás szándékával (olykor hosszú és szerteágazó intéseken keresztül), azért, hogy a misében ünnepeelt misztérium értelmezésével kapcsolatos tudást mindenki számára biztosítsuk, annak a megtapasztalásába való bevezetés helyett, ami miatt a szertartáson részt veszünk. Erre vonatkozólag a *Sacrosanctum Concilium* liturgikus konstitúció is óva int ettől a kísértéstől. Azt kéri ugyanis, hogy „a szertartások alkalmazkodjanak a hívek felfogóképességéhez és általában ne szoruljanak sok magyarázatra.”⁷ A bőbeszédűség ugyanis, ahelyett, hogy tisztázná, gyakran inkább csorbát ejt a szertartáson, nehézkessé teszi az ünneplést magát.⁸ A liturgia inkább egy „esemény”, mint ismeretek és magyarázatok

5 JERUZSÁLEMI CIRILL: *Mystagogica catechesis* I, 2, J.P. Migne (PG 33), Migne, Paris, 1857, 1066 A.

6 M. AUGÉ: «L'efficacia dell'omelia per la santificazione del popolo cristiano», in *Miscellanea di studi su vita consacrata e liturgia*. Nel 75° genetliaco del Prof. Matias Augé, Claretianum ITVC, Roma, 2011, 241. Vö. még D. SARTORE: «La mistagogia, modello e sorgente di spiritualità cristiana», *Rivista Liturgica* 73 (1986), 509.

7 SC 34-35.

8 G. CAVAGNOLI: «Introdurre al linguaggio liturgico per ritus et preces», *Rivista di Pastorale Liturgica* 47 (2009) 49.

összessége; a művészetet magában foglaló érzékelhető jeleken⁹, valamint az imákon és a szertartásokon keresztül fejeződik ki,¹⁰ így kinyilvánítva elsődleges nyelvét és a hívek a misében ünneptelt misztériumok mélységébe való eljuttatásához szükséges eszközt, jóval meghaladva a csupán szellemi és kateketikai ismereteket. A szertartás maga, kibontakozásában és elemeiben, az szentmisében ünnepeltek „kinyilatkoztatásává” válik. Ezért lehet azt mondani, hogy a misztagógia elsősorban „cselekvés.” „*A liturgia (ugyanis) a misztérium ünneplésével vezet be a misztériumba.*”¹¹

A liturgia (hatékony, szentségi értelemben vett) alakító vagy nevelő és hitelesen evangelizáló jellegével kapcsolatosan az olasz püspökök a következőképpen fogalmaznak az *Olaszországi igehirdetési és katekézis útmutatóban*: „*A liturgia kizárólagosan fogalmi és didaktikai szemzőgből való megközelítése ellentétes a neki formát adó alakító természetével. Eszerint a hitre jutott hívő engedi, hogy a liturgikus cselekmény, mint az Egyház kultuszának a szentségi kútjője, a keresztény élet forrásánál alakítsa és nevelje. A misézés a szívet, az elmét, a testi és pszichológiai érzékeket megmozgató sokszínű kifejezőmódjával és a közösség iránti igényével hihetetlen jelentős nevelő potenciállal bír.*”¹²

A keresztény hagyományban a misztagógiára vonatkozó értekezésekben kiemelkedő fontosságot kap az ünneplés helyszíne, valamint a keresztény „ünneplés” szerves részét képező ikonográfia és a templomban jelenlévő művészeti alkotások, amik ebben a liturgiát körülölelő misztagógikus folyamatban az érzékelhető jelek közé sorolhatók, és ezek is a hit közvetítőinek¹³ szintjére emelkednek (gondoljunk csak a szegények Bibliájára, a Biblia Pauperumra). Ki kell tehát lépünk az ünneplés részeinek csupán funkcionális megközelítéséből, hogy egyre inkább a „misztérium,”¹⁴ az „ünneplés helyének” és a liturgiát „segítő” művészetek dimenziójába léphessünk.

A II. Vatikáni Zsinat reformjának az építészetet és a szakrális művészetet érintő alapvető újdonsága éppen annak a fontosságában áll, amit a liturgikus terek és a liturgiát „segítő” művészet kapott. Ezeket már nem csupán mint funkcionális vagy *ad sollemnitatem*-szerű elemeknek tekintik, hanem, ahogy a Sacrosanctum Concilium konstitúció 122. pontjában olvashatjuk: „*a vallásos és szakrális művészet Isten végtelen szépségére figyel, azt akarja lehetőségei szerint emberi alkotásban kifejezni. Annál jobban szolgálja tehát Istent, az ő dicsőítését és dicsőségét, minél tudatosabban törekszik arra, hogy alkotásaival a lehető legjobban vezesse Isten felé az emberek lelkét. Az Anyaszentegyház ezért mindenkor barátja volt a*

9 SC 7.

10 SC 48.

11 G. BOSELLI: „*La mistagogia per entrare nel mistero*”, in *Liturgia epifania del mistero. Per comunicare il Vangelo in un mondo che cambia*. 53. Settimana liturgica nazionale, Assisi, 26-30. agosto 2001, (Bibliotheca „Ephemerides Liturgicae”, Sectio pastoralis 23), CLV-Edizioni Liturgiche, Roma, 2003, 90.

12 CEI: *Orientamenti per l'annuncio e la catechesi in Italia, Incontriamo Gesù* (29-06-2014), n. 17. Vö. F. MAGNANI: «Alla ricerca della rotta: le relazioni fondanti», 15.

13 Vö. P. A. MURONI: «L'adeguamento delle chiese oggi» in *L'adeguamento liturgico della Cattedrale*, ed. I. Sanna, Oristano, 2007, 57-61.

14 Vö. P. A. MURONI: *Il Mistero di Cristo nel tempo e nello spazio. La celebrazione cristiana* (Manuali Teologia. Strumenti di studio e ricerca 38), Urbana University Press, Roma, 2014, 282-285.

képzőművészeteknek, nemes szolgálatukat szüntelenül igénybe vette, és művészeket nevelt, hogy az istentiszteletbe tartozó tárgyak igazán méltóak, ékesek és szépek legyenek, s valóban a mennyi valóságokat jelezzék és tükrözzék. De mindig fönntartotta magának a jogot, hogy ítélkezzen a műalkotások felett: megfélemlen-e a hitnek, a vallásosságnak és a vallás áthagyományozott elveinek, továbbá alkalmasak-e a szakrális használatra. Az Egyház nagy gondot fordított arra, hogy a szent felszerelési tárgyak rendeltetésükhöz méltók és szépek legyenek, s emeljék az istentisztelet fényét; ezért meg is engedte a változtatásokat anyagban, formában, díszítésben, ha az idők folyamán azt megkívánta a technika fejlődése.”

A szakrális művészet és a művészek szerepével kapcsolatosan idézzük fel Szent VI. Pál pápa 1964. május 7-i, művészeknek tartott ragyogó beszédét: *„Szükségünk van önökre. A mi szolgálatunknak szüksége van az önök együttműködésére. Mert, mint tudják, a mi szolgálatunk, hogy prédikáljunk és elérhetővé és megérthetővé, sőt meghatóvá tegyük a lélek, a láthatatlan, a szavakkal meg nem fogható, az Isten világát. És önök mesterek ebben a láthatatlan világot felfogható és megérthető alakszatokba átfordító tevékenységben. Ez az önök mestersége, küldetése. Az önök művészete éppen abban áll, hogy megragadják a lélek kincseit és azokat szavakba, színekbe, formákba, megérthetőségbe öltöztetik. És nem csak a logika- vagy a matematikatanár magyarázatához hasonló megérthetőségről van szó, amely érthetővé teszi az érzékek megismerő képessége és a dolgok közvetlen felfogásunk számára elérhetetlen világ kincseit. Önöknek megvan az a kiváltsága is, hogy magában a lélek világát hozzáférhetővé és megérthetővé tevő cselekedetben megőrzi annak szavakkal ki nem fejezhetőségét, transzcendens jellegét, misztikus körvonalait, azt a szükséges feltételt, amely szerint könnyedén, de ugyanakkor erőfeszítés útján érhetjük el a lélek világát.”*

A liturgiának nem tartalommal kell megtölteni minket, hanem megnyitni egy tapasztalat felé: a Krisztussal való találkozás megtapasztalása felé. Ha a liturgia ilyen módon nevel és „ünneplelve” nevel, el kell elsajátítani a misztagógia módszerét. Ez derül ki annak a munkacsoportnak a következtetéseiből és javaslataiból, amelyek a firenzei liturgikus kongresszuson az „Átváltoztatásról” szóló elmélkedésben hangzottak el: *„A misztagógikus megközelítés ismét élettel tölthetné meg a liturgiát, hogy megnyílhasunk a kegyelemre és az Isten igazi megtapasztalására.”* A Szentírásból és a liturgiából kell kiindulni számot vetve azzal, hogy az ünneplés élménye micsoda megtapasztaláshoz vezet minket. Figyeljünk fel arra: ma, bár sokszor dicséretre méltó okokból is, előfordul, hogy előbb alkalmazzák az ünneplés egy új változatát, és csak utána próbálják valami módon igazolni a választás jogosságát. Ebben az esetben már nem a liturgia nevel, hanem mi akarjuk „átnevelni” („e-ducare”) a liturgiát, erőszakot véve rajta.

Kritikusan visszatekintve az utóbbi évtizedekre megfigyelhetjük, hogy a tevékeny részvételre (actuosa participatio) való odafigyelés nem válik leegyszerűsítően az egyén csoportba való bevonódásává (pl. lelkesítő technikák) és nem egyszerűsödik le az „öncélú cselekvésre” törekvő aktivizmusra. A keresztény ünneplés hitet megalapozó és alakító (divina institutione formati) sajátos költészetének fényében mélyebben kell odafigyelni a liturgia evangelizáló és „nevelő” szépségére. Ezzel kapcsolatosan idézzük fel a firenzei kongresszus által adott „három lelkipásztori feladat” közül a másodikat: „a liturgia és az élet összekapcsolódásának hiányát mint a hívó az ünnepelt Krisztus-misztériummal való egzisztenciális egyesülésének hiányát tapasztaljuk meg. Ezért a misztériumba való bevezetésre alkalmasabb liturgiát kell végeznünk, elhagyva túlságosan aprólékos, zajos, elkápráztató és a lényegre kevésbé koncentrált, gyakran

az emberek eleven emlékeire hagyatkozó formákat.”¹⁵

Egy példa: a bevonulás

Ma a liturgia misztagógikus, nevelő természete legalább négy ok miatt jutott válságba:

- a hiányos liturgikus képzettség, azaz a „szertartást” meghaladni tudó képesség hiánya miatt;
- az ebből eredő megértés vagy a szimbolikus, rituális nyelvezetbe való beavatás hiánya miatt;
- az ünneplés előtérbe helyezése helyett a „funkcionalizmusra” és a „kötelező érvényű szabályszerűsége” leegyszerűsített ünneplés miatt;
- egy „feltételezett inkulturáció” nevében a bibliai háttértől vagy legalábbis az egyházi hagyománytól elszakadt jelek (nem a liturgia vagy liturgiát szolgáló jelek) megszorodása a liturgia során, valamint a jel ebből fakadó meg nem értése miatt.

Álljon itt példaként egy, manapság a szertartások végzésében a misztagógia válságára utaló egyik „tünet.” A pap a diakónussal és a többi szolgálatot végző pappal csak akkor vonul be a templomba, amikor a hívők már összegyűltek. Ez a bevonulás kifejező, ha, mint ahogy azt előírják, a sekrestyéből az oltár felé haladó bevonulási menetben valósul meg. Manapság ezt a részt – bár ősi alapítású (teljes bizonyossággal a 6. századi *Ordo Romanus I.* tanúskodik róla), mivel az úgynevezett „stációs” misékig nyúlik vissza, amelyeken Isten népe egy *ad collectam* (gyülekező) helyen jött össze, ahonnan a püspökkel körmenetben vonultak a „stációs templomba” – egyre inkább elhanyagoljuk, valószínűleg mert nem értjük meg szimbolikus jelentőségének a mélységét. Inkább rövidebb utat vagy a „levágást” választjuk, hogy gyorsan és minél rövidebb úton az oltárhoz érjünk, ezzel feláldozva a funkcionalitás és a személyes hasznosság oltárán a liturgia kineziológiai (azaz a mozgással összefüggő) fenséges jellegét.

Tulajdonképpen a bevonulási körmenetet, mint a szentmise alatti többi vonulást (processziót) is (gondoljunk például az evangélium meghirdetése előtt az evangéliumos könyvvel való vonulásra, az adományok bemutatására vagy a szentáldozáshoz való felvonulásra) jelentős szimbolikus értékük miatt kellő odafigyeléssel kellene végezni. Ezek ugyanis a Szentlélek által az Atyához visszatérő Krisztus, az élet ígéje (szószék) és az élet kenyere (oltár) felé haladó zárandokló Egyházat megjelenítő jelképek. Az egész keresztény életet teljességgel kijelöli ez a Krisztusban, Krisztussal és Krisztus felé haladás az Isten országának örökébe való eljutáshoz. (vö. Kol 1, 12-20). A bevonulási körmenet, mint ahogy az istentiszteletre vonatkozó „*Misztagógia*” című művében Hitvalló Szent Maximus is hangsúlyozza, mindenekelőtt egy másik nagy

15 A firenzei kongresszus „Átváltoztatásról” szóló elmélkedésének összefoglalója: http://www.firenze2015.it/wpcontent/uploads/2015/11/Trasfigurare_Boselli.pdf

misztérium „átváltozása”, az övéi, a népe közé érkezett Isten Fia megtestesülését (Jn 1,11)¹⁶. Ez János prólogusának „átváltozása,” szimbolikus és mozgással kifejezett át-emelése.

Ugyanez kerül elő Cremónai Siccardus *Mitrале*¹⁷ című művében. Emiatt megállapíthatjuk, hogy az egybegyűlt közösség „a bevonulásban nem járva, hanem fogadva vesz részt.”¹⁸ Ráadásul a gyülekezeten áthaladó, szolgálatot végző személyek részvételével történő processzió jelzi, hogy a szolgálattevők a közösségből lépnek elő. A szolgálattevőkkel közös papi bevonulást a bevonulási ének kíséri, amelynek a Római Misekönyv Általános Rendelkezései által is kiemelt funkciója mindig a gyülekezet egységét hivatott előmozdítani: „megnyitni a szertartást, egységre hangolni az összegyűlteket, bevezetni őket a liturgikus időszak vagy ünnep misztériumába.”¹⁹

Fordította: Solymosi Milán

ÉLETRAJZI ADATOK: a Szerző 1975-ben született az olaszországi Sassari-ban. Egyházmegyes pap, professzor. Liturgiából doktorált a Sant’Anselmo pápai egyetem liturgikus intézetében. Az olasz püspöki kar liturgikus szakértője, az *Ecclesia orans* főszerkesztője, számos tanulmány és könyv szerzője. Forrás: *La Voce* 2017, 8-9, 47-48; 10, 35-37. (pierangelo.muroni@gmail.com)

16 HITVALLÓ SZENT MAXIMOS: *Mysagogia, qua explicatur quorum signa sint, quae in Sancta Ecclesia peraguntur in Divina Synaxi, seu collecta*, VII-IX, ed. J. P. Migne (Patrologia graeca 91), Paris, 1865, 687-688; vö. C. VALENZIANO: *L’anello della sposa. Mistagogia eucaristica*, vol. 1: *Modulazione circolare del rito*, Edizioni Liturgiche, Roma, 2005, 52; P. A. MURONI: «Gesti e atteggiamenti nella liturgia», in *Gesti e atteggiamenti del corpo nella liturgia*, (Bibliotheca «Ephemerides liturgicae», Sussidi liturgico-pastorali 24), CLV-Edizioni Liturgiche, Roma, 2013, 86-88.

17 CREMÓNAI SICCARDUS: *Mitrале*, III, 1-2, ed. J. P. Migne (Patrologia latina 213), Paris, 1855, 90-102); vö. C. VALENZIANO: *L’anello della sposa*, 52-53; MURONI, «Gesti e atteggiamenti nella liturgia», 86-88.

18 C. VALENZIANO: *L’anello della sposa*, 65.

19 RMÁR, 47.

A 30 év evangéliuma

Homília Jézus keresztségének ünnepén (Ék 1. vas.)

KEDVES TESTVÉREK!

A múlt vasárnap óta 30 év telt el az üdvtörténetben. 30 csendes év, amiről alig tudunk valamit – és ami mellett mégsem lehet szótlánul elmenni. Jézus, az Isten Fia egyszerű munkásemberként él és dolgozik földi életének 90%-ában. 30 év alatt senki sem állt meg mellette, mondván: „Jé, Te valami egészen különleges vagy! Mi a titkod?” Ha ilyen lett volna, a Szentírás biztosan beszámolt volna róla. De nem volt. Látszólag értelmetlen, elvesztegetett 30 év.

Bizonyosak lehetünk abban, hogy nem volt elvesztegetett. Ezzel a 30 évvel Jézus megszentelte azok életét, akik látszólag szürkén, csöndben élék le életüket becsületesen dolgozva, gyermekeket nevelve, hűségesen kitartva szeretetben, embertársaik szolgálatában. Nem készülnek róluk öles beszámolók, cikkek, nem jelennek meg a médiában, nem kapnak díjakat – mégis, az emberiség nagy részét ők teszik ki. Ők hordják vállukon az emberiséget azzal, hogy kenyeret sütnek, takarítanak, tanítanak, terveznek, és a sor hosszan folytatható.

Ahogy minden ember életében, úgy Jézusában is az volt az Atya terve, hogy tudjon csöndben, alázatosan várni. Neki is ugyanúgy kellett növekednie és tanulnia, mint mindannyiunknak. Jézus pedig elfogadja ezt. Tudja, hogy az Atya nem eredményt, hanem hűséget vár: itt és most tedd azt, amit kérek, és ne azt nézd, mi születik meg, hanem azt, hogy beteljesedik-e az, amit elgondoltam. Sokszor nem könnyű ez a türelem. Szeretnénk, ha vállalkozásaink – legyenek akár a legönzertlenebbek és legnemesebbek is – gyorsan hoznának látványos sikert, eredményt. Az Isten áldását, igenjét is ebből olvassuk ki, ez igazol minket saját magunk előtt is. Jézus csöndes 30 éve azt állítja elénk, hogy nem az eredmény, hanem a hűség, a megmaradás az Atya tervében az, ami kedvessé tesz előtte.

Jézusnak kivételes társa ebben Mária, aki szívében hordja az angyal ígérését, hogy gyermeke Izrael szentje és megváltója lesz, aki hallotta a pásztorok elbeszélését és elgondolkodott szavaikon, akinek emlékében ott él a három napkeleti bölcs látogatása. S közben eltelik 30 esztendő, és nem történik semmi. Mikor válik valóra mindaz, amit az angyal megígért? Hogy lesz ebből az egyszerű munkáslegényből Izrael megváltója? Valóban lehetséges, hogy egyszer majd a Föld minden királya leborul előtte? Mária is, Jézus is türelmesen vár – az alázat legfőbb próbája ez. Mert nagy kísértés, hogy az ember kezébe vegye a dolgot Isten helyett. Kicsit kitérő, mert nem tartozik a mai olvasmányanyaghoz, de nagyon idekívánczok egy ellenpélda Ábrahám és Sára történetéből.

Ismerjük: Ábrahám megkapja az ígérteket, hogy nagy nemzetté lesz, aztán évekig nem történik semmi. Annyira, hogy Sára megöregszik, és emberi ésszel már teljesen reménytelen, hogy gyermeke lehessen. Ekkor Sára úgy dönt, ha Isten nem tudja meg-

oldani a dolgot, majd ő kezébe veszi az ügyet. A kor szokásának megfelelően beküldi Ábrahámhoz egyik szolgáját, Hágárt, aki fogan, és megszületik Izmael. Utána persze Hágár is kihúzza magát – neki ne parancsolgasson Sára, mikor ő adott utódot Ábrahámnak... A dolog addig fokozódik, hogy Hágárnak és Izmaelnek a pusztába kell menekülnie. Azután megszületik Izsák. A bibliai nemzetség-hagyomány szerint Izsák leszármazottai a zsidók, Izmael leszármazottai az arabok. És ha a Biblia szemével nézzük a történelmet, akkor az a mérhetetlen sok szenvedés, ami a zsidók és arabok ellenségeskedéséből mind a mai napig tartóan nyomon követhető, innen származik. Veszélyes, ha az ember akar intézkedni Isten helyett.

Az elmúlt század első felének szentje, Boldog Károly testvér (Charles de Foucauld) élte meg életprogramként Jézus csendes názáreti éveit. A sivatagban, a tuaregek között élt egészen egyszerű körülmények között, egy nagyon bensőséges, mély és tiszta Jézus-követést valósítva meg. Életében senki nem áll meg mellette: „Jé, te milyen más vagy, mint a legtöbb ember... mi a titkod?” Halála után fedezték fel lelkiiségét, és terjedt el az egész világon a Jézus kis testvérei és nővérei szerzetesrend. Úgy halt meg, hogy látszólag teljesen eredménytelen volt az élete, mégis, az Atya kedve telt benne.

Jézus életének csöndes 30 éve az alázat „egyeteme és doktori iskolája” – valóban egészen egy lesz közülünk, egészen hasonló mindenben, a bűnt kivéve. A Szentírás nem írja le, mi indította arra Jézust, hogy felkeresse Jánost és kérje tőle a keresztséget. Csak annyit tudunk, hogy egy napon ő is ott áll a tömegben a Jordán partján. És ekkor ez a 30 éven át megélt, gyakorolt alázat még erősebben jelenik meg:

1. A keresztelkedő aláveti magát a keresztelő szavainak.
2. Beáll a bűnösök közé és magára veszi a bűnbánat jeleit.
3. Elfogadja azt a küldetést, amire az Atya küldi, legyen bármilyen nehéz.

A keresztelkedő aláveti magát a keresztelőnek – Isten az embernek. Nazianzoszi Szent Gergely hasonlata szerint a Nap kéri a mécses, az isteni Ige az emberi szót, a Vőlegény a jó barátot, a Teremtő a teremtményt, a Meghirdetett az előfutárt... Isten előtt nem a rangok, címek, kiváltságok számítanak – a sorrend az alázatosság mértékéből fakad. Az Atya kiüresítette önmagát, amikor a Fiút a világba küldte. A Fiú, Krisztus Jézus kiüresítette önmagát, amikor emberi testet öltött. Ez a velünk való szolidaritás, együttérzés válik teljessé, amikor Jézus beáll a bűnösök közé és a keresztséget kéri. Isten alázatosságát szemléljük itt, ami Jézus egész földi életét átjárja. Isten aláveti magát az embernek szemmel látható, kézzel fogható módon.

Milyen nehezen mondunk le gyerekes címeinkről, rangjainkról. Milyen szívesen dicsekszünk kisebb-nagyobb sikereinkkel, eredményeinkkel, ügyességünkkel. Ha megfigyeljük, az emberek beszélgetéseinek két legnagyobb témája, hogy valaki vagy dicsekszik, vagy valakit szapul. A jézusi alázat első lépése az, hogy nem ragaszkodunk kisebb-nagyobb rangunkhoz, méltóságunkhoz „mint zsákmányhoz”, hanem tudunk minden körülmények között egyszerűek, hivalkodásmentesek lenni.

Az alázat következő foka, hogy beáll a bűnösök közé. Nem is csak arról mond le, ami jogosan az övé, hanem még alacsonyabbnak mutatja magát. Jézus emberré lett – és most a bűntelen a bűnösök közé áll. Nehéz elfogadni az igazságos ítéletet is – hányszor magyarázkodunk, próbáljuk másokra kenni hibáinkat, mulasztásainkat, mert a hiúságunkat bántja, hogy szembe kell nézni ügyetlenségünkkel, mulasztásunk-

kal. Még nehezebb – mert már az igazságérzetet is sérti – az igazságtalan ítélet elfogadása. Jézus egész élete ettől kezdve erre halad, ő maga teszi fel a kérdést; „melyik jó cselekedetemért akartok megölni engem?” Talán ismerjük a helyzetet, amikor egy osztályban jó barátunk helyett minket vádolnak valamivel, és mi nem mondjuk azt; „a Peti volt”, mert Peti a barátunk. És elszenvedjük helyette a büntetést, a szégyent, mert az igazi szeretet és az igazi alázat ilyen.

Az alázatosság következő foka, hogy Jézus elhagyja berendezett, kialakult életét, ami egyfajta tisztos „polgári” élet lehetett volna. Nem hiszem, hogy Isten Fia kétbalkezes ács volt. Biztosan kedves is volt, pontos, becsületes. Valószínűleg jól ment a vállalkozása. Most ezt a nem fényűző, de mégis biztonságos megélhetést kell otthagynia. A biztosat a bizonytalanra – mert tudjuk, hogy a rókának odúja van... Ő otthagyja a sikerest az egyre inkább kudarcokkal teli felé. Az életből elindul a halál felé. Ezt vetíti elő a keresztes szertartása is, amikor lebukik a Jordánban és újra felemelkedik – ez már Nagypéntek és Húsvét szimbolikája is. A modern nyugati ember egyik legnagyobb kísértése a kényelem. Szinte minden, amivel a fogyasztásra ösztönzik a mai embert, a nagyobb kényelmet vagy gyönyört ígéri. Nem kell azért fáradni, hogy tiszta legyen a ruha, meleg legyen a lakás, megtaláljon egy fontos információt, hogy eljusson egy távoli helyre, elintézzon valamit a hivatalban, bekapcsolja a TV-t... A sor hosszan folytatható. Sokszor valami új megvásárlásának egyetlen indoka, hogy kényelmesebb. Jézus itt kilép megszokott, kényelmes életéből, hogy egészen az Atya akaratának rendelje magát alá.

Lemondani a jogosan nekem járó dicsőségről, elfogadni, magamra venni azt is, amiben nem is vagyok hibás, kilépni szépen felépített kényelmemből mások szolgálatára! Ha egy életen át gyakorolva belenövünk ebbe, akkor egyszer majd felettünk is elhangzik az Atya szava: „*az én szeretett gyermekem, akiben kedvem telik.*” Ámen!

ÉLETRAJZI ADATOK: a Szerző orvos, diakónus, három örökbe fogadott gyermek apja. 1960. szeptember 23-án született Budapesten, mélyen hívő, keresztény családba. Fiatalsága során kiváló lelkipásztorok gyakoroltak rá hatást: Lénárd Ödön, Kabar Sándor, Waigand József, Kállay Emil. 1986-ban végezte el a budapesti Orvostudományi Egyetemet, traumatológus majd kézsebész szakvizsgát tett. A manuális munka mellett mindig is érdekelte a betegek lelkével való foglalkozás. Ebből az indítatásból fakadóan 2003-ban klinikai lelkigondozó diplomát szerzett. Feleségével együtt évtizedek óta a Budapesti Egyetemi Lelkészség munkájában vesznek részt. 2003 Virágvasárnapján Bíró László püspök szentelte diakónussá a Piarista Kápolnában. (legri@me.com)

Az ókeresztény kor karácsonyi Szent Család ábrázolásai

A PRISCILLA KATAKOMBA SZŰZ MÁRIA ÁBRÁZOLÁSA

Rómában a Firenzébe vezető Via Salaria mentén húzódik a Priscilla katakomba. Ennek mélyén az úgynevezett „Cappella Greca”, azaz Görög kápolna előterében találkozunk a keresztény világ első ismert Szűz Mária ábrázolásával. Alul sérült az alig pár tenyérynyi nagyságú freskótöredék, de rajta világosan fel lehet ismerni Máriát, amint trónuson ülve Gyermekeit ölében tartja és magához szorítja, miközben a Gyermekek kifelé fordul, és a szemlélőre néz. Valójában lehetne az az anya bármilyen előkelő római asszony, de a harmadik század katakomba kereszténysége félreérthetetlen jelként tette az anya mellé azt az alakot, aki jobbával fölfelé mutat valamire... És valóban, Mária feje fölött ott ragyog egy hatalmas csillag. Mi sem lenne természetesebb, mint a mából kiindulva arra gondolni, hogy az Anya és a Gyermekek mellett az Apa, a nevelőapa, a názáreti József az a férfi. Mégsem József az a férfialak, hanem a bibliai Messiásjövendölő próféták egyike, legnagyobb valószínűséggel maga Bálám próféta. Bármennyire is furcsának tűnik, de József képe ebben az időszakban, tehát a harmadik és negyedik században, nem tűnik fel sem a katakombák, sem a szarkofágok ábrázolásain. Csak az ötödik század hozza meg a szerepét a 431-es Efezusi Zsinat után, amely Mária Istenanyaságáról beszél, ahogy azt például a római Santa Maria Maggiore bazilika híres diadalív mozaikjának képsorozatán látjuk, de leginkább a termékeny fantáziájú apokrif iratok, köztük a „József, az Ács története” szerez majd polgárjogot Józsefnek mint ikonográfiai szereplőnek, az ötödik század végétől kezdve.

JÓZSEF HELYÉN CSILLAGMUTATÓ PRÓFÉTA

Ám az ő távolléte sokkal többet mond, és sokkal többet tanít a korakereszténység hitéről, mintha maga is jelen lenne. Megáll a történet a maga a lábán, József nélkül is – vélték a Priscilla katakomba keresztényei a harmadik század közepén, amikor rőtbarba színekkel az ikonfestő megrajzolta a közösség hitét. Az a gyermek, akit az Anya magához ölel, a próféták megjövendölte Messiás, akinek alakját az Ószövetség kétezer éves hagyománya lassan szőtte kerek egészé. Mózes negyedik, vagyis a Számok könyve szól a titokzatos prófétáról: „Így beszél, aki felfogja Isten szavát, birtokolja a Magasságbeli tudását, látja a Mindenható arcát. Istentől kap választ, a szeme megnyílik: Látom, de nem most, látom, de nem közelről. Csillag tűnik fel Jákob törzséből, jögar sarjad Izraelből” (Szám 24,16-18). Minthogy a próféta jelölte csillag egy asszony vonatkozásában tűnik fel, idézhetjük Izajás próféta ismert jövendölését „Ezért az Úr maga ad nektek jelet: Íme, a szűz fogan, fiút szül, és Emmánuelnek nevezi el” (Iz 7,14). A jövendölésszövedék egy másik eleme Mikeás próféta látomása a jövőről, mely a helyet is rögzíti már: „De te, efratai Betlehem, bár a legkisebb vagy Júda nemzetségei között, mégis belőled születik majd nekem, aki uralkodni fog Izrael felett. Származása az ősidőkre, a régmúlt időkre nyúlik vissza” Mik 5,1-2).

Malakiás próféta kicsi könyvének végén az igazak győzelméről beszél az eljövendő Úr napján: „*Nektek pedig, akik féltétek a nevemet, felragyog az igazság napja, sugarai üdvösséget fognak árasztani*” (Mal 3,20). Ebben a sorozatba illeszkedik a 109. zsoltár tanítása, épp a régmúlt időkre hivatkozva, mely Dávid sarjáról szól: „*Születésed óta tiéd a királyi méltóság a szent hegyen, anyád méhétől kezdve, ifjúságod hajnala óta*” (Zsolt 110, 3). Ennek a zsoltárnak az elemzése az ókeresztény kor számára alapvető fontosságú, mert benne nemcsak a Logosz, az örök Ige nemzésének a jövendölését látták, hanem az Incarnatio, a Megtestesülés előjelzését is.

AZ IDŐK TELJESSÉGÉBEN

Annak az említett prófétának a szerepe egyébként a katakombák világában olyan erős lesz, hogy a próféta „lábra kap”, odébbáll és egyedül is megjelenik, mint az ugyancsak római *Dino Compagni* hypogeumban, földalatti sírkamrában. Zárt fehér mezőben jelenik meg álló alakja, amint baljával tógáját fölfogja, jobbajával pedig egy nyolcsugarú csillagra mutat. A próféta és a csillag ábrázolása egyébként összességében utalás arra, amit később a hitvallások egyszerűen így fogalmaznak: „*secundum Scripturam*”, vagyis az „Írások szerint”. Karácsony bár kezdet, születés, a másik végéről nézve: beteljesedés. Főként a Galatákhöz és a Zsidókhöz írt levél hangsúlyozza az „*idők teljességét*”, de ez a felfogás végigzúdul a kereszténység történetén. Elsődleges őrzője és megtestesítője a liturgia, aztán a szakrális művészet, de Isten népének kollektív emlékezete is őrzi át, egészen a korunkig menően, akár magyar nyelvünkön is, imígyen: „*Hogy eljött az idők teljessége, Bétöt mindenszentek reménysége. Az Isten fia szűztől született, Az örök igazság megszerzetett.*” József távolléte tehát arra a másik „erőre” utal, melyet a János evangélium előszavában (prológus) olvasunk, „*aki nem a vérnek vagy a testnek a vágójából s nem is a férfi akarataiból, hanem Istentől született*” (vö. Jn 1,13). Anya van, a hiányzó apára a csillag utal, igaz, ez egy másfajta apaság. Az egyház óvatosan, fokról-fokra bontotta az Istengyermek titkát, szinte csak úgy és olyan mértékben, ahogy válaszolnia kellett azokra a kérdésekre, melyek részint saját soraiban merültek fel, másrészt pedig a kívülről érkező hatásokra adott válaszként születtek meg.

MIÉRT NEM ÜNNEPELTÉK AZ ÓKERESZTÉNYEK JÉZUS SZÜLETÉSÉT?

Mert hiszen türelmetlenül fel lehetne tenni a kérdést, hogy az első századok miért nem ünnepeltek Karácsonyt, miért nem emlékeztek meg a Megváltó Jézus születéséről? Valójában egyszerű a válasz, hiszen a kereszténység Jézus Krisztus szenvedése, halála és feltámadása élő emlékezetéből született. Ez volt az az újdonság, melyet senki nem értett félre, melynek nem volt hasonló előzménye. Ez a tanítás a „kereszt bölcsessége”, melyet Pál apostol a korinthusiakhoz írt első levél elején említ: „*Mi azonban a megfeszített Krisztust hirdetjük. Ő a zsidóknak ugyan botrány, a pogányoknak meg balgaság.*” Az Isten halála tehát botrány és balgaság. Ellenben az Isten, vagy az istenek születése, az igenis jelen volt a korabeli kultúrában és hitvilágban. A korakereszténység úgy határolódott el ettől a félreérthető hasonlóságtól, hogy nem beszélt róla: identitását nem

a keresztények Istenének, az Isten Fia Jézusnak a születésétől nyerték, hanem a halálból való feltámadásától. A születő kereszténység nemhogy igyekezett volna ehhez a világhoz hasonlítani megváltó Istene születése ünneplésében, hanem elhatárolódott tőle! Ennek megfelelően a keresztény közösségek lenézték a születés megünneplését. Órigenész egyházatya, alexandriai hittudós (~184-254), amikor felsorolja a keresztények ünnepeit, csak vasárnapokról, vagyis az Úr feltámadása napjáról, péntekről, a kereszthalál napjáról és Pünkösdről, a Szentlélek eljövételéről beszél. Viszont az is igaz, hogy ókeresztény testvéreinket természetsszerűleg kezdettől fogva foglalkoztatta Jézus születésének a körülménye, Anyjának, Szűz Máriának és a nevelőatyának, Szent Józsefnek az eredete, mint ahogy azt apokrif iratok sora bizonyítja. Az egyház ezek iránt is bölcs magatartással viseltetett. Hagyta, hogy létezzenek, de nem emelte be sem a doktrínába, a hivatalos tanításba, sem pedig a misztériumok ünneplésébe, a liturgiába. Az apokrifek ott bolyongtak az Egyház élete peremén és csak egyiknek-másiknak sikerült valahogy gyökeret eresztenie benne...

KARÁCSONY ÜNNEPÉNEK A SZÜLETÉSE

De hát akkor mikor született a mai Karácsony ünnepe? – kérdezhetjük a liturgiátörténettől. Tudunk is rá válaszolni, legalább egy időszak és a hely pontos megjelölésével. Éppen itt, Rómában született meg a *Nativitas Domini*, az Úr születése ünnepeinek a rögzítése, 325 és 336 között. Csak határköveket tudunk kijelölni, mert oly gyérek a források. A Konstantinápolytól mintegy 100 kilométerre, keletre fekvő Nicea (Nikaia) városában tartották 325-ben az első egyetemes zsinatot, amely Karácsony ünnepét nem ismeri még. Pedig mennyire hasznos lett volna a Krisztus istenségét születésétől fogva tagadó ariánusok ellen, akik azt vallották, hogy Jézus nem Isten Fia, hanem a keresztség révén adoptálja őt az Isten saját gyermekeként, tehát lesz „fogadott fiú”.

A SZÜLETÉS ÜNNEPÉNEK SZÜLETÉSE

Karácsony megült liturgikus ünnepét számunkra ismert módon először a római úgynevezett Cronografus Filocalus, vagyis a Filocalus-naptár említi. Ez egy pompásan díszített almanach, amit egy gazdag római keresztény számára készítettek. A polgári életre vonatkozó egyéb adatok mellett két olyan felsorolást is találunk, mely az egyházi élet évfordulóit tartalmazza. Az első lista felsorolja Róma nem vértanú püspökeit, a második pedig a római vértanúk nevét, liturgikus emléknapijuk idejét és helyét közli. A keresztény közösség hitét jelzi a megfogalmazás, hiszen a *dies natalis*, a mennyei születésnap a vértanúságuk napját jelöli. A vértanúk sorát azonban Krisztus születésével, méghozzá földi születésével vezeti be: „*Január kalendájának oktánján született Krisztus a júdeai Betlehemben*”. Mai szavakkal: nyolc nappal január elseje előtt, ez pedig december 25-e. A 354-ben keletkezett Filocalus-naptár világosan bizonyítja, hogy 336-ban Rómában már megülték Karácsony ünnepét december 25-én. Ezt a napot egyébként már 204-ben említi római Szent Hippolitusz püspök, de megjegyzése csak dátumra és nem pedig liturgikus ünnepre utal.

A NAPFORDULÓ MEGKERESZTELÉSE

Csak valószínűsíthető, hogy Karácsony ünnepét a római liturgiába a *Sol invictus*, a pogány győzhetetlen Napisten és annak kifejeződéseként a gyorsan terjedő Mitrász kultusz ellen vezették be. Pontosabban az egyház a téli napforduló ünnepét krisztianizálta, keresztelte meg, amit abban a korban nem pontos számításai miatt éppen december 25-én tartottak és nem december 21-én, a téli napforduló, solstitium alkalmával. Az ünnepet éppen a „nap” ragadványnevé, szíriai, tehát keleti származású császár, Heliogabalus hozta Rómába 220 táján, de hivatalosan Aurelianus császár vezette be 274. december 25-én. Az ünnep formailag olyan makacsul meggyökeresedett a rómaiak lelkében, hogy több mint száz évvel a Karácsony ünnepének liturgikus gyakorlatba való bevezetése után, Nagy Szent Leó pápa (440-461) egyik karácsonyi beszédében (összesen 18-at tartott) kikelt azon gyakorlat ellen, mellyel a Szent Péter bazilikába lépő hívek a templom kapujában, még a lépcsőn állva megfordultak kelet felé és csókot hintettek a felkelő napnak. (Ez a csókhajító keresztvetés, minden tudatosság nélkül mint forma, máig él: a legtöbb olasz így vet keresztet, csak épp a „keletelés” maradt el.)

ANYA – GYERMEK, ÖKÖR – SZAMÁR ÉS CSILLAG...

A keresztény ikonográfia azonnal reagált az ünnep megjelenésére, jeles módon éppen Rómában. A legtöbb ókeresztény ikonográfiai emlék a temetkezési liturgiához kapcsolódik, főként a szarkofágok domborműveihez. Kimutatható, hogy a Nativitás, a karácsonyi Jézus-születése jelenete a negyedik század közepén jelenik meg, tehát az ünnep 336-as rögzítése után. Hamarosan kialakul az a tipológia, mely egyszerűen és közérthetően közvetíti a misztériumot. Ehhez elegendő volt a főszereplő, a jászolba helyezett és pólyába csavart Gyermek megjelenítése, legtöbbször az Anyjával együtt. Érdekes módon a kora keresztény Nativitás-ábrázolás elengedhetetlen kelléke az ökör és a szamár. A Gyermek, az ökör és szamár már kész Karácsony! Így találjuk ezt a jelenetet az ugyancsak császárváros Milánó Szent Ambrus bazilikája híres Sztilichon szószek-szarkofágján. Egy timpanon csúcsán középpontba nyugszik a leplekbe burkolt Kisdéd, fejtámlás kőszarkofágra fektetve: lábánál az ökör, fejénél a szamár. Pontosan Jézus feje fölött a betlehemi Csillag. A három alak és a csillag tehát az ókeresztény Nativitas minimális kelléktára. A két állat jelenléte nem más, mint a már említett Izajás-jövendölés krisztológiai értelmezése, mégpedig Órigenész egyházatyának a Lukács evangélium gyermekségtörténetéhez írt kommentárja révén. Ezt a gondolatot viszi tovább a harmadik századból eredő Pszeudo-Máté evangélium, mely így ír: „Három nappal a mi Urunk, Jézus Krisztus születése után a boldogságos Mária kiment a barlangból és belépett egy istállóba, ahol elhelyezte a gyermeket egy jászolba, akit egy ökör és egy szamár imádozott. Beteljesedett, amit Izajás próféta megjövendölt: *«Az ökör megismeri gazdáját, és a szamár urának jászlát»* (Iz 1,3). Ugyanezen állatok az istálló közepén mindegyre imádták az urukat. Betejesedett Habakuk próféta jövendölése: *«Megismerteted magad a két állat között»* (Hab 3,2, a LXX-es fordítás alapján). Az egyházatyák gyakran beszélnek a két állatról, és az ökörből mint tiszta áldozati állatban a

választott népet ismerik fel, míg a teherhordó tisztátalan számarban a pogány népeket látják. A negyedik század közepén ennek az üdvösségtörténeti konstellációnak óriási jelentősége volt, hiszen még érezhető száakkal létezett a zsidókereszténység, de mind nagyobb számban állt össze az ecclesia, az Egyház a kívülállókból, az úgymond születésileg „tisztátalanokból”.

Mégsem ez a szükséges és elégséges elemeket hordozó forma terjedt el, hanem a legtöbb ikonográfia a gyermeket, joggal és méltán, az Anyával együtt ábrázolja, mégpedig egy hozzákapcsolódó másik bibliai jelenettel, a bölcsek látogatásával. Ez a téma önállóan is megjelenik, mint a Priscilla katakomba Velatio kápolnájának egyik boltívén: a perzsa asztronómusok, a mágusok – akik tehát nem csillagjósok, hanem tudós csillagászok – tipikus frígiai, hátracsapott sapkát viselnek és lendülettel vonulnak a Gyermekeket ölében tartó Anya felé. Ez a mozgás nemcsak a napkeleti bölcseknek Máté evangélium említette vonulására utal, hanem az egyház liturgikus processziójára, mely a negyedik század első felében immár elismert vallásként, ráadásul a császári segítséggel megépített bazilikáiban végzi a maga ünnepi processzióját, körmenetszerű liturgikus haladását. Ennek a processzióknak architektonikus kifejeződése éppen a hosszcsarnokos bazilika, amit például a ravennai San Apollinare Nuovo templomban lehet máig jól látni, a gádorfalak párhuzamos mozaikdíszeivel, mely valójában az alatt folyó liturgia ikonográfiái leképezése. A két jelenetet, vagyis a jászlat a bölcsekkel a coemeteriális, azaz temetkezési ikonográfia hamar összekapcsolta. Ragyogó példája ennek, igényes művészi megfogalmazásban, az arlesi Régészeti Múzeum híres, vagy 15 éve meglelt Nativitás szarkofágja, melyen a születés és a bölcsek imádása jelenet egymás alatti regiszterben látható. A csillag itt Mária feje fölött áll, a jászol másik végén egy pásztor éppen rámutat, míg alul a három bölcs heves gesztikulációja éppen a csillagra lelé pillanatát mutatja, hatalmas kezeikkel kifejező módon jelzik az egyház hitét: a megváltói halálra utaló szarkofág bölcsőben a világ Üdvözítője, akire égi jel nyomán találnak rá a népek.

ÉLETRAJZI ADATOK: a Szerző a Vatikáni Rádió magyar adásainak felelős szerkesztője. Jezsuita szerzetes, 1953-ban született, az esztergomi főegyházmegye címére szentelték pappá 1982-ben, majd 1992-ben lépett be a Jézus Társaságába. Népszerű lelkipásztor volt Szentendrén és Budapesten, ő alapította újra a rendszerváltást követően a fővárosban az egyetemi lelkészséget. A pesti Jézus Szíve templom közösségének lelkipásztora volt 2005 és 2014 között. Ellátja a római Német-Magyar Kollégium magyar spirituális tisztségét is. Legutolsó írását a 2018/2. számunkban közöltük. (vertesaljai.laszlo.sj@gmail.com)

Egy középkori német korál

1. Es kommt ein Schiff, ge - la - den bis an sein' höchs - ten
Bord, trägt Got - tes Sohn voll Gna - den, des Va - ters e - wigs Wort.

1. Megjött hajója az Úrnak, hogy végre kikössön. Meghozza nekünk Istennek Fiát, Atyánk örök szavát.
2. Hajója csendben célhoz ér, hordozva drága súlyt. Vitorlája a szeretet, árbóca Szentlélek.
3. Horgonya földbe akad, így hajónk partot ér. Az Ige testté lett, a Fiú hozzánk tért.
4. Betlehemben született, jászolban kisgyerek. Odaadva elveszett, hát dicsőítsük őt.
5. És ha e Kicsit örömmel, ölelve fogadjuk, előbb hát érte szenvedünk, nagy kint és szorongást.
6. Aztán ha vele meghalunk, hogy feltámadhassunk, az örök életet nyerve el, mint vele megtörtént.
7. Mária, Isten Anyja, dicsérünk téged is. Jézus a mi testvérünk, az ártatlan Kisdéd.

Daniel Sudermann 1626-ban egy korábbi 1450-es korál alapján írta, zenéje 1608-ból való. GL 236.

Fordította: Pákozdi István

Ferenc pápa

Beszéd az Istentiszteleti és Szentségfegyelmi Kongregáció plenáris ülésén 2019. február 14-én

Bíboros urak, kedves testvéreim a püspökségben és a papságban, kedves fivéreim és nővéreim! Örülök, hogy találkozhatom veletek plenáris ülések alkalmából. Köszönöm a bíboros prefektus hozzám intézett szavait, és üdvözöllek mindannyiótokat, az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció tagjait, munkatársait és tanácsadóit.

Erre a plenáris ülésre jelentős időpontban kerül sor. Ötven év telt el azóta, hogy Szent VI. Pál 1969. május 8-án létrehozta az akkori *Istentiszteleti Kongregációt* azzal a céllal, hogy a II. Vatikáni Zsinat által akart megújulást koordinálja. Ki kellett adni a zsinati atyák kritériumainak és döntéseinek megfelelő liturgikus könyveket, annak érdekében, hogy ezzel előmozdítsák Isten népében „a tevékeny, tudatos és áhítatos” részvételt Krisztus misztériumaiban (vö. *Sacrosanctum Concilium* konstitúció, 48.). Az Egyház imádságos hagyományának megújított kifejezésformákra volt szüksége, anélkül, hogy bármit is elveszítene évezredes gazdagságából, sőt inkább újra felfedezve a kezdeti időszak kincseit. Annak az évnek első hónapjaiban megjelentek az Apostoli Szentszék által, Isten népe javára végrehajtott reform első gyümölcsei. Épp a mai nap van annak évfordulója, hogy közzétették a *Mysterii paschalis* motu proprio a római naptárról és a liturgikus évről (1969. február 14.); azután a *Missale Romanum* fontos apostoli konstitúciót (1969. április 3.), amellyel a szent pápa közzétette a római misekönyvet. Ugyanabban az évben látott még napvilágot a mise bemutatását szabályozó „rendtartás” (*Ordo Missae*), és megjelentek további „rendtartások” (*Ordo*), amelyek a gyermekkeresztséget, a házasságkötést, illetve a temetési szertartást szabályozták. Ezek voltak az első lépései annak az útnak, amely aztán bölcsen folytatódott.

Tudjuk, nem elég a liturgikus könyvek megváltoztatása ahhoz, hogy javítani tudjuk a liturgia minőségét. Ha csak ezt tennénk, becsapnánk magunkat. Mert ahhoz ugyanis, hogy az élet valóban Istennek tetsző dicséret legyen, a szív megváltoztatására van szükség. Erre a megtérésre irányul a keresztény liturgia, amely az élet találkozása „az élő Istenével” (Mt 22,32). Munkátoknak ma is ez a célja, az tudniillik, hogy segítse a pápát szolgálatának végzésében, az egész világon elterjedt, imádságban élő Egyház javára. Az egyházi közösség építésében mind az Apostoli Szentszék, mind a püspöki konferenciák részt vesznek, az együttműködés, a párbeszéd és a szinodalitás szellemében. A Szentszék ugyanis nem helyettesíti a püspököket, hanem együttműködik velük, hogy a különböző nyelvek és kultúrák gazdagságában szolgálja a világban élő Egyház imádkozó hivatását. Ebben az irányban helyezkedik el a *Magnum principium* motu proprio (2017. szeptember 3.), amellyel többek között az volt a szándékom, hogy elősegítsem „a szükséges, állandó, kölcsönös bizalomra épülő, éber és kreatív együttműködést a püspöki konferenciák és az Apostoli Szentszéknek a között a központi hatósága között, amely a szent liturgia előmozdításának feladatát gyakorolja”. Kíváncos, hogy folytassuk a kölcsönös együttműködés útját, tudatában az egyházi közösségekben betöltött felelősségünknek, és hogy az egyházi közösségben összhangban legyen az egység és a sokféleség. Az összhang problémájáról van szó ugyanis.

Ide tartozik a *képzés* kihívása is, reflexiótok sajátos tárgya. Amikor képzésről beszélünk, elsősorban azt nem szabad elfelejtenünk, hogy *a liturgia élet, amely formál, és nem megtanulandó ismeret*. E tekintetben hasznos emlékeznünk arra, hogy a valóság fontosabb, mint az eszme (vö. *Evangelii gaudium* apostoli buzdítás, 231–233.). Ezért jó, ha a liturgia területén – mint az egyházi élet más területein – nem jut odáig az ember, hogy steril *ideológiai székértáborba* zárkózik, amely gyakran akkor jön létre, amikor valaki a saját elgondolását az összes élethelyzetre érvényesnek tartja, és ezért az örök szembenállás attitűdjét veszi fel azzal szemben, aki nem osztja azokat. Így, bár lehet, hogy az a vágy vezérli, hogy a mai környezet bizonyos bizonytalanságaira reagáljon, az a veszély fenyegeti, hogy visszafordul egy olyan múltba, amely már nem létezik, vagy egy feltételezett jövőbe menekül. A kiindulópont e helyett a szent liturgia valóságának felismerése, amely olyan élő kincs, amelyet nem lehet az ízlésekre, receptekre és divatokra szűkíteni, hanem tanulékonyan kell fogadni és szeretettel kell előmozdítani, minthogy az pótolhatatlan táplálék Isten népének szerves növekedéséhez. A liturgia nem „csináld magad területe”, hanem az egyházi közösség epifániája. Ezért az imákban és a mozdulatokban a „mi” és nem az „én”, a valóságos közösség és nem egy elgondolt alany van jelen. Amikor egyesek nosztalgikusan letűnt tendenciákat sírnak vissza, vagy amikor újakat akarnak bevezetni, annak veszélye fenyeget, hogy elébe helyezik a részt az egésznek, az „én”-t Isten népének, az elvontat a konkrét, az ideológiát a közösségnek, így végeredményben a világiast a spirituálisnak.

Ebben az értelemben nagyon értékes az a téma, amelynek ülésetek szánjátok: *Isten népének liturgikus képzése*. A ránk váró feladat ugyanis lényegében az, hogy terjesszük *Isten népében az Úr élő misztériumának* ragyogását, amely misztérium megjelenik a liturgiában. Isten népének liturgikus képzéséről beszélni mindenekelőtt azt jelenti, hogy tudatára ébredünk annak a pótolhatatlan szerepnek, amelyet a liturgia az Egyházban és az Egyház számára betölt. És ezután konkrétan segítjük Isten népét abban, hogy belsőleg jobban magáévá tegye az Egyház imáját, hogy szeresse azt, mint az Úrral és a testvérekkel való találkozás megtapasztalását, és ennek fényében, hogy újra felfedezze annak tartalmait és megtartsa rítusait.

Mivel a liturgia olyan tapasztalat, amely az élet átalakítására irányul azáltal, hogy elsajátítjuk az Úr gondolkodás- és viselkedésmódját, a liturgikus képzés nem korlátozódhat egyszerűen arra, hogy ismereteket – bár szükséges ismereteket – kínálunk a liturgikus könyvekről – ez elhibázott [gyakorlat] –, vagy hogy a rituális fegyelem köteles betartása felett örököndünk. Ahhoz, hogy a liturgia be tudja tölteni alakító és átalakító szerepét, arra van szükség, hogy mind a pásztorokat, mind a világi hívőket bevezessék a liturgia jelentésének és szimbolikus nyelvének megértésébe, beleértve az ünnepelt misztérium szolgálatában álló művészetet, éneket és zenét, sőt a csendet is. Maga a *Katolikus Egyház katekizmus*a is a liturgia bemutatására – kiemelve annak imáit és jeleit – a misztagógikus utat alkalmazza. *Misztagógia*: ez a megfelelő módja annak, hogy belépünk a liturgia misztériumába, a megfeszített és feltámadt Úrral való élő találkozásba. A misztagógia azt jelenti, hogy felfedezzük azt az új életet, amelyet Isten népében a szentségeken keresztül kaptunk, és folytonosan felfedezzük eme új élet megújulásának szépségét.

A képzés szakaszaira vonatkozóan tapasztalatból tudjuk, hogy a kezdeti képzés mellett szükség van a papság és a világiak folyamatos képzésére is, különösen azoknál, akik részt vesznek a liturgikus szolgálatban. Nem egyszeri, hanem folyamatos képzésre van tehát szükség. Ami a felszentelt szolgálattevőket illeti, egy egészséges *ars celebrandi* érdekében is, a zsinat figyelmeztetése érvényes: „Elengedhetetlen, hogy első helyre a papság liturgikus képzését tegyük” (*Sacrosanctum Concilium* konstitúció, 14.). Az első helyre! Az oktatási felelősség közös, még ha a megvalósítási szakaszban jó-részt az egyes egyházmegyéké is a főszerep. Reflexiótok segíti majd a dikasztériumot, hogy út- és iránymutatásokat tudjon kiadni, a szolgálat szellemében, azoknak, akik – püspöki konferenciák, egyházmegyék, képzési intézmények, folyóiratok – felelősek azért, hogy Isten népének liturgikus képzéséről gondoskodjanak és azt kísérik.

Kedves fivéreim és nővéreim, valamennyiünk feladata, hogy elmélyítsük és fel-frissítsük liturgikus képzettségünket. A liturgia ugyanis a főút, amelyen a keresztény élet áthalad növekedésének minden szakaszában. Ezért egy egyszerű és szép feladat áll előttetek: azon dolgozni, hogy Isten népe újra felfedezze az Úrral való találkozás szépségét misztériumainak ünneplésében, és vele találkozási élete legyen az ő nevében. Köszönöm erőfeszítéseiteket, megáldalak benneteket, és kérem, hogy mindig szánjatok rám időt – hosszú időt! – imádságotokban! Köszönöm!

Fordította: Tőzsér Endre SP

Az Eucharisztia és a kiengesztelődés

(részlet a „Minden forrásom belőled fakad” teológiai és lelképásztori megfontolások az 52. NEK-re készítve dokumentumból)¹

A zsoltáros így énekel: „Minden forrásom belőled fakad” (Zsolt 87,7). Akik az Eucharisztia forrásából merítenek, azok – legyenek „Filisztea, Tírusz vagy Etiópia” lakói (vö. Zsolt 87,4), legyenek bármely nép fiai – egyetlen titokzatos Testnek lesznek a tagjai, a polgártársai a mennyei Jeruzsálemnek, Isten városának (vö. Fil 3,20).

Az Eucharishtiában a Szentháromság egy Isten titka jelenik meg, az Atya, a Fiú és a Szentlélek, amely közösségébe vonja az emberiség nagy családját. „Szerecsés meglátás az, hogy Rubljov híres Szentháromságikonja az Eucharishtiát helyezi a szentháromságos élet középpontjába.”² Krisztus megváltást szerző húsvétjában lebontotta a népeket szétszakító válaszfalakat (vö. Ef 2,14), és Testének tagjává tette a belőle táplálkozókat. „Mi mindannyian egy kenyér, egy test vagyunk” (1Kor 10,17) – biztosít Szent Pál apostol, valamint: „Nincs többé zsidó vagy görög, rabszolga vagy szabad, mert mindannyian eggyé lettetek Krisztus Jézusban” (Gal 3,28). Krisztusnak és az ő Lelkének ajándéka, amelyet az eucharisztikus közösségben kapunk „túláradó bőséggel teljesíti azt a testvéri egységre irányuló vágyat, ami ott lakik minden ember szívében. Tapasztalhatóvá teszi az ugyanarról az eucharisztikus asztalról való

1 Kiadja a NEK Pápai Bizottsága, Szent István Társulat, Budapest, 2019, 78-82.

2 Vö. MND 11.

*táplálkozás testvériségét, ami messze felülmúl minden egyéb asztalközösséget.*³

Igazi egység emberek, nemzetek között nem is valósulhat meg másképpen, csak őbenne gyökerezve: „*Ne féljete! Nyissátok meg, sőt tárjátok ki Krisztus előtt a kapukat! Nyissátok meg az ő üdvözítő hatalma előtt az államhatárokat, a gazdasági és politikai rendszerek határait, a kultúra, a fejlődés és a civilizáció széles mezőinek korlátait. Ne féljete!*”⁴

Ez az egység nem törli el a nemzetek különbözőségeit. A teremő Isten szándéka volt az, hogy az ember történelmi és társas lény legyen, és különböző kultúrákban, különféle anyanyelveket beszélve, történelmi módon bontakoztathassa ki önmagát.⁵ Az Isten által ajándékozott egység nem olyan, mint egy kaotikus tömeg. Nem is a másképpen gondolkodót akár guillotine alá is küldő állítólagos testvériség. Ez az egység a Szentlélek ajándékából születik, aki pünkösdkor úrrá lesz a nyelvek zűrzavarán, és a különböző anyanyelvű emberek is megértik egymást ugyanazon Szentlélek által.

Közép-Európa népeit a történelem viharai – olykor idegen nagyhatalmak – gyakran egymás ellen fordították a csatamezőkön. Mindazonáltal nem feledkeztek el arról, ami legmélyebben összeköti őket, vagyis keresztény hitükről. Krisztus ennek a régió-nak, Európának és az egész emberiségnek is egyetlen reménye; az Eucharisztia közös ünneplése jele és eszköze a Krisztusban való összetartozásunknak.

Ennek tudatában a különböző országok püspöki konferenciái az elmúlt években több alkalommal is együtt ünnepték az Eucharisziát, és közös nyilatkozatokat írtak alá a kiengesztelődés jegyében.⁶ Ugyanis „*az eucharisztikus ünneplésnek hála, a konfliktusban álló népek egybegyűlhetnek Isten igéje körül, meghallgathatják a prófétai üzeneteket, elnyerhetik a bűnök bocsánatát és elfogadhatják a megtérés kegyelmét, amely lehetővé teszi a számukra, hogy részesedjenek egyazon kenyérből és egyazon kehelelyből. Jézus Krisztus, aki önmagát adja az Eucharisziában, megerősíti a testvérek közösségét és arra indítja a konfliktusban állókat, hogy siessenek kiengesztelődni a párbeszédben és az igazságosság jegyében.*”⁷

Ennek értelmében a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus egy ragyogó lehetőség lesz az emlékezet megtisztítására és gyógyítására,⁸ a múlt sebeinek, sérelmeinek megbocsátására, hogy Krisztusban kiengesztelődjünk egymással, ugyanis ő képes le-

3 EE 24.

4 Vö. II. JÁNOS PÁL: *Székefoglaló beszéd* (1978. október 22.), in *AAS* 70 (1978), 944.

5 Vö. AZ IGAZSÁGOSSÁG ÉS BÉKE PÁPAI TANÁCSA, *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma*, 384–387.

6 Ilyen volt 2008. június 28-án a Magyar és a Szlovák Püspöki Konferencia közös nyilatkozatának aláírása Mátraverebély–Szentkút nemzeti kegyhelyén. Hasonló dokumentum született 2003-ban: *Versöhnte Nachbarschaft im Herzen Europas* (az osztrák és a cseh püspöki kar között 2004-ben, a Közép-Európai Katolikus Találkozón [Mariazell]).

7 XI. RENDES PÜSPÖKI SZINÓDUS: *Propozíciók az Eucharisziáról szóló szinódusi ülés számára* (2005. október 22.), n. 49, in *Enchiridion Vaticanum*, XXIII, 771.

8 Szent II. János Pál kedvelt kifejezése szerint. A fogalom a 2000. évi nagy jubileummal kapcsolatban született meg. Vö. II. JÁNOS PÁL: *Tertio millennio adveniente* [TMA] apostoli levél (1994), 33–35. Uő, *Incarnationis mysterium* [IM] bulla (1998), 11.

győzni a jelen nehézségeit és kísértéseit.⁹ A kiengesztelődésre való törekvésben az Eucharisztia az lesz az életben, amit az ünneplésben jelentésként hordoz.

Európa minden országa a történelem során a maga lelkületével, szokásaival fejezte ki ebben az egyetlen titokban való hitét. Az úrnapi körmenetek, virágszőnyegek, az ünnepélyes szentségimádások, az előszenteltek liturgiája, az elsőáldozási ünnepek egybekapcsolják Közép-Európa népeit (lengyeleket, cseheket, szlovákokat, szlovéneket, horvátokat, szerbeket, magyarokat, osztrákokat, ukránokat, románokat). Társadalmunk létrehozta Európa lelki egységét, ugyanazon forrásból táplálkozva. Napjainkban az egyes részegyházak önmagukban nem képesek válaszolni a feléjük irányuló kihívásokra.

Anélkül, hogy megtagadnánk a történelmi eseményekből származó különbözőségeket, egyre inkább érlelődik az egység tudata, amelyet a közös keresztény múltban gyökerező kulturális hagyományokat összefogva társadalmi és egyházi szinten, egymás kölcsönös megismerésének és egymás értékeiben történő osztozás útján vezet.¹⁰

Mindez vonatkozik természetesen roma testvéreinkre is, akiknek a védőszentje Boldog Ceferino, egy igazán eucharisztikus lelkületű férfi. A cigányság mély hitét mutatta meg, amikor 1965-ben roma zarándokok Szent VI. Pál pápának egy olyan szentségmutatót adtak ajándékba, amely szögesdrótból készült, emlékezve ezzel a *porajmos* [ejtsd: parajmosz] idején a koncentrációs táborokban megölt cigányokra.

Csaknem egy évszázaddal ezelőtt Martin Buber azt mondta, hogy egy kultúra addig él, amíg kapcsolatban marad azzal az éltető titokkal, amely létrehozta, amelyből született.¹¹ Európa kultúráit Krisztus titka hozta létre. Ehhez az éltető Forráshoz kell visszatérnünk, meghallva Szent II. János Pál felszólítását: „[Európa!] *A századok folyamán megkaptad a keresztény hit kincsét. Ez az evangéliumból fakadó elvekre alapozza életedet, és belőle fakadnak a termővesszők nemzeteid művészetében, irodalmában, gondolkodásában és kultúrájában. Azonban ez az örökség nem csak a múlthoz tartozik; terv a jövőre vonatkozóan is, amit át kell adnod az eljövendő nemzedékeknek, mert a személyek és a népek életének forrása, akik együtt alkotják az európai földrészt.*”¹²

9 A folyamat teológiai alapjairól lásd: NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG: *Emlékezet és kiengesztelődés. Az Egyház és a múlt bűnei*, Budapest, 2000.

10 Vö. EEU 4.

11 Vö. MARTIN BUBER: *Frankfurti előadás*, 1922.

12 EEU 120.

Új ünnepek?

A Pünkösdöt követő csütörtök *A mi Urunk, Jézus Krisztus Örök Főpap* ünnepe (festum). XVI. Benedek pápa 2012-ben hagyta jóvá mint fakultatív bevezethető ünnepet. 2012-ben, amikor az MKPK Titkársága megkapta Vatikántól az erről szóló levelet, akkor a püspöki konferencia úgy döntött, hogy kerüljön nálunk is bevezetésre (az év téli ülésén). Később, 2013-ban ez a döntés módosult arra, hogy a készülő misekönyvbe kerüljön majd bele, így nem kell újabb külön kis könyvet kiadni az újabb szentek és ünnepnapok miseszövegeivel. Az ünnep liturgikus színe: fehér. A szentmise szövege: ld. *Votív mise a mi Urunk, Jézus Krisztusról, az örök főpapról* (Misekönyv, 890) Dicsőség, I. prefáció a legszentebb Oltáriszentségről. Olv.: 1z 52,13-53, 12 v. Zsid 10,12-18; Lk 22, 14-20 (A Szentmise olvasmányai: A különféle szükségletekben és a votív misékben.)

*

A Misekönyv legújabb változatában (2008) – ez a mintája a készülő új magyar misekönyvnek is – *Pünkösd* ünnepének különleges *előesti virrasztását* közlik a Supplementumban (1271. lapon), amelyet a vigília-misébe iktatva lehet végezni. Háttér ennek a döntésnek az, hogy legnagyobb ünnepeinknek: Húsvétnek, Karácsonynak van (Matutinummal egybekötött) hosszabb igeliturgiája; a húsvéti virrasztás sokszoros olvasmányai, a Karácsonynak előesti miséje és ünnepi Olvasmányos imaórája. Furcsa egyenlőtlenség volt eddig az, hogy éppen Pünkösdnek ilyen nem alakult ki eddig. A pünkösd virrasztás ezt a hiányt pótolja (nem kötelező erővel előírva). – A vigília mise Kyriéje után felhívást közöl a liturgia a közös Szentlélekvárásra, majd azok az olvasmányok jönnek sorra egymás után, amelyek az Olvasmányos könyvben (Lectionarium) már eddig is közölve voltak, utánuk mindig olvasmányközi ének (válaszos zsoltár), majd pedig egy könyörgés, amelyet a pap mond el. Az utolsó olvasmányt, zsoltárt és Oratiót követi a Gloria (Dicsőség a magasságban Istennek...) ünnepélyes éneklése, majd a mise Collectája. A szentmise végén húsvéti elbocsátás mondandó két alleluja hozzáadásával. Ezzel az ünnepélyes – szentmisében történő –, hosszabb igeliturgiával helyreáll a három nagy ünnepünk liturgikus egyensúlya.

P. I.

Zöld hétköznapiak

– NEM MÁSODRENDŰ EGYHÁZI IDŐSZAKOT ÉLVE

A húsvét ünnepének tavaszi időpontját a zsidó naptárból örököltük, míg karácsony a téli napfordulóhoz, valamint az ahhoz kapcsolódó pogány szokásokhoz köthető. A húsvétot és karácsonyt övező időszakok, ünnepek – nagybőjt, húsvéti idő, mennybemenetel, pünkösd, valamint advent, karácsonyi idő, vízkereszt – fokozatosan ala-

kultak ki, létrehozva így a majd' száznapos húsvéti és a közel másfél hónapig tartó karácsonyi ünnepkört. Az év jó része, majdnem a fele így a két nagy ünnep vonzásában telik: a liturgia szövegei, az olvasott szentírási szakaszok, használt szimbólumok, színek az időszak titkát, lüktetését követik, fejezik ki.

De mi történik a köztes időkbén? Egy naiv svéd dalocska, amelyet a Kaláka együttes népszerű karácsonyi albumában meg is zenésített, folyton ünnepelni vágyó gyermekieki énnket hangosítja ki:

Itt a karácsony már,
és itt a karácsony már,
és húsvétig tart a karácsony!
Itt van a húsvét már,
és itt van a húsvét már,
és karácsonyig tart a húsvét!

Pontosan tudjuk-érezzük, hogy ha soha nem szednénk le a karácsonyfánkat, bizony megfakulna az ünnep varázsa. Szükség van a hétköznapiakra, amelyek elé nem feltétlenül kéne a „szürke” jelzőt odabiggyesztenünk, mintha az élet rendes menete nem tartogathatna semmi meglepetést, csodát.

Urunk megkeresztelkedésének ünnepe után a liturgia folyója visszatér az évközi idő nyugodt medrébe, és márciusig, hamvazószórdáig ebben is hömpölyög tovább. Az évközi idő másik nagy szakasza pünkösdtől advent első vasárnapjáig tart.

Fontos tudnunk, a liturgikus időszámítás legősibb alapritmusa az évközi időé. Az apostoli kor keresztényei – ha szabad ezt mondani – vasárnapról vasárnapra éltek. A hét első napja, a nap napja, az Úr napja – így nevezték, amikor a megkereszteltek egybegyűltek, hogy megünnepeljék Uruk, Krisztus feltámadását: hallgassák a róla szóló igehirdetést, és megtörjék a kenyeret (vö. pl. ApCsel 20,7kk). Innen nevezték őket egyháznak, az összegyűjtöttek prófétai népének (vö. a görög *ekklesiá*, „egyház” szó eredeti jelentését).

Amikor tehát az évközi időben vagyunk, nem másodrendű időszakot élünk, fontosságában nem marad ez el a kiemelt liturgikus időktől, csak éppen Krisztus titkának ünneplése kap más színezetet. A különböző liturgikus színek a középkorban jelentek meg, és fokozatosan alakult ki a mai gyakorlat. A színek célja, hogy kifejezzék az ünnepekt hittitkot és a keresztény élet útjának sokszínűségét a liturgikus esztendő során, amely a gyásztól (fekete), bűnbánattól és magunkba mélyedéstől (lila), a tanúságtételen és a mindhalálígi történő önátadáson és a vértanúságon (piros) keresztül vezet az ünneplés öröméig (fehér). Az évközi idő alapszíne a zöld: ez a szín hagyományosan az újjászülető természet, így a remény és az örök élet színe, valamint – egyes értelmezések szerint – az életet adó és megújító Szentléleké is. Ez az időszak annak a bizonyítéka, hogy a pünkösdkor kiáradt Lélek hogyan ad életet, erőt nekünk ahhoz, hogy hétköznapi életünkben a meghalt és feltámadt Krisztus társai, tanúi legyünk.

A vízkereszt utáni hétköznapiok lehetőséget adnak, hogy lássuk: ilyenkor az Egyház folyamatosan olvassa a Szentírást. Vasárnapokon három évre elosztva (A, B, C év) hallgatjuk a három szinoptikus evangéliumot (Máté, Márk, Lukács), a témájában hozzá kiválasztott ószövegségi olvasmányt, valamint az apostoli leveleket. Az évközi

idő hétköznapijain minden évben gyakorlatilag végigolvassuk a szinoptikus evangéliumokat, és két évre elosztva a Szentírás többi könyvének válogatott szakaszait, szintén a folyamatos olvasás szabályát követve. A *lectio continua*, a Szentírás folyamatos olvasása az évközi időben az Írás imádságos olvasásának elmélyítésére – *lectio divina* – is hív. Ilyenkor, ha hűségesen követjük az Egyház által elénk tárt szövegeket, jobban megismerjük a Szentírás életadó gazdagságát, és jobban kitárul előttünk, hogy az egyes könyvek hogyan értelmezik egymást, mennyire elválaszthatatlan egymástól a két Testamentum-hit.

Az évközi idő vasárnapjai a feltámadás ünneplésének jegyében telnek. Örömneppek, melyeket a családban is megjelölhetünk imádsággal, gyertyagyújtással, ünnepi étkezéssel, együtt töltött idővel. Példát vehetünk zsidó testvéreinkről, akik péntek esténként családi liturgia keretében, hétről hétre hűségesen fogadják és köszöntik „Sabbath hercegnőt”. A templomba járás vasárnapi szokása úgy gyökerezhet meg bennünk és gyermekeinkben, ha ez valahogyan kötődik az otthonainkban megélt örömteli szokásokhoz is.

Végül az évközi idő a szentek ünneplésének is tágasabb teret ad: ilyenkor több az ünnep és az emléknapi, amelyeket liturgikusan is megünneplünk, míg a kiemelt időben ennek kevesebb tér jut. A szentek társaink, bátorítóink hétköznapi vándorlásunkban. Higgyük el, ők sem kanonizált szentnek születtek; éppen hétköznapi, „évközi” életük tette őket azzá. Sok „zöld” vagy épp sötétebb hétköznapon kellett nekik is átvergődniük ahhoz, hogy a róluk ránk maradt színes és ünnepi történetek szereplői, és így példaképeink lehessenek. A velük vándorló Úrba vetett hit táplálta őket. Az évközi idő, a hétköznapi élet a szentté válás kitüntetett terepe. Éljük hálával és töredelemmel.

Fehérvári Jákó OSB

A 21. század miséje

A templom szent hely, a „mindenség tengelye”, így vagy úgy, szinte kivétel nélkül minden vallás számára Isten különleges jelenlétének és imádságának rendelve. Keresztény terminológiával: az „Atya háza”.

Számunkra azonban – és épp a szentmisében – a templom bizonyos értelemben drámai jelentést is kapott, színtere lett a Fiú megújuló áldozatának. Mikor a zsinat megújította a szentmise néhány formai elemét, nem tett mást, mint fokozott hangsúlyt adott Jézus eredeti szándékának, aki az utolsó vacsorán lényegében már a liturgia nyelvén elővételezte kereszthalálát.

Ósi és eredeti értelmében a szentmise nem ima, még csak nem is közös imádság, hanem lakoma, közös cselekedet, részvétel a Fiú áldozatában. Olvasva az Evangéliumot, láthatjuk, hogy Jézus meghívása mindig kettős. Eggyé szeretne válni velünk, és maga köré kíván gyűjteni minket. E két formában egyszerre van jelen az Atya és a megtestesült Ige szándéka. A liturgia nyelvén az oltár köré csoportosuló gyülekezet az, amire Jézus földi életében áhítozott. Újra és újra maga köré akart gyűjteni minket.

Ezért lett asztallá az oltár, még hozzá közös asztallá: Isten és ember drámájának, s baráti megbékélésének kettős szimbólumaként.

Ma, amikor annyit beszélünk elidegenedésről és elmagányosodásról, s ugyanakkor az emberi együttélés új formáiról, lehetetlen nem fölismernünk az isteni szeretet csodálatos formateremtő erejét, azt, ahogyan részvételünket örök áldozatában szinte betű szerint előre megfogalmazta számunkra. Ha valaha, ma kezdjük igazán érteni a szentmisének nem csupán lényegét, de hasonlíthatatlan hogyanját is.

Franciaországban, ahol a liturgikus megújulás már jóval korábban elindult, a szentmisén való részvétel szinte egyértelmű a szentáldozással. A „jövő miséje” – ha szabad ezt mondanunk – kétségtelenül a részvétel, az Istennel való „közös ügyünk”, s áldozatából való részesedésünk lesz, s egyre inkább háttérbe szorítja a jelenlétnek azt a formáját, mit talán tévesen, de annál találóbban „szentmishallgatásnak” nevezünk.

Pilinszky János
(Új Ember, 1969. december 14.)

Mi a bor?

A válasz: „bor alatt a Vitis vinifera család (bortermő szőlő) terméséből sajtolt gyümölcslének, a saccharomyces cerevisiae törzsek (élesztőgomba, borélesztő) egyikének segítségével erjesztett alakját értjük.” Ez természetszerűen több-kevesebb alkoholt tartalmaz. (...) Liturgikus célra csak a Vitis vinifera terméséből sajtolt és erjesztett szőlőféle felel meg a bibliai értelmezésnek, parancsuk: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!” (Lk 22,19).

Az ókori Palesztinában előállított borok tulajdonságainak vizsgálatához ismerni kell a bibliai helyeket. Ezek egyike volt a kánaáni „kétemberes” szőlőfűrt termőhelye Eskhol völgyében, Hebron mellett. (Szám 13,24). Sokat emlegetett rész a menyasszony éneke is az Énekek énekében (1,14), ez Engedi völgyéről szól. A bírák könyve még Silót emlegeti (21,20). Kiemelkedően jó minőségű volt a költőktől is megénekelt falernumi bor és a vinum gaseticum is. A borkereskedés jelentős része piacokon és árveréseken zajlott. A nagyobb távolságra szállított borokat szerződésekkal kísérték. Jogilag többszörösen biztosítottak voltak, és a tevékenység egészen Nyugat-Indiáig terjedt. Figyelemre méltó, hogy a rögzült rituálék mellett az áldozati borok drágasága (az elengedhetetlen stabilitás miatt is) a pogány világban szűkítette a borfogyasztók körét.

Az Énekek énekében a bor mindig édes vagy édesített és fűszerezett. Ebből egyetlen konkrét tény, érv sem utal arra, hogy az utolsó vacsorán a tanítványok édesített bort kaptak volna. Lehetett viszont némi maradékcukorral rendelkező bor is. Csak becsült értékből kiindulva: tíz és húsz százalék közé tehető a mediterraneumban rendszeresen elfogyasztott bor cukortartalma. Senki nem tud érdemben választ adni arra a kérdésre, mi motiválta az amerikai protestáns fundamentalistákat, hogy bor helyett (mely a gyakorlatban, fogalmilag rögzítve is tartalmaz több-kevesebb etilalkoholt) a zsidók borfogyasztásakor még erjedésen át nem ment édes gyümölcslé fogyasztását

feltételezzék. Az ókorban a száraz borok kedveltek és szűkebb körök ízlésének megfelelően keresettek is voltak. Az édes(itett) bor valószínűleg jóval nagyobb mennyiségben készült, mint a száraz.

A liturgikus szertartásokon használt borral kapcsolatban egyházi elvárás, hogy az áldozati bor tiszta és minden hozzáadott anyagtól mentes legyen. A szőlőlé természetes glükóz- és fruktóztartalmának részletes megőrzése lehetséges, de jelentős technológiai feladatot állít a bortermelők elé. A kérdés, hogy mi a misebor, és mi különbözteti meg a „normál” bortól, megválaszolhatatlan. Elsősorban azért, mert minden tisztán *Vitis vinifera* feldolgozásával nyert bor megfelel misebornak. A készítés ipar-higiéniai követelményei messzemenően betartandók. Az ismert alapkövetelmény a szőlőfajtán kívül más korlátozást nem tartalmaz. A keleti egyház és az ortodoxok vörös bort is használnak a szent áldozat bemutatásakor. Mégis igyekeznek minél többször fehérét használni, talán kényelmi okokból.

A bor önmagában nem rossz. Ami rossz, az a kábulat. Aquinói Szent Tamás Szent Pál apostol rómaiaknak írt levelének 13,13-as passzusáról mondta: „Ha egyvalaki magát tudatosan leissza, úgy, hogy már »természetét« – egészségét károsítja, már nem mentes a bűntől.”

Robály Gábor: A bor teológiája

Salve Regina: az ezeréves klasszikus

Ha az ember a „Salve Regina” kezdősorait meghallja a szentmise vagy litánia alatt, garantáltan libabőrös lesz. Ezer évvel ezelőtt keletkezett és a mai napig az Egyház mindennapi imájának, a zsoltosmának a záró akkordját képezi.

A *Salve Regina* az *Alma Redemptoris Mater*, az *Ave Regina caelorum* és a *Regina Caeli* mellett a legnagyobb Mária-antifónák közé sorolható. Egész pontosan nem egy antifonális ének, hiszen a szöveg nem egy zsoltár részletéből keletkezett, hanem himnusz. Egy himnusz, amely szövegében és dallamában is megragadja hallgatóját, és amely ezért azok közé a latin szövegek közé tartozik, melyeket kívülről megtanulunk, melynek dallama könnyen fülünkbe mászik.

A forrásokból kimutatható, hogy a *Salve Regina* a 11. század óta a kolostorok kedvelt liturgikus Mária-éneke volt. Ősibb formájában a *Salve, Regina misericordiae* (Üdvöz légy, Irgalmasság Királynője) szavakkal kezdődött. A későbbi betoldás – *Salve, Regina, mater misericordiae* – a 16. századra datálható. Kicsi, de jelentőségteljes különbség: az első változat szerint Mária mindenekelőtt királynő, erős asszony, aki feladatának az irgalmasság gyakorlása révén tesz eleget. A későbbi fogalmazás azonban azt juttatja kifejezésre, hogy ő egyszerre hatalmas asszony (királynő) és gondoskodó anya (*mater misericordiae*), aki irgalmas segítőnként mindig mellettünk áll. A mai napig ezen utóbbi változat szerint imádkozunk a Kompletórium, illetve a Vesperás végén Máriához mint Jézus és a mi Anyánkhoz, közbenjárónkhoz.

Ha a vonatkozó bibliai szövegeket is felidézzük, egy kicsit furcsának tűnhet, hogy Mária, az Úr egyszerű szolgálóleánya (vö. Lk 1,48) itt egy meglehetősen magas címet

visel, mint királynő jelenik meg. Arra való tekintettel, hogy ő Isten anyja, az Egyház őt mint minden szentek között a legnagyobbat ismeri el, és a mennyország királynőjeként tiszteli. Ezután a himnuszban egy sor olyan állítás következik, amelyekkel Jézus anyját még közelebbről jellemzik: irgalmas anya, élet, édesség és reménység. Mindez éppen elég ok arra, hogy egy második alkalommal is köszöntsük őt: a *salve* szó keretet ad az első három sornak, mely sorok Isten Anyjának megszólítására szolgálnak.

Ami ezután következik, az az imádkozó szükségleteinek kifejezése – a hangvétel pedig komollyá válik: téged, Mária, dicsérő szavakkal szólítottunk meg, mert mi Éva száműzött gyermekei vagyunk, akiknek el kellett hagyniuk a paradicsomot. Ezért sírunk, zokogunk és szomorkodunk ebben a siralomvölgyben – hiszen a földön még nem tapasztaljuk meg az örök égi boldogságot, tehát Mária közbenjárására igenis rászorulunk.

Eddig az imádságok klasszikus felépítését követhettük nyomon: a dicsérő megszólítások után megneveztük a szükségleteinket, majd végül a kéréseinket. A „Hallgass meg hát” rész képezi az átmenetet az imént elhangzottak és a most következők között: az „advocata nostra”, vagyis az ügyvédünk, a közbenjárónk az, akinek a szomorkodók és jajgatók felé irgalmas szemét fordítania kell. Azért kell ezt tennie, hogy minden ember a földi élete, vagyis a száműzetése végén az örök üdvöt megláthassa: „És Jézust mutasd nekünk, méhed szent gyümölcset, hogy őt e számkivetés múltán lássuk”. Itt a végén újra egyértelművé válik, hogy honnan is van Máriának akkora hatalma: Fiától, Jézus Krisztustól. A himnusz a felszólításoknak egy újabb dicsérő sorozatával zárul: „Ó áldott, ó drága, ó édes Szűz Mária” – hallgasd meg a mi kiáltásunkat, fűzhetnénk még hozzá.

A képekkel teli szöveg és a súlyos kérések már a szöveg olvasásakor is libabőrt okozhatnak, de a himnusz teljesen csak akkor fejt kihatását, ha azt el is énekeltük. A *Salve Regina* gregorián dallamát a *Graduale Romanum*, az Egyház központi énekeskönyve tartalmazza. Világszerte ismertebb azonban a kolostorokban és más egyházi közösségekben énekelt szabad-melankolikus dallam, melyet a belga barokk zeneszerző, Henri Du Mont komponált (1610–1684).

Kéziratok bizonyítják, hogy a himnusz latin szövege 1054 előtt keletkezett. Szerzőjének hagyományosan a bencés Hermann von Reichenaut tartják – más néven Hermannus Contractust, Sánta Hermannt. A keletkezés pontos ideje és a szerző kiléte egyértelműen nem tisztázható. Az ima utolsó sora („O clemens, o pia, o dulcis Virgo Maria”) valószínűleg későbbi kiegészítés, melyet Clairvaux-i Szent Bernát toldhatott hozzá. Előkelő helyet foglalnak el ezek az Ó-val kezdődő megszólítások a speyeri Mária-dómban: rézbetűkkel vannak felírva a templom közepén végighaladó folyosón. A *Salve Regina* felirat a székesegyház Mária-szobrának talapzatát ékesíti.

A zsolozsmában a *Salve Reginát* hagyományosan Szentháromság vasárnapjától Krisztus Király vasárnapjáig énekeltük, az úgynevezett különleges időszakokban – karácsonyi időben, Nagyböjtben és húsvéti időben – a másik három antifóna közül éneklünk egyet-egyet. Sok helyen szokás az is, hogy egy pap vagy más megszentelt életű személy temetésének végén ezt az éneket éneklik.

Tobias Glenz

Fordította: Koszoru Péter, forrás: *katholisch.de*, 2018. május 25.

„Itt jelen vagyok” – latinul

Az *Itt jelen vagyok* az egyik legősibb és legértékesebb Oltáriszentség-himnuszunk, igen kedvelt ének. Annak a kettősségnek köszönheti erejét, hogy egyszerre gyönyörű imádság és zenei kincs. Kovács Szilárdban, a pécsi székesegyház orgonistájában az a kérdés merült fel, mi lenne, ha nemcsak mi, magyarok énekelhetnénk, hanem az egész katolikus világközösség számára is elérhetővé válna. Ennek módja pedig kézenfekvőnek bizonyult: le kellett fordítani a magyar szöveget a Római Katolikus Egyház hivatalos nyelvére. Erre a feladatra Ribner Zoltánt kérte fel. „A végeredmény csodálatos lett, elmondható, hogy a latin műfordítás mind formai (szapphói vers), mind tartalmi szempontból teljes egészében megragadja a magyar eredeti lényegét. Köszönet érte!” – fogalmazott az orgonaművész, aki a himnuszhoz a szöveggel párhuzamosan haladó és építkező orgonakíséretet is írt. Az új feldolgozásról hangfelvétel is készült, a Pécsi Egyházmegye fenntartásában működő *Szent Mór Iskolaközpont* két kórusának közreműködésével. Kovács Szilárd két dolog miatt tartotta fontosnak, hogy gyerekek szólaltassák meg először az éneket. Egyrészt azért, mert ez bizonyítja, hogy bármely korosztály képes az eléneklésre (a gyerekek a latin szöveget csupán néhány nappal a felvétel előtt kapták meg). A zeneszerző az erre az alkalomra komponált előjáték és a versszakonként eltérő harmonizációk által az aktuális szövegtartalomra világít rá. „A gyerekek énekében mindig érzek valami plusz erőt, hiszen ők a jövő. Amikor pedig a fiatalok gregoriánt vagy régi magyar anyagot énekelnek, az az egyházzenénk záloga. Dicsőítés ez, méghozzá nagybetűvel írva” – hangsúlyozta a bazilika orgonistája, majd hozzátette: „a másik ok pedagógiai természetű, mert meggyőződésem szerint a gyermek azt a zenei világot szereti meg, amelyet a számára hiteles felnőtt (legyen az szülő, pap, tanár) kínál neki. Amit pedig megszeret, az már a sajátja lesz. Tehát nagyon nem mindegy, mi az a mindennapi kenyér, amellyel zenei értelemben tápláljuk a fiatalokat.”

Ribmer Zoltán latin műfordítása:

Hic adest praesto, en, Filius Dei,
hic adest praesto Agnus immolatus,
hic adest praesto Deus fortis, iustus:
Dominus Iesus.

Hic adest praesto dulcis et creator,
hic adest praesto noster intercessor,
hic adest praesto comes consolator:
Dominus Iesus.

Hic adest praesto Via, Veritas, Vita,
hic adest praesto maiestas caelestis,
hic adest praesto clarissimum lumen:
Dominus Iesus.

Hic adest praesto sol redemptionis,
hic adest praesto peccati destructor,
hic adest praesto flammula amoris:
Dominus Iesus.

Hic adest praesto laetitia nostra,
hic adest praesto custos et tutamen,
hic adest praesto animi firmator:
Dominus Iesus.

Qui nobis donet regnum suum sanctum,
ut videamus tectum eius sacrum,
angelos inter radiantem vultum
Patremque summum.
Amen.

A magyar eredeti:

Itt jelen vagyok az Istennek Fia,
itt jelen vagyok feláldozott Bárány,
itt jelen vagyok erős, igaz Isten:
a Jézus Krisztus.

Itt jelen vagyok mi édes teremtőnk,
itt jelen vagyok a mi közbenjárónk,
itt jelen vagyok vigasztaló társunk:
a Jézus Krisztus.

Itt jelen vagyok út, igazság, élet,
itt jelen vagyok a mennyei fölség,
itt jelen vagyok fényes világosság:
a Jézus Krisztus.

Itt jelen vagyok váltságunknak napja,
itt jelen vagyok bűnünk megrontója,
itt jelen vagyok szeretetnek lángja:
a Jézus Krisztus.

Itt jelen vagyok a mi vigasságunk,
itt jelen vagyok őrizőnk, oltalmunk,
itt jelen vagyok lelki bátorítónk:
a Jézus Krisztus.

Adja minékünk az ő szent országát,
hogy megláthassuk szentséges lakását,
angyali karból tiszta szép orcáját
és ő szent Atyját.
Ámen.

Forrás: Pécsi Egyházmegye

A latin, mint a liturgia nyelve

A II. Vatikáni Zsinat előtti vitához

Már jóval azelőtt, hogy Szent XXIII. János pápa 1959. január 25-én meghirdette a zsinatot, a Rítuskongregáció egy sor engedményt tett 1947-ben azzal kapcsolatban, hogy a liturgiában a népnyelvet lehessen használni. Német nyelvterületen mindenekelőtt a *Collectio Rituum*-ot kell megemlíteni, ami az első közös szertartáskönyv minden német nyelvű egyházmegye számára, melyet Ausztria és Németország minden püspöksége fokozatosan átvett. Ez a könyv a rítusok legtöbb szövegeleménél a német nyelvet helyezi előtérbe. Magyarul 1961-ben jelent meg.

Ugyanebben az időszakban a Szent Officium (Hittani Kongregáció) azt a még lényegesen jelentősebb engedményt adta 1949. április 14-én egy mandarin kínai nyelvű misekönyv kidolgozásánál, hogy a népnyelv a mise elejétől a *kánon* kezdetéig és a záró könyörgéstől a mise végéig használható, de a *kánonnak* latin nyelven kell maradnia (ezt annak idején kizárólag csendben imádkozták), míg a hangosan mondandó részek (Miatyánk, Az Úr békéje..., Isten Báránya) szintén kínaiul hangozhatnak el: „(...) *a principio missae usque ad initium canonis et a postcommunionem usque in finem missae; dum Canon manet in lingua latina, tamen partes quae alta voce recitantur (Pater noster, Pax Domini et Agnus Dei) iterum sunt in lingua sinensi*” (*Documenta ad instaurationem liturgicam spectantia* [1903-1963], ed. C. Braga – A. Bugnini, Roma, 2000, 663).

Általánosan ismert tény az is, hogy VIII. János pápa (+ 882) engedélyt adott Szent Metódnak arra, hogy a liturgiát latin helyett szláv nyelven ünnepeljék, hiszen „Isten minden nyelvet az ő dicséretére és tiszteletére teremtett”.

Cipriano Vagaggini (+1999) így magyarázza a Szentszék eljárását 1957-ben: „Amennyiben a Szentszék rendszerint ragaszkodik a latinhoz, mint a római liturgia nyelvéhez, azt nem annyira mereven teszi.” A Szentszék elismeri „(...) egyrészt a népnyelv részvételt támogató elemét, másrészt a latin nyelv egységformáló momentumát” (C. Vagaggini: *Theologie der Liturgie*, übers. A. Berz, Einsiedeln-Zürich-Köln, 1959, 445-447).

A népnyelv liturgiába történő bevezetése elleni egyik fő érveléssel szemben Vagaggini a következőt hozza fel: „abban az érvelésben, hogy egy sztereotíp, tiszteletreméltó, nem általánosan értett nyelv a szent cselekmény misztériumjellegét hangsúlyozza, van ugyan valamennyi igazság, de nem meghatározó, mivel a liturgia tiszteletreméltósága és titokzatossága sokkal erősebb és mélyebb alapon nyugszik, nevezetesen a liturgiában a látható jelek fátyla alatt itt és most megmutatkozó Krisztus-misztériumon. Lényeges, hogy a hívőt megérinti ez a misztérium, és ez annál inkább megtörténik, minél jobban érti annak liturgikus kifejezését. Hiszen nem látták az őskeresztények és látnak ma a papok és a klasszikus képzettségűek is a liturgiában misztériumot?” (uo. 445-446, vö. az összeshez: A. Lameri: Un „perito” a servizio del concilio e della riforma liturgica promossa dal Vaticano II, in: *Rivista Liturgica* 96 [2009] 348-361, itt 355-357).

A *participatio actiosa*, mindenki tevékeny részvétele a liturgia által közvetített részvételt jelenti hitünk és megváltásunk egyetlen nagy misztériumában: Krisztusnak a halálból való feltámadásában. Nem egy „titokzatos rítusról” van szó, hanem egy mind mélyebben megértendő, megélendő és kinyilvánítandó hittitokról.

Markus Tymister

(Pápai Szent Anzelm Egyetem, Róma)

Fordította: Bognár Eszter

Forrás: *Gottesdienst* 17. (2016. aug. 29.) 138.

Stóla a kazula felett

Adódik a kérdés, ha a stóla a papi hatalom látható, liturgikus jele, akkor miért rejtjük a miseruha alá pontosan az eucharisztikus ünneplés során, amikor annak látható-nak kellene lennie? Például hozható fel a diakónus és a pap keleti liturgikus öltözete, amelyben ismert: a diakónus hosszú, keresztbe kötött stóláját (oráron) a dalmatika fölött viseli, a Szent Liturgiát bemutató pap pedig olyan miseruhát (felont) visel, ami alatt elől jól látható a párhuzamosan a nyakából aláhulló, összeillesztett stóla, az epitachelion.¹

A stóla a kegyelem „folyamát” szimbolizálja, amely az Atyától indul és Jézus Krisztuson át ömlik a papi népre és a szolgáló papságra.² Akkor vajon miért zsugorodott össze és miért tűnt el a papi öltözködés fölül? – El kell különítenünk a diakónusi stólát az áldozópap stólájától, mert más hagyományból erednek. A szerpap stólája az ókori *mappula* (asztalkendő, szalvéta, konyharuha) használatából veszi kezdetét. Ezt a felszolgálók a vállukon átvetve hordták és vele szervírozták, tálalták az ételt az asztalokra. A papi stóla viszont abból a sálszerű hosszú ruhadarabból ered, amit rétorok (nyilvánosan beszédekert mondók, *orátorok*) hordtak elsősorban hidegben a nyakuk védelmében, amit ezzel a sállal tekertek körül, másrészt nyári hőség idején az arcuk, szájuk letörlése végett, ezért lett a neve *orarium* (os, oris – száj). Mindenesetre már az 5. századtól kezdve a hivatalos egyházi szolgálattevők viselete volt, amit (már akkor!) a nagy kerek kazula alatt viseltek, tehát már akkor a miseruha alá került. Ez később sem változott, amikor a középkorban a kazula mérete lecsökkent, sőt „hegedűtok” méretűvé karcsúsodott (a papság kényelmesebb mozgása és jobbára a híveknek az oltárnál háttal mutakozó helyzete miatt). A keresztbe rakott stólának csak a szegélye látszó-dott ki a miseruha nyaki kivágásánál. Mivel a püspök párhuzamosan lógatva viselte, az ő stólája egyáltalán nem látszott ki a miseruha alól (csak a zsinóros mellkeresztje).³

Bár a liturgikus mozaalom újításai között szerepelt a papi stóla megvastagítása és

1 Ld. IVANCSÓ ISTVÁN: *Liturgikus kislexikon*, Szent Atanáz G. K. Hittudományi Főiskola, Liturgikus Tanszék (6), Nyíregyháza, 2001, 23.

2 Vö. TESSZALONIKAI SÍMEON: *Expositio de divino templo*, 39, in PG 15, 711-714.

3 Vö. M. RIGHETTI: *Storia liturgica* I, 622-625.

láthatóvá tétele a miseruha felett, alapjában véve a régi gyakorlat maradt irányadó: „a miséző pap sajátos öltözeke a szentmisénél és a szentmiséhez közvetlenül kapcsolódó szent cselekményeknél – hacsak más előírás nincs – a miseruha (kazula), amelyet az alba és a stóla fölé kell fölvenni”.⁴ Emellett azért világszerte elterjed, még ha nem is vált általánossá az ún. kívül-stólás-miseruha, amelyet olyakor Szent II. János Pál pápa és XVI. Benedek pápa is viselt. A miseruha fölé tervezett stólák vastagok, szépen kivarrottak, méltóságteljesek, az adott liturgikus színnek megfelelőek. Mindig lehet fehér (teljesen üres) kerek kazula fölé helyezni azokat. Ennek praktikus haszna is van: szegényebb kápolnáknban, templomokban elég egy fehér (könnyen mosható, tisztítható) kazula és rá a megfelelő színű stólák.

Koncelebrált szentmiséken, amikor a főcelebráns mellett több pap is misézik együtt, ha nincsen elegendő számú miseruha, akkor „el lehet hagyni a kazulát: csak stólát kell fölvenni a kazula fölé. A főcelebráns azonban mindig viseljen kazulát, vagyis miseruhát is – írja elő a Misekönyv.⁵ A stóla tehát továbbra is a felszentelt szolgálattevők megkülönböztető liturgikus jelvénye, akkor is, ha nem mindig látható. Az a fajta szabadság, amely minden további nélkül elhagyja a miseruhát és rendszeresen csak stólában misézik – visszaélésnek számít.

A Szentszék illetékes hivatala abban a kérdésben is nyilatkozott, vajon annak a szerzetes papnak, akinek fehér kámzsája, szerzetesi habitusa van, kell-e még albát is felvennie az eucharisztikus ünnepléshez (domonkosok, trinitáriusok, pálosok, premonstreiek, stb.)? Az Istentiszteleti Kongregáció már 1970-ben nyilatkozott a liturgikus reformok idején. „Visszaélésnek minősül (abúzus) az a gyakorlat, amellyel a stólát a szerzetesi habitus fölé helyezve miséznek vagy a normál papi ruha fölé csak egy stólát vesznek...”⁶ A hozzáfűzött magyarázat egészen világossá teszi: „a felszentelt szolgálattevők közös ruhái – bármilyen rendhez is tartozzanak: a miseing (alba) – ami nem helyettesíthető sem karinggel, sem a reverendával vagy más öltözzettel –, a stóla, a kazula vagy a dalmatika...”⁷ A szerzetesi ruha nem liturgikus ruha, hanem a megszentelt életnek és egy rendi közösséghez való tartozásnak a megkülönböztető jele.

Pákozdí István

4 RMÁR 337.

5 RMÁR 209.

6 *Liturgicae instaurationes*, 8 c, in EV 3/2790.

7 Vö. *Notitiae* 408-409/2000, 320.

Gyónás- és gyóntatás-élményeink

„Elsőáldozók és szülők várakoztak a szentgyónásra. Hitoktatónk vigyázta a „rendet” a várakozók között. Egyik szülő bővebben kifejtette neki a gyereknevelés nehézségeit. Ezután került sorra a család. Két nappal később a hitoktató egy aláírás miatt felkérésre és szóba hozta beszélgetésük tartalmát. A hallottak megrendítően hatottak rám, mert eszembe jutott, hogy mit tanácsoltam a szülőknek. Anélkül, hogy a hitoktátónak elmondott információkat ismertem volna, olyan tanácsot adtam, ami pontosan az ő esetükre illett. Megrendülten tapasztaltam a Szentlélek működését.”

Verőcei Gábor kanonok, plébános (v.gabor.atya@gmail.com)

„Ahogy visszaemlékszem kamaszkorom gyónásaira, nagy felszabadultságokat éltem át. Sokszor nyomasztó aggályaim közepette kerestem fel lelkiatyámat, és előttem a kép, ahogy ugrándozva, megkönnyebbülten mentem haza ezekről a gyónásokról, lelki beszélgetésekről. Őszintén kimondott szavaim, minden gondolatom feltárása után az atya jóságos reakciója Isten jóságát tárta elém. Mint pap, hála Istennek sokszor átéltem, hogy valóban Isten örömhírének lehettem a közvetítője, jóságát nyilváníthattam ki. A gyónó így Isten megbocsátó szeretetével találkozhatott. Így papságom a kiengesztelődés szolgálata is. Néha évtizedes kövületek kerülnek kimondásra, felfakad a sírás, mindez Istennek adott mély bizalomról, vágyról és elfojtott terhektől való megszabadulásról beszél. A gyónás utáni kézfogás, ölelés gesztusai is megerősíthetik Isten befogadó szeretetét, átélheti a gyónó az örömet, elfogadottságot, hogy Istennek minden lehetséges. Ezekre a gesztusokra a gyóntatószobában van lehetőség. (Ezért a hagyományos zárt gyóntatószékben való gyóntatás nekem ridegebb, nehezebb.)”

Binszberger Ákos bencés lelkipásztor, tanár (akos@osb.hu)

„Számomra a gyónás az új kezdet lehetősége. Ez a kezdet legtöbbször rögtön a szentséghez vezet, és itt a lehetőség ajándékká változik. A szentségben különös lelki élmények is megtörténnek, kívülről láthatatlanul. A szív töredelme és a bűnvallás utáni pillanatokban Jézus elfogadó szavainak meghallgatása és elfogadása. Különleges pillanatok. Különös utazás pólusok között. Fent és lent, jó és rossz, ki- és befelé irányuló, egyszerre immanens és transzcendens kommunikáció. Néhány perc csak mindig, amely napokra, hetekre, egy életre rányomja bélyegét az életemre.”

Béres Tamás teol. tanár, evangélikus lelkész (tberes@lutheran.hu)

„A múlt század derekán *standard* gyónásra készülő nagykamasz nem talált olyan lelki tükröt, amelybe tekintve felismerhette a szülei életének feszült helyzeteiben cselekedettel és *mulasztással* elkövethető vétkeit. Ezekre érzékeny gyóntatót sem könnyen. Személyes lelkiismerete persze működhetett – és lehetett szerencséje. Nekem volt. Lelkigyakorlatos gyónásra térdeltem be az addig csak távolról ismert atyához. Szokványos kamaszbűneimet listázván néhány ügyetlen szóval jeleztem csak, hogy miféle dolgokban van még „kényelmetlenség-érzetem”. Bánattal kértem a feloldozást és pe-

nitenciát. Megkaptam, de előtte KL barátságos mondatokkal szinte felnőtté avatott. Rávezetett arra a belátásra, hogy a lelkiismeret nem szundikálhat két gyónás között, közben egy-egy *lelkiükrös* bűnre felriadva. Ha pedig ébren van, akkor folyamatosan tanulnia kell. A lelki tükrök esti nézegetése nem felesleges, de kevés. Máig hálás vagyok neki ezért az útravalóért.”

Scharle Péter mérnök (scharle@sze.hu)

„Gyónóként ritkán gondolunk arra, hogy a gyóntató pap mennyire megtisztelve érzi magát akkor, amikor beengedjük őt a lelkünk mélységébe és az imádságunk magasságába. A bűnbánó ember legbensőbb titkának és az Úr lábához történő leborulásnak segítője a pap, aki emiatt nagyon szereti a gyónót. Nagy kegyelem a gyóntatás, ami során a pap is megtisztul, mert a bűnbánat és a jobbulás vágya mindig Istenhez emel fel. A pap megéli a Szentlélek jelenlétét, hiszen csak így tud egyszerre irgalmas és igazságos lenni, mint a tékozló fiú apja. Ezért vagyunk fizikailag kifáradtak, de lélekben megerősödöttek a gyóntatás után.”

Maklár Ákos paróchus (maklaryakos@gmail.com)

„Amikor Isten irgalmával találkozom, átélem, hogy egészen szeretve vagyok. Ő kicsinységemben és éppen a törekénységemet megvallva is mindenestül szeret, sőt tisztel engem, úgy, ahogy vagyok, és végtelenül értékesnek tart. Gyónás-élményeim nagy részében olyan atyákkal találkozhattam, akik megismertették velem az Istent, aki így szeret. Eszembe jut az idős atya, aki bár nagyothallott, valószínű alig értette, amit mondok, de valahogyan mindig a megfelelő szavakat mondta, amik hónapokra világosságot adtak, és közben minden alkalommal megtapasztaltam valami mély tiszteletet a részéről, amivel azelőtt sosem találkoztam, és egészen lenyűgözött. Vagy az atya, aki életem egy fordulópontjában bölcs szavakkal sokat segített a jó döntésben. Egy jezsuita atya, akitől nagyon sokat tanultam az Istenről, és egy-egy mélyebb gyónás, felismerés után mindig elmondta, hogy ez milyen szép volt, ez közvetítette felém az Úr örömét is. Vagy a ferences atya, aki barátságával, nagybecsülésével segített elhinni, hogy az Isten is azt szeretné, hogy teljesebb, örömtelibb legyen az életem. Hálát adok ezekért a találkozásokért, hogy megismertették velem az Isten érzéseit felém, és segítettek, hogy mikor egy-egy találkozás nem hitelesen képviselte az Istent, már tudtam, hogy az az emberről szól és nem az Istenről.”

Dr. Tóth Anna szociális testvér, orvos (tannasss@gmail.com)

„A gyónás szentségét sokáig, mint szükséges rosszat, ímmel-ámmal elfogadtam, de fiatalkoromban soha sem barátkoztam meg vele. Biztosan bennem is van hiba, de mindig is úgy éreztem, hogy a belső személyes dolgaim csak rám tartoznak, és nem akarom megosztani azokat senkivel, még a gyóntató pappal sem. A katolikus neveltetésem során az a képzet alakult ki bennem, hogy a bűneim miatt nem vagyok a közösség egyenrangú tagja, jöllehet a környezetemben más vallásos emberek részéről is tapasztaltam bűnös magatartást, akiket ez nem zavart. A szószék folyamatos bombázása egyre nagyobb büntudatot ébresztett bennem. A szexualitással kapcsolatos bűnöket az emberi mivoltunkkal kapott, velejáró „ajándékként” értelmeztem, és bizonyos keretek között nem éreztem, hogy ezek a cselekedetek, gondolatok, érzések ne lennének helyénvalók. Ezeket a viselkedési formákat az Istentől kaptuk, tehát az

ilyen viselkedés miért lenne bűn? Az egyre ritkább gyónási alkalmak miatt a szentáldozások is elmaradtak, és így ritkábban jártam templomba, majd teljesen elmaradtak a látogatásaim. Isten szeretetének személyesen hozzám szóló megnyilvánulása miatt, és egykori barátaim támogatásával újra visszatálaltam a közösségbe, rendszeres templomba járó lettem, minden héten áldozok, és tagja vagyok a szentmiséket kiszolgáló felnőtt asszisztenciának. Meglett fejjel már nem feszélyez a gyónás gyakorlása, mint ahogyan ez érzés az egész fiatalkoromat elkísérte. A hiba a kezdetekben lehetett. Úgy gondolom, hogy a gyermekek felkészítése során a nevelők túlhangsúlyozzák a bűn hatalmát, erősen megbélyegezve a bűnt elkövetőket. Mindannyiszor azokkal a kérdésekkel kellett szembesülnünk, hogy mit követtél el, kivel hogyan és hányszor. Soha senki nem tette fel azt a kérdést, hogy „és mi jót cselekedtél?” Véleményem szerint a jóra való törekvés lélekbe ültetése sokkal fontosabb és sokkal eredményesebb, mint a büntetéstől való félelem erősítése. Isten mindent megbocsát. Ne feledjük, hogy a szeretet, a jóság, az alázat, az irgalom, az elfogadás, a megbecsülés felülír minden gonoszságot. Ha életünket ezen a vezérelveken mentén éljük le, nem sok megvallanivalóval kell a gyóntatószékbe bemennünk. A bűn ugyan rossz, ezért kerülnünk kell, de a jóra való törekvés, embertársaink iránti szeretetünk átsegít bennünket egy egész, a bűnre hajló világban való életen.”

Baranyai László nyugd. mérnök, tanár (baranyai_laszlo@freemail.hu)

Az alázatosság litániája

A vágytól, hogy megbecsüljenek
– *szabadíts meg, Jézusom!*
A vágytól, hogy szeressenek...
A vágytól, hogy népszerű legyek...
A vágytól, hogy fölemeljenek...
A vágytól, hogy tiszteljenek...
A vágytól, hogy dicsérjenek...
A vágytól, hogy előnyben részesítsenek...
A vágytól, hogy tanácsomat kérjék...
A vágytól, hogy igazat adjanak nekem...
A vágytól, hogy elismert legyek...
A félelemtől, hogy megalázzanak...
A félelemtől, hogy lenéznek vagy lerázzanak...
A félelemtől, hogy megvetnek...
A félelemtől, hogy korholnak...
A félelemtől, hogy megütnek...
A félelemtől, hogy megrágalmaznak...
A félelemtől, hogy kigúnyolnak...
A félelemtől, hogy mellőznek vagy elfelejtenek...
A félelemtől, hogy igazságtalanság ér...
A félelemtől, hogy meggyanúsítanak...

Hogy másokat nálam jobban szeretnek...
– *add kegyelmedet, Jézus, hogy alázatossággal és szeretettel viseljem el!*
Hogy másokat nálam többre becsülnek...
Hogy a világ szemében más növekszik, és én kisebbedem...
Hogy az erényt másokban dicsérik, és a jót bennem
nem veszik észre...
Hogy másokat magasztalnak, míg engem észre sem vesznek...
Hogy másokat nálam jobban előnyben részesítenek...
Hogy mások szentebbek, jobbak nálam, és én csak olyan szent leszek, amilyen a Te
kegyelmedből telik tőlem... Ámen!

Rafael Meerry del Val bíboros

(A brit születésű, spanyol főpap 1865-1930 között élt, az 1903-as konklávén támogatta X. Piusz pápa megválasztását, akinek azután államtitkára volt.)

Geschichte der Liturgie in den Kirchen des Westens. Rituelle Entwicklungen, theologische Konzepte und kulturelle Kontexte. Hg. v. Jürgen Bärsch und Benedikt Kranemann in Verbindung mit Winfried Haunerland und Martin Klöckener. Bd. 1: Von der Antike bis zur Neuzeit; Bd. 2: Moderne und Gegenwart, Münster 2018, 1271 oldal, keménytáblás, € 124.-

A liturgia tudományához kapcsolódó történeti kutatások esetén gyakran találkozhatunk azzal a jelenséggel, hogy bár egyes korok, történetileg jelentős események, liturgikus források alapos feldolgozást nyertek különböző nagyobb nyugati nyelveken, azonban csak elvétve lehet olyan kiadványokat kézbe venni, melyek monografikus jelleggel vállalkoznak a liturgiátörténet jól körülhatárolható egységeinek átfogó bemutatására. Ezek közé tartozik a jelen recenzió tárgyát képező mű is, mely két kötetbe gyűjtve, közel 1300 oldalon igyekszik az olvasó elé tárni a kereszténység nyugati liturgikus rítusainak történeti fejlődését úgy, hogy az azok mögött meghúzódó teológiai alapelveket vagy kulturális környezetet sem téveszti szem elől. E nagy volumenű vállalkozás sikerére garancia lehet a három főszerző *Jürgen Bärsch*, *Benedikt Kranemann* és *Winfried Haunerland* neve, akik neves német egyetemek, az eichstätti, erfurti és müncheni liturgikus tanszékeket vezetik. Mindhárom szerző tollából gyakran jelenik meg liturgiátörténeti munka, itt elégséges megemlíteni pusztán csak *Jürgen Bärsch* 2015-ben megjelent *Kleine Geschichte des christlichen Gottesdienstes* című könyvét, ami a liturgiátörténet iránt érdeklődők számára alapművé válhatott. Jelen duplakötetes kiadvány első része az antik kor istentiszteletétől egészen az újkorig tárgyalja a liturgiátörténet vizsgált korszakait, így a második kötet már csak a modernitás és jelen kihívásaira fókuszálhat. A mű első egységét egy liturgiátörténeti bevezető után három részre osztották a szerzők. Ebben az antik liturgikus hagyományokat veszik górcső alá, különösképpen a kora keresztény rítusokat, de a keleti és az ókori egyház keleten és nyugaton végbe menő liturgikus változásaira is vetnek egy pillantást. A középkor fejlődését illetően nem csak római, de más nyugati rítusok bemutatására is vállalkoznak úgy, hogy az érett és késő középkor meghatározó római liturgikus tradícióját sem hanyagolják el. Az újkorról szóló egységet alapvetően meghatározza a reformáció istentiszteleti változásainak bemutatása, így nem csak előbbi a római liturgiára gyakorolt hatása kerül ismertetésre, de az anglikán, evangélikus és református tradíció is. A fenti beosztást követően a második kötet a felvilágosodás okozta liturgikus kihívásokat kutatja elsőként, azonban fő részét a 20. századi liturgikus mozgalmaktól egészen a II. Vatikáni Zsinat utáni recepció vizsgálata teszi ki, mely nem szűkül le pusztán csak a római-katolikus változások bemutatására. Több vendégszerző segítségével az érdeklődő olvasó bepillantást kaphat más protestáns felekezetek liturgikus megújulásának folyamatába is. A mű olyan személy- és tárgymutatóval zárul, mely hasznos lehet egy-egy téma kutatása során. Szintén ezt szolgálja az egyes fejezetek végén megtalálható bőséges szakirodalmi felsorolás. Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy jelen mű a liturgiátörténet írás komoly adósságait pótolja, ugyanakkor az egyes részek – mivel sok belőlük már különböző kiadványokban megjelent – pusztán csak egy lazább egységet alkotnak, így a munka inkább kelti egy tanulmánykötet benyomását. Értékéből azonban ez

kevésbé von le, és talán megkönnyíti, hogy a releváns írásokat különböző fordítások formájában könnyebben elérhetővé váljanak a liturgia történetét megismerni akarók előtt.

Kiss Gábor

Robert F. Taft: *A partire dalla liturgia* (Perché è la liturgia che fa la Chiesa?), Lipa Edizioni, Roma, 2004, 448 oldal, € 27.-

A szerző 1932-ben született Izlandon, 1949-től jezsuita szerzetes, 1963-ban szentelték pappá a szláv bizánci rítus szerint. 1998-tól archimandrita, 1970-ben doktorált a római Pápai Keleti Intézetben. Tagja a Keleti Kongregációnak, sok könyve, tanulmánya jelent meg. A tudományos igénnyel, komoly lábjegyzetanyaggal ellátott mű három részre tagolódik: 1. A liturgia és az Egyház élete (keleti szemmel); 2. Néhány speciális kérdés (szentmise átváltoztatás nélkül, liturgia és a szentek kultusza, a Szentlélekben való közösség, a Nagyhét a keleti hagyományban, a bizánci anafora felajánlás-szemlélete, az ortodox és a katolikus epiklézis-hagyomány); 3. Ün. használati utasítás: „Imago Mundi” 31 jezsuita vallomásában; zárandoklat a kezdetektől a szerzetesi életben, a pusztai atyáknál és ma. A könyv ajánlható azoknak, akik a keleti és a nyugati liturgikus gyakorlat értékeiből megkülönböztetés nélkül akarnak meríteni.

Prontuario di Preghiere per il celebrante, BIEMME, Viterbo, 2017, 208 oldal, € 25,-

Olaszországban is felmerült annak az igénye, hogy adjanak ki egy gyűjteményt azokból a papság számára fontos és mindennapos imádságokból, amelyek ugyan hatalmas, vaskos kötetekből kikereshetőek, ám praktikus, ha ezek egy külön kis könyvben elérhetőek. A kötet ügyesen, gyakorlatiasan lett összeválogatva hét nagy részre osztva: 1. A liturgikus év (Advent, Karácsony, Évvégi hálaadás, Szentcsalád ünnepe, A béke világnapja, Vízkereszt, A keresztények egységének hete, Nagyböjt, Nagypéntek, Húsvétvasárnap, Urunk mennybemenetele, Pünkösd, Szentháromság vasárnapja). 2. Különféle imák eucharisztikus áldásokhoz. 3. Jézushoz kötődő áhítatgyakorlatok. 4. Szűz Mária, az angyalok és szentek tisztelete. 5. A halottakért végzendő imák. 6. Áldások, amelyeket a leggyakrabban használnak. 7. Appendix: latin himnuszok. Helyet kapott a kötetben a kis Jézus szobrának a betlehemi jászolba helyezése, a húsvéti Szent Szűz imája, Adsum, Az Eucharisztia litániája, a pompeji, lourdesi, fatimai Szűz imája, Imádság a munka megszentelésére. A piros színű, keménykötésű könyv borítóján arany felirat és egy modern kereszt látható, hiányzik azonban belőle egy valamiféle bevezetés, ajánlás és a szerkesztő(k) nevei sem szerepelnek benne. Mindenképpen a kiadó buzgóságát, találékonyságát dicséri.

Enzo Bianchi – Goffredo Boselli: *Il Vangelo celebrato*, Ed. San Paolo, Roma, 2017, 286 oldal, € 17,50.-

Bátor és provokatív írás a ma annyi megpróbáltatást átélő liturgiáról. Az evangelizáló Egyház – ünneplő Egyház. A két szerző a Bose-i monasztikus szerzetesközösség tagja, Bianchi a közösség alapítója és perjele. Könyveik a liturgikus lelkiség keresett írá-

sai. A mű hat nagy fejezetre oszlik: 1. A zsinat liturgikus konstitúciójától napjainkig; 2. Élni és ünnepelni az időt; 3. A misztérium megjelenítése; 4. Emberi létezés; 5. Ige és Eucharisztia; 6. A liturgia jelene és jövője. A mű leíró jellegű, nem kísérik lábjegyzetek, ezeket a fejezetek után helyezték el (Note, jegyzetek, utalások). Ez kissé megnehezíti a jegyzetanyag beépülését a szövegtestbe. A könyv egyszerre táplálja a liturgiát végzők és az abban résztvevők ismereteit és áhítatos lelkiségét. A borítón Safet Zec temperafestménye látható (*Pane nelle mani*, a kezekben lévő kenyér) 2015-ből.

Sabine Demel – Michael Pflieger (Hg.): *Sakrament der Barmherzigkeit* (Welche Chance hat die Beichte?), Verlag Herder, Freiburg i. Br., 2017, 656 oldal, € 39,99.

Ez a kompendium-szerű könyv a gyónás nehéz témáját járja körül interdiszciplináris látásban. Az Egyház jól körülhatárolt, jogi előírásokkal szabályozott gyakorlata valóban láthatatlan kapcsolatot teremt az irgalmas Istennel, ami napjainkban is működik, és amit fenn kell tartani. A könyv nagy része személyes tanúságtételeket tartalmaz lelkipásztorok és protestáns lelkésznők írásaiból, akik a közösségben, elsősorban a börtönben, pszichiátrián, iskolában, zárándokutakon és ünnepeken gyűjtötték össze a gyónással kapcsolatos élményeiket. 8 és 80 éves hívek között, jobban vagy kevésbé vallásos életet élők körében szerzett tapasztalatok gazdagítják a művet. Nem kerül meg a bűnbocsánat szentségének mai kihívásait: a gyóntató papok, a feloldozás, az elégtétel, a gyónás és a megtartó közösség problematikáját. Átgondolásra, továbblépésre, a gyakorlat megerősítésére való ez a gyűjtemény, amelyet áthat Isten irgalmas szeretete.

Maria Elisabeth Aigner – Johann Pock – Hildegard Wustmans (HG.): *Wo heute predigen?* (Verkündigung an bekannten und ungewöhnlichen Orten), Echter Verlag, Würzburg, 2018, 266 oldal, € 19,90.

Kiszélesedett a világ. Ma már nem csak templomi szószékek magasából, oltár mellett álló ambótotól, szakrális környezetben hirdetik az ígét – természetesen ott is, megszokott körülmények között – ám adódnak igen rendkívüli helyzetek, alkalmak és környezet, szokatlan hely, ahol szokatlan formában kell ezt megtenni. Négy ismert szituáció: bérmlás, iskolai mise, missziós prédikáció, szentbeszéd a börtönben. Ezekhez kapunk ötleteket, tapasztalatból fakadó, életszerű tanácsokat. Azután következik a rendkívüli kihívást jelentő alkalmak: utcai igehirdetés, erősítő, hangszórón át kihangosított beszéd tereken is hallhatóan, húsvéti prédikáció a szabadban „hal-szenteléssel” (német gyakorlat). Több más, számunkra talán különös helyzetet mutat be a gyűjtemény (pl. bábfigurákkal tartott gyermekprédikációt, média-beszédet stb.). A kötetet tizenöt szerző tanulmánya alkotja. Mindegyikük valamilyen formában a lelkipásztorkodás, a homiletika, az igehirdetés szolgálatában áll. A helyszínek valóban befolyásolják a prédikációt. Az, aki egy rendkívüli helyzetben kell, hogy ígét hirdessen, jó, ha ilyen segédeszközhöz nyúl!

Das Romano Guardini Gottesdienstbuch (Impulse und Lesetexte), Herder Verlag, Freiburg-Basel-Wien, 2018, 224 oldal, € 28.00.

A 20. század neves vallásfilozófusa, teológusa, a liturgikus mozgalom és az ifjúsági szerveződések apostola halálának 50. évfordulójára (1968. október 1-jén hunyt el) jelent meg ez a gyűjtemény. Az 1991-ben született Fabian Brand, a würzburgi egyetem doktorandusza válogatta a részleteket, az előszót Hanna-Barbara Gerl-Falkovitz, a dresdai egyetem emeritus professzorasszonya írta, aki a heiligenkreuzi ciszter főiskolán tanít vallásfilozófiát. A Guardini-szövegek szépek és gondolatébresztők, alkalmasak ma is a továbbgondolásra. Az egyházi év jeles napjaira kínál a könyv átfogó Guardini-lelkületet az igehirdetéshez, de vannak a gyűjtemény végén tematikus gondolatok is (elmélkedés a Miatyánkról, szentségimádás, beszéd a szent jelekről, a zsoltaírmádságról, a szentmise részeihez fűzött elmélkedés, Krisztus-követés, végső dolgok...). Az igényes, piros keménytáblás könyv méltó emléket állít a kiváló liturgikusnak, igehirdetőnek.

Christine Willers-Vellguth: „*Alles hat seine Zeit*” (Gottesdienste zum Anfang und Ende der Grundschulzeit), Herder Verlag, Freiburg-Basel-Wien, 2018, 138 oldal, € 18.00.

Nem kis feladat minden évben a Veni Sanctékon és a Te Deumokon prédikálni, azokat a szentmiséket élményszerűvé, tartalmilag gazdaggá, ugyanakkor élvezetessé is tenni. Ebben segít az 1968-ban született szerző, valláspedagógus tanárnő, három gyermek édesanyja. Tíz-tíz jó gondolat, mottó, konkrétan összeállított komplett, szentmiséhez alkalmazható szövegek. Színes képek, rajzok segítik az igehirdető, a kommentátor és az énekvezető készülését. A keménytáblás könyv borítóján jókedvű, éneklő fiatalok láthatók.

Egeria – Itinerarium, (Der antike Reiseführer durch das Heilige Land), Herder Verlag, 2018, 208 oldal, € 30.-

A negyedik századi utazó, zarándok dáma leírása a Közel-Keletről érdekfeszítő olvasmány. Levelekben számol be otthon maradó társnőinek az élményeiről, hogy ők is átélhessék azokat. A szövegek egy ősi keresztény szentföldi utazás leírásai, amolyan korabeli útikalauzok, amelyeket a késő antik csodálatos, színes mozaikképei és képzőművészeti értékei tesznek teljessé. A tudományos igénnyel készített mű egyszerre képes album és pontosan dokumentált olvasmány. (Magyarul az Ókeresztény Örökségünk 14. kötetében jelent meg *Egeria útínaplója* címmel, Ivancsó István fordításában, bevezetőjével és jegyzeteivel a Jel Kiadónál, 2009-ben.)

P. I.

Stephan Wahle: *Die stillste Nacht. Das Fest der Geburt Jesu von den Anfängen bis heute*, Herder Verlag, Freiburg i. Br., 2018, 224 oldal, € 25,00.-

A legcsöndesebb éj elmélyülést elősegítő könyv a karácsonyi ünnepekre. A szerző egy korábbi, nagy érdeklődést kiváltó műve alapján dolgozta fel Jézus születésének ünnepelését a kezdetektől napjainkig. Hat témára bontva foglalkozik a bibliai születéstörténet

teológiai háttérével és húsvéti összefüggésével. Magyarázza Karácsony ünnepének kialakulását. Vízkereszt ünnepével kapcsolatban jelzi a német karácsonyi hagyományok és a polgári karácsonyi rituálé kialakulásának folyamatát, és rámutat a mai szokásokra. Az egyes fejezetek a továbbiak nélkül is megérthetők. Ha szakkifejezéseket használ az író, rögtön utal a megfelelő szótárra, amelynek használatával megérthetők. Idegen nyelvű idézeteket németre fordítva közöl. Sok ábra és kiemelt idézet kíséri a szöveget és lazítja annak töménységét. A karácsonyi ünneplésről sok eddig ismeretlen tényt megmagyaráz. Ismerteti teológiai, liturgiátörténeti és társadalmi-szociális háttérét a kialakult szokásoknak és környezetnek, segít megérteni azok összefüggését és jelentőségét. Jó segédanyag a karácsonyi igehirdetéshez.

Frigyér Eszter

Breviloquia Francisci Papae, Anno MMXVII composita, (cura Officii Lettrarum apud Secretariam Status), Praefatio Angeli Becciu, Ed. Vaticana, 2018.

Megjelent Ferenc pápa latin nyelvű Twitter-üzeneteinek gyűjteménye. Ki fordítja latinra a pápa tweetjeit? Sokan fölteszik maguknak ezt a kérdést, látva a *@Pontifex_In* latin nyelvű twitter-fiókot, ami 2013 óta működik, és jelenleg nagyjából egymillió követője van szerte a világon. A *Breviloquia Francisci Papae* – című kötetből mindez kiderül, amely részben a Latin Betűk Hivatalának munkájára támaszkodik. A latin szekcióként is ismert hivatal a vatikáni államtitkárságon működik. Feladata latin nyelven megírni, illetve arra lefordítani különböző dokumentumokat, mint például a pápa tweetjeit. A most megjelent kötet egy csokorba gyűjti a pápa tweetjeit, egyik oldalon latinul, a másik oldalon olasz fordításban. Ezzel egyrészt a latin iránt érdeklődő fiatalokat szeretnék megszólítani, másrészt az idősebb generációt is, akik még nem annyira jártasak a közösségi médiában. A könyv, felépítését tekintve az iskolai világ felé kacsingat. Korunk kérdéseit taglalja, melyek tükrözik Ferenc pápa mondanivalójának központi magvát. Kíváncsiságot ébreszt és ezzel a diákokat a latin nyelv tanulására ösztönzi. A fordítók gyakran találják magukat szemben új szavakkal, amiket nemrég alkottak. Különböző modern latin szótárakkal dolgoznak, amelyek segítségével megalkothatják a ma használatos kifejezéseket latinul; ez valódi kihívást jelent a latinosok számára. Például ilyen az „*instrumentum computatorium*” – kifejezés, ami a számítógépet hivatott leírni latinul. A gps-re (globális helymeghatározó rendszer) nem volt latin szó, ezért körülírták eredeti angol jelentése és etimológiája alapján. Így hangzik latinul: „*universalis loci indicator*”. A Twitter-üzeneteket egybegyűjtő kötet címét sem volt egyszerű kitalálni. A tweet, ami csevegést jelent, latinul *friguttió*-nak fordítható. Van viszont egy másik kifejezés – *breviloquia* – ami annyit tesz: rövid fogalmazás. Jóllehet nem szó szerinti a fordítás, mégis ez a latin szó fejezi ki legjobban a tweet tartalmát. A latin nyelv könnyen megfelel a tweet-üzenetek tömörségének. Annál is inkább, mert a főnévragozással megspórolhatók a névmások, névelők és előjárósók, ezáltal tömörré, szintetikusá és rugalmassá válik a kommunikáció. *Dies nulla sine bulla* – a kifejezés szó szerint azt jelenti, hogy nincsen nap bulla nélkül. Ezzel tudniillik a pápai bullára utal, amely az egyik legfontosabb és leggyakrabban fordított dokumentum a Latin Betűk Hivatalában.

Gedő Ágnes/Eugenio Bonanata és Giovanni Orsenigo

PROOEMIUM

Studia thematica

Christophorus Nykiel: Sacramentum paenitentiae – Ministerium apostolicum misericordiae

Norbertus Valli: Cura sacramenti reconciliationis

Stephanus Ivancsó: Ceremoniae reconciliationis in ecclesia Byzantina

Theodorus Eissing: Liturgia paenitentialis motivata

Zoltan Tarjányi: Spiritualitas confessorum

Ladislav Huzsvár: Gigas in corpore nani

STUDIA ET SCRIPTA VARIA

Martinus Brüske: Petitio revolutionaris Romani Guardini

David Diósi: Liturgia tamquam „sancta sanctorum” improvisibilitatis Dei

Petrus-Angelus Muroi: Liturgia erudit

Ladislav Egri: Evangelium 30 annos complectens

Ladislav Vértessaljai SI: Repraesentationes familiae sanctae pro Nativitate Domini
in primitiva ecclesia

Cantus choralis Germanicus de media aetate

DOCUMENTA

Franciscus pontifex maximus: Sermo in sessione plenaria Congregationis de Cultu
Divino et Disciplina Sacramentorum

Eucharistia et reconciliatio (ex documento Congressus Eucharistici Internationalis)

VITA LITURGICA

Festa recentiores?

Feriae viridi coloris

Missa saeculi XXI

Quid sit vinum?

Salve Regina: cantus classicus mille annorum

„Itt jelen vagyon” – Hymnus vernacularis Hungaricus in Latino sermone

Lingua Latina tamquam lingua liturgiae

Stola supra casulam

QUAESTIO LITURGICA

Experimenta confitentium et confessorum

RECENSIONES

[Robert F. Taft: *A partire dalla liturgia*]

[*Prontuario di Preghiere per il celebrante*]

[Enzo Bianchi – Goffredo Boselli: *Il Vangelo celebrato*]

[Sabine Demel – Michael Pfleger: *Sakrament der Barmherzigkeit*]

[Maria Elisabeth Aigner – Johan Pock – Hildegard Wustmans: *Wo heute predigen?*]

[*Das Romano Guardini Gottesdienstbuch*]

[Christine Willers-Vellgruth: „*Alles hat seine Zeit*”]

[*Egeria – Itinerarium*]

[Stephan Wahle: *Die stillste Nacht*]

[*Breviloquia Francisci papae*]